

Новото начало.
Година
шестдесет
и четвърта
брой 4
2021 г.

ПЛАМЪК

Списание-алманах за литература,
изкуство и публицистика
Издание на Съюза на българските писатели
Основано от Гео Милев

СЪДЪРЖАНИЕ

ПАМЕТ

5	Лалка Павлова	ВЕРА МУТАФЧИЕВА – ПРЕД СЪДА НА ИСТОРИЯТА (фрагмент от монографията „Съгът на историята – „Случаят Джем“ от Вера Мутафчиева“)
15	Станка Пенчева	СТИХОТВОРЕНИЯ
19	Ясен Антоф	ОБИЧАМ ЛУДИТЕ БАРОНЕСИ
27	Прогрум Димов	РЕСПЕКТИРАЩО ПРИСЪСТВИЕ В БЪЛГАРСКИЯ ЛИТЕРАТУРЕН СВЯТ. 90 години от рождението на Иван Динков

НОВА ПОЕЗИЯ

32	Румен Шомов	СТИХОТВОРЕНИЯ
35	Десу Цветкова	ВЯТЪРЪТ НАШЕПВА. Стихотворения
38	Рада Добриянова	СТИХОТВОРЕНИЯ

НОВА ПРОЗА

40	Здравка Евтимова	ДРЯНОВОТО ЧУДО. Разказ
50	Иван Митев	365 ЦЕЛУВКИ. Откъс от почти фантастичен роман
65	Александър Гочев	ХАЧКО. Разказ

КРИТИЧЕСКИ ПРОФИЛИ

69	Огнян Стамболиев	Разговор с Панко Анчев „ДОБРЕ Е ВЪВ ВЛАСТТА ДА УЧАСТВАТ ИНТЕЛЕКТУАЛЦИ...“ 75 години от рождението на литературния критик, историк и изгнаник
-----------	------------------	---

79	Милена Върбанова	ИМЕТО НА МАКЕДОНИЯ, ЗНАЧЕНИЕТО НА МАРТЕНИЦАТА И ЕДНА СЪКРОВЕНА ЧАСТ ОТ ТИБЕТСКАТА ФИЛОСОФИЯ
-----------	------------------	--

НОВА ПРОЗА

84	Светла Георгиева	МОНЕТА ОТ ЕДИН ЮАН. Разказ
-----------	------------------	----------------------------

88	Андрея Илиев	ПАНТАЛЕЙМОН. Разказ
-----------	--------------	---------------------

97	Стойчо Пенеv	ПОД ДЪНОТО. Новела
-----------	--------------	--------------------

115	Цветелина Александрова	ТРАМВАЙ „СТРАХ“. Разказ
------------	------------------------	-------------------------

ЛИРИЧНА ПОЩА

118	Снежана Изворска – Израел	МЕЖДУ НИЩОТО И СБОГОМ
------------	---------------------------	-----------------------

САТИРИЧНА ПОЕЗИЯ

124	Красимир Машев	СТИХОТВОРЕНИЯ
------------	----------------	---------------

КРИТИЧЕСКИ ОТЗИВИ

127	Паруш Парушев	ПИСАТЕЛ СЪС СОБСТВЕН СТИЛ За романа „Кръговрат“ на Емил Кръстев (2021)
------------	---------------	--

НОВА КНИГА

129	Емил Кръстев	Из книгата КРЪГОВРАТ	129
------------	--------------	----------------------	-----

КРИТИЧЕСКИ ОТЗИВИ

132	Прогрум Димов	ВЪРХОВЕ В СЪВРЕМЕННАТА НИ ЛИТЕРАТУРНА КРИМИНАЛИСТИКА 90 години от рождението на Донка Петрунова
------------	---------------	--

НОВИ КНИГИ

137	Крум Гергицов	ДВАМА РУМЪНСКИ ДРАМАТУРЗИ ЗА ПЪРВИ ПЪТ НА БЪЛГАРСКИ
------------	---------------	--

ХОРИЗОНТИ

140 Магга Белло, Нукарагуа **НЯМАМ ДРУГ ГЛАС ОСВЕН
СТИХОВЕТЕ СИ**

IN MEMORIAM

144 Георги Н. Николов **„ЗЕМЯТА ПРЕЗ ВСЕЛЕНАТА
ПЪТУВА...“**

БЪДЕЩА КНИГА

149 Рони Райк (Рагослав Райков) **ДВА ПЪТЕПИСА**

ДРУГИТЕ ЗА НАС

156 Георги Константинов **„ВСЕКИ ДЕЙСТВИТЕЛЕН
ПОЕТ ЖИВЕЕ И ТВОРИ
В СЪКЛАЕНА КЪЩА“**

**НАСТОЯЩИЯТ БРОЙ СЕ ИЗДАВА С ПОДКРЕПАТА
НА НАЦИОНАЛЕН ФОНД „КУЛТУРА“
КЪМ МИНИСТЕРСТВОТО НА КУЛТУРАТА**

*Броят е илюстриран със снимки на творби
на известния наш скулптор Ивайло Савов*

*На корицата: Ивайло Савов. „Голям клоун с тривърха
шапка“*

**Ивайло Савов.
„Музиката няма да свърши“**

Лалка Павлова
**ВЕРА МУТАФЧИЕВА –
 ПРЕД СЪДА НА
 ИСТОРИЯТА**

*(фрагмент от монографията
 „Съдът на историята –
 „Случаят Джем“
 от Вера Мутафчиева“)*

Странно нещо е животът. Пръкнеш се от някакво зрънце, неизвестно какво, усмихнеш се на слънцето и започваш да вярваш, че то свети най-вече за тебе. Трябва ти доста време, докато разбереш, че животът наистина непрекъснато дава, но и непрекъснато взема. И колкото повече дава, толкова повече взема. А пък не всеки е способен това, което е получил като дар от природата, да го върне стократно умножено като дар за другите хора.

Прехвърляйки хилядите страници от научното и художественото творчество на Вера Мутафчиева, оставам с убеждението, че тя твърде рано не само е разбрала, но е и наложила като свой житейски принцип максимата, изречена от френския писател Антоан дьо Сент-Екзюпери: „Истината се дълбае като кладенец.“

Изписаните многобройни страници от приятели, познати или непознати изследователи, дори и от враждебно настроените срещу нея хора за живота на тази наистина забележителна българка от XX и началото на XXI век, ме навеждат на мисълта, че вероятно Вера Мутафчиева интуитивно е следвала и една друга теза на Екзюпери за човешкото съществуване:

„В живота трябва да се търси и пак да се търси истински път сред хилядите груги, истински приятел сред хилядите приятели, истинска обич сред многото любов, независимо от времето, което е останало в живота, трябва да се търси и пак да се търси.“

Тази ненаситност на духа на Вера Мутафчиева можем да открием дори и в необичайното ѝ желание след нейната смърт да бъде кремирана и прахът ѝ да бъде разпръснат не къде да е, а над водите на Егейско море, което е част от Средиземноморието между Балканския полуостров на запад и север, Мала Азия на изток и остров Крит на юг, като на североизток чрез Дарганелите се свързва с Мраморно море. В тези граници дължината на Егейско море е около 650 километра, максималната му ширина в юж-

ната част е около 450 километра – т. е. има площ от 214 000 квадратни километра. Мисля, че изборът на Вера Мутафчиева съвсем не е случаен. Ако реалното ѝ жизнено време е било впримчено в границите на малката българска земя, то тя иска в безкрайността на отвъдното Духът ѝ да има широкото пространство на Егейския необят.

Озаглавих настоящата си монография „Съдът на историята“, имайки предвид спецификата на съдържанието и композиционния подход на авторката при изграждането на представите за историческото време на султан Мехмед II Завоевателя и неговите синове Баязиг и Джем, както и слякмата, която хвърля съдбата им върху следващите векове от съществуването на Европа и света.

Мисля обаче, че това заглавие е изключително подходящо и за житейската биография на самата Вера Мутафчиева, защото нейният жизнен път не е по-малко граматичен от този на белетристичните ѝ персонажи.

Неслучайно в преговора си към книгата „Калеїдоскоп от спомени“ на Бригита Йосифова, представяща 24 писма на Вера Мутафчиева, редакторът на изданието Надя Попова посочва, че в тях тя е безпощадна „към маскарада, към панаира на суетата – както през годините, наричани сега „тоталитарни“, така и в по-късните, настъпили след промяната през 1989 и определяни като „демократични“.

Вера Петрова Мутафчиева е дъщеря на Петър Стоянов Мутафчиев и Надежда Трифонова Мутафчиева. Петър Мутафчиев (1883–1943 г.) е български историк византолог и специалист по средновековна история, член на БАН от 1937 г., редовен професор в Софийския университет „Свети Климент Охридски“ от 1937 г.

Той е син на Стоян Милчев Мутафчиев (Комитата), хъш и опълченец от Трета Опълченска дружина, ранен в битката при Стара Загора, почетен гражданин на град Габрово. Първоначално Петър Мутафчиев учи в Габрово, Плевен и Русе, известно време е учител в селата Пелишат и Кирилово, а през 1910 г. завършва Софийския университет.

По-късно взема участие в Балканската, Междусъюзническата и Първата световна война, след което специализира византийска история и гръцка палеография в Института по византология и палеография в Мюнхен.

През 1923 г. става редовен доцент в Катедрата по история на Източна Европа и Византия в Софийския университет, като до 1939 г. чете лекции по история на Сърбия, Румъния и Османската империя до XVI век, а също и лекции по обща култура, социална история и българска история във Висшето военно училище. Автор е на редица научни трудове, сред които „История на българския народ“ том 1 и 2, „Българи и румънци в историята на дунавските земи“, „Из нашите старопланински манастири“, „Изток и Запад в Европейското средновековие“, „Лекции по история на Византия“ в два тома, „Лекции по история на културата“. В своите „Бивалици“ Вера Мутафчиева споделя, че баща ѝ държал геца та му да бъдат възпитани в почит и уважение към труда, забранявал им да четат книги от български автори, защото според него четенето не било работа, но за сметка на това, въпреки трудното материално

положение на семейството, давал парите си за частни уроци по чужди езици за децата си. Поради това Вера усвоява отрано немски, френски и италиански език, а по-късно във връзка с научната си работа – и турски език. В интервюто си с Митко Новков (в. „Сега“, 11 октомври 2008 г.) тя споделя: „Баща ми беше един от ония, които организираха откупването на влаковата композиция с документи от Османската империя. А иначе швейцарци са ги купили. Швейцарската фабрика в Белово. Шнеебергер. С децата на Шнеебергер имахме обща учителка по клавиур. Много скромни хора. И купувайки композицията, са знаели, че получават една много хубава суровина. Защото османската хартия от XV, XVI, XVII, XVIII в. не е от гървесина, а от памучни парцали. Тя не остарява.“ А в интервюто на Георги Борисов (сп. „Факел“, 29 май 2008 г.) допълва: „Баща ми заедно с професор Херберт Дуга основа Българо-немско дружество по издаването на османските извори. (Дуга след войната стана директор на Австрийския институт по османистика, а преди това явно не е бил добре с хитлеристите, та го бяха шитнали в София в шеста глуга да прави научен институт.) Събраха вехтите старци, които като македонци бяха учили в Солунския колеж преди Балканската война, и се заловиха за работа – но баща ми умря, започнаха бомбардировките над София, Дуга се махна от България и всичко това увисна.“ Петър Мутафчиев умира на 2 май 1943 година. Приживе е удостоен с поредица от национални и международни награди като участник във войните („За храброст“ – 1916 г., „За заслуги“ – 1917 г., „Железен кръст“ – 1918 г., орден „Свети Александър“ – 1921 г., офицерския кръст на ордена „Свети Александър“ – 1934 г.), награда за наука от фонд „Берлинов“ от Управителния съвет на БАН, избран е за член-кореспондент на Славянския институт в Прага (1929 г.) и за дописан член на БАН (1929 г.), за почетен член на Полското историческо дружество (1937 г.), за редовен член на Македонския научен институт, за член на Полската академия на науките (1939 г.), за почетен доктор на Виенския университет (1943 г.) и др.

Майката на Вера Мутафчиева – Надежда Захариева Трифонова, е родена на 26 септември 1901 година във Враца. В нейния род също има забележителни личности като г-р Христо Йорданов – първият български инженер-химик, защитил докторат по индустриална химия в Рощок, Асен Йорданов – авиоконструктор, Мариола Йорданова – куриер на бугурецките емигранти, изпълнявала поръчки на семейство Обретенкови и укривала Стефан Стамболов и т. н. Надежда Трифонова завършва история, средновековна археология и византология в Софийския университет. Младата и влюбена в своя професор студентка сключва брак с Петър Мутафчиев на 2 април 1928 г. От брака им се раждат две деца – Вера и Боян.

Вера Мутафчиева е родена на 28 март 1929 г. в София. Още в ученическите си години дава заявка за изключителни интелектуални заложби – чрез частни уроци усвоява немски и френски език, самостоятелно изучава италиански и английски, а в училище – гръцки и латински език. Тя е на 14 години, когато баща ѝ Петър Мутафчиев умира от рак. Четири години след неговата смърт (през 1947 г.) се записва студентка по

история в Софийския университет, като паралелно с лекциите и изпитите по история изучава и османотурски език. Липсата на средства я принуждава да напусне редовното обучение и да продължи задочно, като междувременно започва работа в Ориенталския отдел на Народната библиотека в София. През 1951 г. завършва обучението си в университета, но продължава работата си в библиотеката (вече като асистент) до 1955 г., след което от 1955 до 1958 г. е аспирант по османска история към БАН и защитава дисертация на тема „Феодалната рента в Османската империя през XV – XVI век.“ Работата ѝ в Народната библиотека, и особено в БАН, ѝ дават възможност да се запознае с богатството от нови извори за неизвестни до момента страници от българската история. В Института по история се създава Комисия за превеждане и издаване на османотурски документи. Въз основа на тях Вера Мутафчиева разширява информацията, вложена в нейната дисертация и публикува обширна студия „Феодалната рента, присвоявана от ленния гържател в Османската империя с оглед на нашите земи през XV – XVII век“ (ИИБИ, Сф., 1957 г.) Според Страшимир Димитров (статията му „Професор Вера Мутафчиева“) именно тук се проявява нейният мощен изследователски дух, който върху основата на новоиздирени документи проверява съществуващите мнения, потвърждава или опровергава наложени в историята становища за мюсюлманските и за бюлюковите чифлици, разяснява всички данъци и налози, които османската гържава предоставя на техните владетели.

Една година по-късно – през 1958 г. – в статията си „Към въпроса за спахилъка през XV – XVII век“ тя посочва, че всъщност спахиите вземат минимална част от феодалната рента, докато в ръцете на висшите чиновници от тимарската войска, дворцовите чиновници, членовете на султанската династия и на самия монарх отива лъвският пай от нея. През 1961 г. в статията си „Към въпроса за състава и облика на османската феодална класа през XV – XVI век“, въз основа на нов документален материал, Вера Мутафчиева оспорва становището на О. Баркан (турски историк), че османските спахи и сановници били обикновени чиновници на гържавата, поради което не трябвало да се говори за феодална система в империята.

Използвайки обнародвани документи от самия Баркан и издирени от нея документи, тя доказва, че истинският робски труд на военнопленниците българи, сърби, гърци и албанци е използван в селското стопанство в земите на султана и неговите сановници, като с течение на времето, откъсвайки ги завинаги от родните им места, ги помохамеданчвали и асимилирали. Особено стойностна разработка в сферата на османстиката представлява монографията на Вера Мутафчиева „Аграрните отношения в Османската империя през XV – XVI век“ (1962 г.), в която тя представя с убедителна аргументация за тимара (феодално имение – б.а.) не само като форма на земевладение, но и като институция за планово експлоатиране на местното население от завоевателите, а османските аграрни институции са представени в тяхното историческо зараждане, утвърждаване и развитие.

Изреждам само част от научните трудове на Вера Мутафчиева до проблемната 1969 г., в която според разсекретените документи на ДС тя е вербувана като агент в Първи отдел на Шесто управление на Комитета за държавна сигурност с псевдоним „Атанас“. И най-беглият поглед върху израстването ѝ в сферата на науката до този момент показва, че всичко е постигнала със свой собствен упорит труд. Въпреки твърдението, че „в никакъв случай“ тя не се е ръководила от мотива да продължи делото на баща си в тази посока, тъй като тогава „не е смееа“ да спомене дори името му (Антоанета Бачурова – „Случаят Вера“), аз мисля тъкмо обратното.

От една страна тя носи в наследствения си ген афинитета към тъкмо такава научна материя, а и в разговора си с Георги Борисов (сп. „Факел“, 29 май 2008 г.) признава, че в нощта преди записването си като студентка насън вижда арабски шрифтове: „Исках да уча арабски. И като се събудих, отидох да се запиша история, за да имам право да уча османски.“ Дори и непокорният ѝ характер вероятно я е тласкал интуитивно към продължаване на бащиното ѝ дело, отречено и обявено за шовинистично, националистическо и профашистко от политическата конюнктура в онзи исторически момент.

Преди 1969 г, когато Вера Мутафчиева е вербувана за агент, тя не само има значим принос в българската наука, но вече е обогатила родната ни белетристика с най-хубавите свои романи: „Летопис на смутното време“ (1965 – 1966 г.), „Случаят Джем“ (1967 г.), „Последните Шишмановци“ (1969 г.). В своята книга „Държавна сигурност – мит и реалност“ (Сф., 2016 г., издателство Албатрос) на стр. 113 Бончо Асенов отбелязва: „Държавна сигурност, когато е избирала да вербува своите агенти, се е насочвала към най-добрите, най-интелигентните, най-стойностните хора от различните области на обществено-политическия, икономическия и културния живот на страната.“ Явно е, че Вера Мутафчиева е привлякла вниманието на служителите на ДС не толкова заради забранените научни трудове на баща ѝ или заради това, че и брат ѝ Боян Мутафчиев, и съпругът ѝ Атанас Славов са невъзвращенци, избягали в капиталистическа Европа, а по-скоро заради интелектуалния ѝ капацитет, който би бил полезен за изпълнението на важни секретни мисии в конкретния исторически момент.

Защото колкото и невъзвращенци да има в семейството на някой интелектуално ограничен глупак, ДС няма да има никаква полза от вербуването му, вероятно такъв човек гаже би навредил на нейната дейност.

Като се има предвид, че началото на т. нар. възродителен процес отнасяме към 1970 година, явно е, че учен от калибъра и с познанията на Вера Мутафчиева в областта на османистиката би бил много полезен. Особено във времето, когато се разгръща протурската националистическа пропаганда у нас, която се насочва към българомохамеданите от Смолянския край и граничните райони, както и към ромите. Турските разузнавателни, дипломатически и консулски служби в Пловдив, София и Бургас отдавна са създали своя агентура, която иницира агитация за установяване на българските турци в „майка Турция“.

Към края на 70-те години грастично се увеличава броят на етноса в резултат на смесени бракове с българомохамедани и цигани, като деца-та им се записват с арабски и турски имена. Турция започва да говори за статут на автономия по смисъла на международните конвенции и договори, което би дестабилизирало българската държава. А България и Турция в този исторически момент участват в два противоположни военно-политически блока (Варшавският договор и НАТО), между които се води необявена война за надмощие над това население.

В тази обстановка познанията на Вера Мутафчиева за историята и психологията на етническите турци са били изключително необходими на специалните служби, за да се овладее положението и да не се стига до реални военни сблъсъци, макар и с локален характер, който може да прерасне в нещо по-голямо.

Неслучайно голяма част от самото турско население е било вербувано в агентурния апарат, но по-голямата част от тях всъщност са били двойни агенти, т. е. имали са благословията и на „майка Турция“, защото чрез тях са получавали информация, полезна за тюрското разузнаване. Такива са били популярните днес в българското политическо пространство Ахмед Доган, Осман Октай, Лютви Местан, Гюнер Тахир, Кагур Кагур, Кемал Еюп, Рамадан Аталай, Юнал Лютви и мнозина други. Турските разузнавателни служби изграждат свои специални организации като Институтът за проучване на тюрската култура (1961 г.), Институтът за проучване на Югоизточна Европа (1970 г.), Асоциация за култура и солидарност на рогонските и дунавските турци (1971 г.), Дружество за защита и подкрепа на балканските турци (1985 г.).

Акцентувам тази информация, която безспорно има отношение към вербуването на видната българска османистка Вера Мурафчиева през 1969 г., като контрапункт на твърдението на Милена Фучеджиева в статията ѝ „Привидно Вера Мутафчиева“ („Площад Славейков“, 10 август, 1918 г.): „Страхотен ум, личност, жена, получила всяка възможна най-висока награда на старото и новото време. Колос. Поетеси с лопата да ги ринеш, но тя е една от малкото жени-романистки в соц литературата. И остава хипотезата, че е била колос в работата си, а извън нея и много навътре в себе си е била подъл и страхлив човек. Осъзнавайки под принуда периметрите на капана на соц обществото, тя прагматично решава да приеме всички дяволски изкусителни предложения, при положение, че така или иначе гели легло с Мрака. Амбицията на Мутафчиева е най-силната ѝ движеща сила.“ Единствено вярната информация в тази помия, излята върху човек, който вече не може да се защити (Вера Мутафчиева умира на 9 юни 2009 г.), е свързана с характеристиката ѝ като учен. Много е вероятно ДС да е използвала и като средство за натиск при вземането на нейното решение особеностите на семейната ѝ среда, още повече че изборът на агентурния псевдоним „Атанас“, съвпадащ с името на бившия ѝ съпруг, до известна степен може да се тълкува и като акт на отмъщение.

Не е било лесно в ония времена да бъдеш гъщеря на народен враг, съпруга и сестра на невъзвращенци.

Неслучайно самата Вера твърди, че „животът така хубаво опича човека с годините, че го превръща в кирпич“.

В никакъв случай обаче не мога да се съглася с твърдението на Милена Фучеджиева, че „голямата писателка е развила сценария на живота си, минавайки границите на съвестта в мръсна игра със съдбата на нищо неподозираща хора“. Самият факт, че досието ѝ от 4 тома е унищожено (или скрито!) показва ясно, че тя не се е занимавала с гребнави клюкарски историйки, а вероятно нейната работа като агент на ДС има значение и в сегашната сложна международна обстановка на Балканите, защото България и Турция и днес стоят от двете противоположни страни на границите на Европейския съюз.

А относно наградите, получени от Вера Мутафчиева „в старото и новото време“, най-убедителни за Милена Фучеджиева биха били имплицитно вписаните отговори на реторичните въпроси на Бончо Асенов в книгата му „ДС – мит и реалност“, отнасящи се не само за Вера Мутафчиева, а и за мнозина други: „Държавна сигурност ли ги направи национално и международно известни писатели, режисьори, сценаристи, дириженти, певци, художници, актьори, продуценти? Ние ли им писахме дисертациите, книгите и учебниците, режисирахме филмите, рисувахме картините, създавахме и водихме телевизионните и радиопредавания? Ние ли издигнахме в науката тези 16 академици, 7 член-кореспонденти и стотици професори и доценти? (...) Те ли доведоха СДС до партия със затихващи функции? Те ли доведоха БСП до унищожителното положение да води дясна, антисоциална политика? Те ли тласнаха няколко стотици властимащи да използват прехода за лично обогатяване за сметка на обикновените трудови хора? Може би те измислиха и въведоха небивалата в нашата страна корупция, организирана и битова престъпност, наркомания, проституция, социална несигурност, нарастваща неграмотност...“ (стр. 170 – 171). В статията си „Прибидно Вера Мутафчиева“ Милена Фучеджиева твърди, че „Вера Мутафчиева е една от най-големите български рани“, че тя може би е умряла „от невъзможността да живее във вече публичен срам“ и че заявлението ѝ по повод осветяването ѝ като агент – „Пет пари не давам.“ – е лъжа, защото умира точно една година след това. Мисля, че Вера Мутафчиева носи много по-голяма рана в душата си, и то в продължение на 25 години.

От брака си с Атанас Славов през 1954 г. тя ражда двете сестри близначки Яна и Рада. През 1984 година Яна, с талант на бъдещ обещаващ художник, по неизвестни причини се самоубива, скачайки от етаж на семейния им апартамент. Знам какво означава да носиш в душата си такава разяждаща болка! А Вера я носи цели 25 години!

Никакви успехи, никакви национални и международни награди не могат да върнат гъщеря ѝ, нито да компенсират почернените ѝ дни и нощи като майка.

И ако мнозина след това говорят за нейната уникалност не само като творец, но и като начин на живот („Пушеше по две кутии цигари на ден и пиеше редовно алкохол.“ – Мара Петрова във „Вера Мутафчиева угасна 25 години след гъщеря си“), тази особеност на нейния бит си има своето психологическо обяснение. Животът наистина я изпича като кирпич,

тя се чувства по-сигурна в храма на собствените си творби, отколкото сред фалшивите приятели и подмазвачи, които се опитват да блеснат в общественото пространство чрез близостта си с нея.

Наскоро прочетох новоизлязлата мемоарна книга на Божана Апостолова „Душа в душата“, посветена на приятелството ѝ с Вера Мутафчиева, където в рамките на десетина рехави страници непрекъснато се внушава на читателя пристрастеността на Вера към алкохола:

„...двечките седяхме в същата тази кухничка, пиехме ракия и си говорехме за какво ли не.“

„Тя седеше скромно в едно сепаре, затрупана от погледите на посетителите, и чак след първата ракия започвахме да си говорим съвсем естествено.“

„Останахме сами с Вера. Тя си напълни чашата с ракия, подавайки ми шишето.“

„Разговорът бързо приключи. Вера остави слушалката, наля си нова чаша, изпи я на екс и я напълни отново.“

„Още с влизането в Пловдив заведох Вера в ресторант „Хемингуей“. Няколко ракии щяха да я поотпуснат, да я поуспокоят – един вид да я предразположат за връчването на наградата.“

„И както кротко си пиехме пивчетата отново в „Хемингуей“, заприжвах я журналисти“.

Истинските приятели на Вера Мутафчиева никога не биха си позволили подобни внушения. По повод на нейния 70-годишен юбилей приятелката ѝ от детинство Елка Константинова споделя, че тя е не само талантлив писател и сериозен учен, но и изключително силен човек:

„Способността ѝ да овладява емоциите си, да е господар на поведението си, да запазва достойнството си и да поддържа бодър интелекта си дори в най-трагичните обстоятелства е удивителна и рядко срещана сред жените способност. Познавайки грамите на личния ѝ живот, зная, че силният ѝ дух всичко може да преодолее. Никога няма да забравя Вера като бременна, с огромния си корем, който ѝ пречеше да вижда краката си, но това не я затрудняваше да тича и да работи до момента на раждането на двете си близначки. Тогава тя беше много бедна, боледува дори от скорбут от недояждане, но героично изхрани и отгледа сама децата си. По-късно, когато беше вече материално добре, тя преживя редица нещастия пред очите ми – още от ранната смърт на изключителния ѝ баща – смъртта покоси безмилостно един след друг няколко от най-близките ѝ хора. Майка ѝ – енергичната и винаги богра леля Нагя – беше сгазена на пешеходната алея близо до Верини от лека кола, нататък аз нямам сили да разказвам за нещастията, които се сгромолясаха върху Верината глава. (...) За мене тя е белязана от Бога личност.“ (Елка Константинова, „Духовният стоицизъм е по-силен от живота“, Литературен форум, 30 март – 5 април 1999 г., брой 12).“

В книгата си „Калейдоскоп от спомени“ (издателство „Изток – Запад“, 2020 г.) Бригита Йосифова представя Вера Мутафчиева като „дълбоко умен, страшно тъжен и много сложен човек“, отбелязва, че в нейните писма „пулсира ранената ѝ душа, но и огромен стоицизъм, често обвинителен в самоирония и тънък присмех“, за да обобщи в края на въведението си:

„Не можем да мерим Вера с обикновен аршин. Или да я пъхаме в готова рамка. Близостта ми с Вера ме научи, че най-красивото и трайно приятелство е това, което е без условия. Просто се дружи и обича.“

Изминали са само 10 години от смъртта на тази изключителна българка – учен, изследовател, белетрист, мемоарист, есеист и сценарист, която в своето ограничено жизнено време е била създател и директор на Центъра за гревни езици и култури, директор на Българския изследователски институт в Австрия, заместник-председател на БАН, председател на Агенцията за българите в чужбина, създател и ръководител на Издателския съвет към Националния дарителски фонд „13 века България“, член на Съюза на българските писатели и секретар на секцията по белетристика, член-учредител на Сгружението на българските писатели. Какъв мощен дух и неизчерпаема жизнена енергия е имала тази невероятна жена! И колко хули и словесна помия е излята върху името ѝ за тези десет години след нейната кончина! Убедена съм обаче, че след един век безкомпромисният съг на историята отгавна ще е предал на ветровете на забравата политическите пристрастия, мнимите приятелства и случайните познанства, ще е изтрил от книгата на живота коварните злословия на гребнавите ограничени умове, всички изпитания от личното битие на Вера Мутафчиева ще са избледнели и в съкровищницата на българската и на световната цивилизация ще останат само златните щедри плодове на нейния Дух:

Научните ѝ трудове: „Феодалната рента в Османската империя“, „Към статута на тимарите през XVII – XVIII в.“ (издадена на френски език), „Аграрните отношения в Османската империя, XV – XVI в.“ (преведена в САЩ и Гърция), „Вакъфът – един аспект от социално-икономическата структура на Османската империя“ (издаден на френски език), „Кърджалийско време“ (издаден на френски в Турция), „Османска социално-икономическа история“, „България под османска власт“, допълваща „История на българския народ (от наченките на живот по нашите земи до Българското възраждане)“ на нейния баща Петър Мутафчиев, научно-популярните книги „Ранни въстания“, „Голямата борба“, „Да се знае...“

Белетристичните ѝ книги: „Летопис на смутното време“, „Случаят Джем“, „Последните Шишмановци“, „Процесът 1873“, „Белот на две ръце“, „Книга за Софроний“, „Образ невъзможен. Младостта на Раковски“, „Прегречено от Пагане“, „Бомбите“, „Съединението прави силата“, „Аз, Анна Комнина“.

Сборниците с есеа: „И Клио е муза“, „Белият свят“, „Реакции“, „И страшно е, майко, и весело“, „Навиканите Балкани“, „Засега“.

Мемоарните ѝ книги: „Разгадавайки баща си“, „Семейна сага“, „Бивалици“ – 1, 2, 3, „Не/бивалици“.

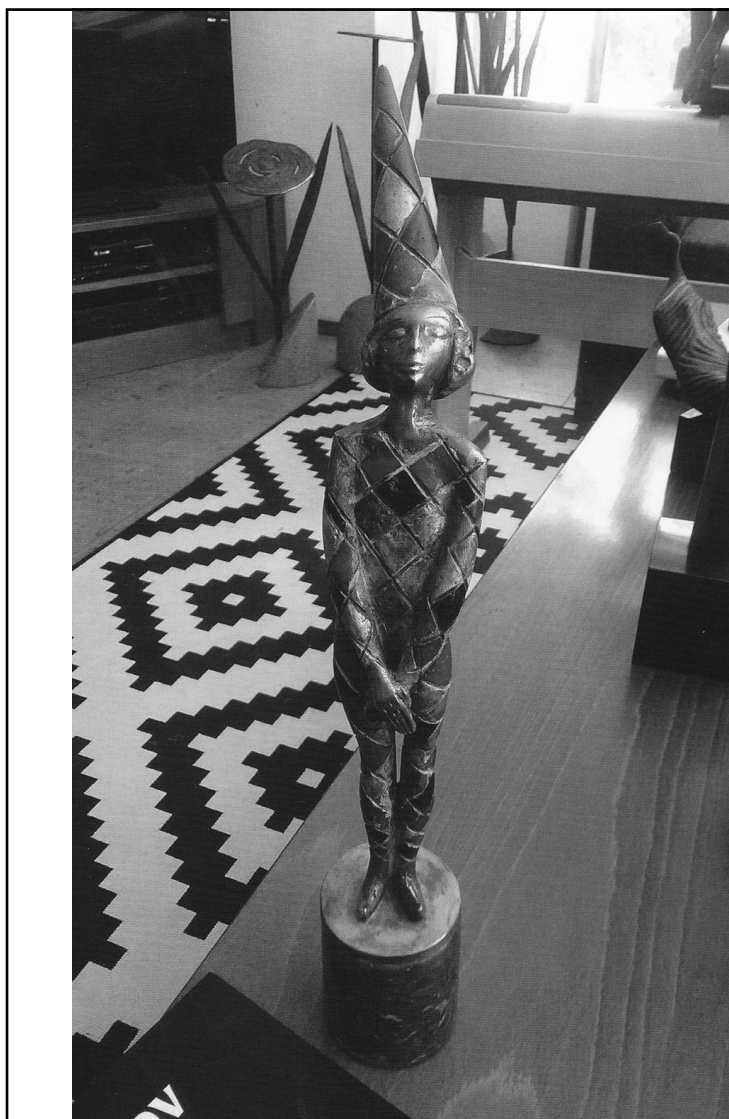
Сценариите за филми: „681 – Величието на хана“, „Непълнолетие“, „Хан Аспарух“, „Трудна любов“

Всичко казано дотук потвърждава горчивата истина, че българинът не умеет да цени своите велики личности.

Затова и в очерка си „Вера Мутафчиева. Цял живот лишена“, включен в поредицата „Женски поглед върху женската литературна класика“ на

списание „Biograph“, Здравка Евтимова, председател на българския ПЕН-клуб, отбелязва:

„Ако Вера Мутафчиева беше родена в други географски ширини, където родният език на хората е английски, немски, френски или испански, те щяха да са издигнали паметник на тази писателка във всеки по-голям град на страната; името ѝ щеше да се произнася с възторжен шепот от младите хора по университетите. Днес в родната ѝ страна тя е забравена, подминавана, както туристът подминава малко задрямало градче по пътя си към големите атракции.“

**Ивайло Савов.
„Малкият
клоун“**

Станка Пенчева

(1929–2014)

СТИХОТВОРЕНИЯ

ЧУВСТВА

Има чувства, леки и неуловими
 Като дъха на снега, на мъзгата.
 Те се разпръскват, преди да си им дал име,
 Но ти помниш смътно аромата им.
 Има чувства, гъсти като смолата,
 Дето капе под брадвата на дърваря.
 Те лежат векове под земята
 И се превръщат в камъни кехлибарени.
 Има чувства, горчиви като пелина,
 Чувства – ярки като светкавици нощни...
 В черупките на словата застинали,
 Те и след мен ще живеят още.

* * *

Ако думите падаха
 И никнеха във пръстта –
 Щеше да има ливади
 Там, откъдето сме минали,
 Щяха цветя да растат
 Там, където сме спирани...
 И само билка една,
 Горчива и бяла,
 Щеше да разцъфти
 Над раздялата.

* * *

Остави ме най-после сама!
 Цял ден вървиш след мене –
 Когато мълча и когато говоря,

По улищата и у дома,
От мига на съня...
Усещам те, без да те виждам.
Знам какво ми казваш,
Макар че не чувам гласа ти.
Ще избягам от теб!
Да остана най-после сама –
Без твоите ръце в ръцете ми,
Без твоите очи в очите ми,
Без твоята душа – в моята;
Тогава ще си поема дъх,
Ще спусна клепачи –
Да си почина най-сетне от теб,
Дето цял ден вървиш по петите ми...
А когато отворя очи,
Най-напред ще попитам:
„Къде си?
Не ме оставяй сама!“

* * *

Искам да те имам целия:
Да са мои
Всичките двадесет и четири часа
В твоето денонощие;
Аз да срещам първия ти поглед
Сутринта;
Мен да парят със възторг и страх
Мислите, пред други неизречени;
Да въставам срещу твоята упоритост –
И като след бой да се предам
На победителя.
Искам да те имам целия:
Все едно дали се срещаме набързо, в кратък миг
(като облаци в безкрайното небе,
от чието срещане светкавица се ражда),
все едно –
стига, като се погледнем,
да се видим чак до дън душа;
и като сме така далече,
че съм цялата тъга и пустота –
да те нося в себе си
като сърце туптящо
и да знам,

че си изпълнен с мен
като със слънце;
и когато ме целунеш
с устни сухи и горещи –
да се завърти вселената
и да изгоря на пепел.
Много ли те искам?
– По-малко не мога.

* * *

Не съм ограбена, опустошена,
Нима се свършва огънят,
Защото някога е грял?
Нима пресекват изворите чисти,
Защото някой ожаднял е дълго пил
И тръгнал си, нехайно е свалил
Във кладенчето камъни и листи?
Избистри се душата ми,
Изтласка
мътното и гнилото.
И бликат пак водите ласкави
С предишна сила.
Не се прощава.
Но се надживява.
Ако на тоя свят
Са вземали от тебе –
Значи си богат.
А взелият е беден.

СПАСЕНАТА

Игвам при тебе като след бегство,
Приеми ме под стряхата на обичта си!
Облечи ме с достойнство,
Нахрани ме с увереност,
Сгрей ме с гъха си – като пчелица,
Измъкната от пороя.
Игвам при тебе гола и боса:
Изгоряха младите ми години,
Изгоря цялото ми имане...
Излязох от огъня без нищо –

Само очите си изнесох,
Само ръцете ти,
Само туптенето на сърцето...
Игвам при тебе – жива,
Обгорена от пламък и жарава,
Ще ме приемеш ли такава?

* * *

Ти си ми вълшебно огледало,
В теб се оглеждам от глава до пети,
Цялата,
И се виждам невиждана;
От очите ти – посребрена,
От устните – позлатена,
От ръцете ти – като царица накичена,
Омагьосана.
И обичана.
Аз съм ехото, скрито в гората.
Ти си в мен, уловен и повторен стократно:
Въздъхнеш,
Засмееш се тихо,
Продумаш –
А аз те подхващам звънливо и шумно,
Затрептявам със теб като сребърен ручей
И вече съм песен,
Твое съзвучие.

Ясен Анто

(1929–2009)

ОБИЧАМ ЛУДИТЕ БАРОНЕСИ¹

Предварителни бележки, които трябва да заместят предговора, увода, живоописанието на автора, справката за ползвана литература, епилога, послеслова и всичко останало, което трябва да има в една сериозна книга.

КОГАТО ВРЪЧВАТ НАГРАДИТЕ „ОСКАР“, наградените благодарят. А аз се намирах на петхилягника „Тсерго ри“ в Хималаите, така го наричат местните племена, иначе на картата е отбелязан като „Яла нук“ – 5033 м. Лежах на камъните, гледах небето и благодарях: на баща ми, който в ранна възраст ме заведе на Черни връх на Витоша и ме направи герой от махленски мащаб сред момчетата; особено много благодаря на жена ми Христиана, която ме разбираше, помагаше ми и като научаваше, че пак тръбвам нанякъде, казваше само: и гледай да не настинеш! Благодаря на Цветан Стоянов, с когото като деца изчетохме Карл Май и Жул Верн, Майн Риг, Джек Лондон, Киплинг и Мелвил; на Любо Томов, Кирчо Михайлов, Андрей Мирчев и Витан Влахов, с които радостно скитах много години по планините. Благодаря на колегите ми от Българското национално радио и от Радио Франс Ентернационал, които ми дадоха възможност в продължение на години да водя предавания за пътешествия и приключения и така отново да заживявам сред легените върхове, пустини, замъци, архипелази и статуи на стари богове. Благодаря на кучето ми Джеки, което ме съпровожда в самотните ми скитания из тревите на Шаламаница. И – разбира се! – най-много благодаря на онази трептяща звездица, под която в 03.45 часа на 14 март 1929 г. съм се родил, защото, ако я нямаше, кой знае какво лениво, дебело и противно съществуване щях да бъда. Да живеят щастливите звезди!

ОТКРИХ В КАМЪНАКА при Боянския водопад обрасла в здравец и скрита от очите малка скала. Наоколо властваше скучен сив сиенит – строг, студен и еднообразен. А тя имаше по себе си весела и пъстра охра, ръждивочервено, кобалтово, резедаво, млечнобяло, един безгрижен цветен конгломерат, който изведнъж оживяваше заобикалящото я равно и сиво еднообразие. Несъгласието с еднаквото бе дало друг живот на природата,

¹ Предисловие към книгата му „Приключенията на един пешеходец“, Изд. „Наука и изкуство“, София, 2004 г.

помислих си, че същото важи и за човешкото общество. Не знам какво би станало, ако всички изговаряхме едни и същи думи и носехме еднакви прически.

ВЕДНЪЖ У ДОМА закривах с ръка части от картина на Сезан. Колкото и каквото да закривах или откривах, независимо каква част бе и колко бе голяма, всичко бе картина. Завършена, цялостна картина. Припомних си поляните по планините в началото на юни, когато са кипнали от нацъфтели цветя. Дали виждаш два, двадесет или двеста квадратни метра поляна, това е все поляна. Страхотна, тя те кара да се загъхваш от красотата.

БЯХМЕ НА ГОСТИ у Никола Русев на 14 етаж на блок 1 в ж.к. „Хипогрума“. Помня, че бяха Петър Незнакомов с жена си Люба, Йорган Рагичков с жена си Сузи и грузи семейства. Говорихме, смяхме се, пихме и спорихме чак до разсъмване и тогава някой извика: елате, елате да видете! – Изпълзяваше слънцето и бавно огряваше Витоша, виждаше се всяко гърво и всеки камък, бе необикновено хубаво. И се оказа, че има хора измежду нас, които никога дотогава не бяха виждали изгрев. Казах си: може ли да има истински поет, който поне веднъж да не се е вглеждал в жилките на листото?

ПЕТЪР ИСКРЕНОВ БЕ КМЕТ на село Дрен. Като разбра от мен, че сутринта рано съм тръгнал пеш от „Хипогрума“ в София, където живея, прехвърлил съм цяла Витоша и съм стигнал вечерта до Дрен, каза: „Мислих те за умен, ти си бил луд.“ По-късно обаче започна да мисли по груз начин и дори изказа съжаление, че и той не е изминал този път. Излезе, че лудостта е прилепчива.

НАПИСАХ РЕПОРТАЖ за списание „Наша родина“ за това мое лутане и го озаглавих „С два домата около света“. За из път си бях взел два домата и една чешка консерва, на нея пишеше „Ятрова пащика“, т.е. пастет от чер дроб. Но пащиката си върнах у дома, тъй като сутринта в бързането вместо отварачка за консерви бях взел резачка за нокти. Бе страхотно шик в планината да имам резачка за нокти с пилчка, но останах гладен. Извякох поуката: уважавай скитането и преди да тръгнеш, внимавай какво слагаш в торбата. Също така и какви спътници си избираш.

В УВОДНИТЕ ДУМИ на книгата ми „С чадър и пижама през Хималаите“ написах, че който, без да мисли, пожертва спокойствието, уюта и сигурността си, може да стигне до Хималаите. По този повод наша приятелка каза: „Е, да, ама не всеки може.“ Попитах я защо не може всеки и тя ми даде изчерпателен отговор: „Ами хей така – просто не може.“ Моя роднина пък, носителка на международната награда „Хергер“ в областта на граматиката, рече: „Не знам, Ясен – тя винаги се обръща към мен в именителен падеж, – гали това подхожда на солиден човек.“ Имаше прегив последното ми ходене в Хималаите, когато бях на 59 години. При едно от големите земетресения в София, когато хората бягали от къщите си, грабнали кой малко дете, кой грехи, семейни ценности или документи, тя хукнала през града по лилава нощница с дантела, притискайки към гърди дисертацията си.

ДА ХОДИШ САМ ИЗ ПЛАНИНИТЕ не се препоръчва, но е очарователно. Тогава природата замества изцяло спътниците ти. Спомних си виелицата

и снега до кръста, който газех, изкачвайки се към хижа „Мальовица“. Там видях сам човек, бе се хванал здраво за един клек, да не го отвее вятърът. Приблжих се и го попитах как е, а той, засмян до ушите, изрева в бурята: „Ами временце, а?“ Спомних си как във Верила се скрих от гържда под едно дърво и как едно пиле кацна на обувката ми – заедно почакахме гърждът да спре. И трите сокола, които пиеха вода от дървено корито по пътечката към хижа „Лесков дол“ в Стара планина, и сините пеперуги по камъните на разлялата се рекичка при параклиса над село Градец в Мала планина. Те ме обгърнаха като трептящ облак, после накацаха по мен. Ако с мен имаше хора, и соколът, и пеперугите щяха да отлетят.

КАТО ДЕТЕ ПОИСКАХ да видя света отгоре и се качих на покрива на кооперацията на Люгмил Търнев на „Цариградско шосе“. Тогава баща ми за пръв и последен път ми удари няколко шамара, а иначе и той обичаше да гледа света отвисоко – бе се качвал на всички най-високи върхове в българските планини. Бе от старото поколение планинари с кариран голф и „виндяке“ и веднъж ми каза, че изнесъл на гръб готварската печка на хижа „Алеко“. Рекох му: абе, тате, много станяхте тия, гето сте изнасяли печката чак догоре. А той ми обясни, че я носил само от заслона „Романски“ до хижата, иначе от Драгалевци нагоре се редували груги. След много години му рекох, че сега на Витоша не е като по негово време, сега там има кафенета, закусвални и дори снекбар, така че няма нужда да мъкна храна отгору. А той рече: „Така ли? Значи има и снекбар? Е, сине, точно затова си вземи в раницата храница. На планина без грешки и храница в раницата не се тръгва.“ Името ми той чул в легендите за цар Ясен, когато се скитал из района на Урвич, много обикаляше планините, така съм го запомнил, заедно с инженер Фиков.

ВЕДНЪЖ – БЯХ МЛАД СПОРТЕН РЕПОРТЕР, главният ми редактор Марин Въжаров, който най-меко казано бе твърде особен човек, ми рече, че ако не тръгна в този миг към „Алеко“, където имало някакви състезания, ще ме уволни. Бе два часа следобед, зима, лошо време, рано се стъмваше, но изтичах до къщи, грабнах раницата и ските и тръгнах. Тогава нямаше автобуси догоре в планината, та пресякох Борисовата градина, тогава бе Парк на свободата, сега отново е Борисова градина. Минах през ливадите към Драгалевци, задминах манастира и късно по тъмно стигнах до хижата. Много пеша се ходеше тогава, защото навееше ли вятър преспи по Драгалевското шосе, автобусите спираха и всички бяхтеха от София пеш. Там имаше вила поетът Ламар, който бе боядисал с жълта боя един стълб пред вилата си край шосето, та да не обяснява много-много на шофьорите на такситата. Прибирайки се пийнал, казваше им: „Момче, като видиш жълт стълб, спираш!“ Бе първокласен планинар, истински мъж и чудесен човек. Когато бяха погнали за „модернизъм“ и „идеологически отклонения“ от социалистическия реализъм творците, той публикува във вестник „Ехо“ есе, в което се казваше: „А който не разбира от модерно изкуство, да си вземе коза и да си я гледа на балкана.“

В ТЪМНАТА, ОБЛЕЧЕНА В ЧЕРНО КАДИФЕ малка зала в Египетския музей в Берлин, само един лъч осветяваше главата на Нефертити. Стоях дълго и безмълвно я гледах, бях съвсем сам и бе поразяващо. Като излизах,

прошеннах: „Довиждане, мила“. Ако някой ме чуеше, можеше да помисли, че съм се влюбил в мъртвата фараонка. А може и така да е било.

ВЪРВЯХ ОТ ХИЖА „ИВАН ВАЗОВ“ към Мальовица. След Еленино езеро започна потоп. Седнах по турски – толкова бе плътка нишата – под една скала, сложих раницата в скута си. Дъждът течеше пред лицето ми. Какъв ти дъжд! – небето падаше, водопади и гърмежи. Огладнях и извадих от раницата си хляб и варено яйце. Изведнъж пред мен на две пети пред носа ми се появи лице на жена, цялата мокра, видя ме, че ям варено яйце, и извика: „Любчо, тука един яде варено яйце!“ Казах ѝ, за да я успокоя: „Бон-жур, мадам!“ – а иначе не говоря френски. Тя извика: „Любчо, той говори на френски!“ А Любчо някъде из черния порой се развика: „Стига с твоите глупости, хайде, давай, че съвсем се стъмни!“ Жената отмина озадачена.

В ГОРАТА НАД ДРАГАЛЕВСКИЯ МОНАСТИР бях полегнал и слушах вятъра. Той падаше откъм билото и пищеше неустово в голите корони на гърветата. По пътеката минаваше турист и ме попита: „Лошо ли ви е?“ Аз го попитах: „Откъде накъде да ми е лошо?“ Той рече: „Като ви гледам, никак не сте добре.“ Аз му казах, че се чувствам прекрасно и слушам вятъра, а сега довиждане. Той ми каза, че всякакви ходели из планината, и отмина. А звуците на вятъра бяха невероятни, погобни не бях слушал.

ВЕДНЪЖ ЧУХ И ДРУГИ ЗВУЦИ. Бяхме с Наско Сигеров от Пловдив и Дора Станкова от Враца в пропаст в района на село Чирен – участвахме в международна пещерна експедиция. Спуснахме се в една кална фуния, долу се чуваше шум на подземна река. Изведнъж се появи странно бучене, стените около нас зазвучаха злобецо, земята се разтресе, цялата мъртва материя на дълбините простена за миг и се сгърчи – какво бе това? – Вечерта в лагера научихме, че наблизко избликнал гейзер от природен газ, под земята е станало някакво разкъсване на стени, отворили са се кухини, потекла е огромна сила. Друг път сигурно няма да преживея това. Дали се уплашихме, не знам, но помня, че твърде бързо и сърчно се изкатерихме навън от пропастта.

НА РАЗСЪМВАНЕ отидох с колата си до хижа „Алеко“ на Витоша и се изкачих на Черни връх. А там бе професорът по наказателно право Иван Ненов, при него съм гържал изпит като студент. Прави дишателни упражнения. Дълбоко вдишване, ръцете встрани, бавно издишване, ръцете се свиват пред гърдите. Казвам „Добро утро“, той ми казва „Добро утро“ и продължава да диша. Поглеждам часовника си – шест и половина. А от долу изпъхтява Босилко Негенцов от нашия квартал, той е адвокат, по бели гащета, на главата си закрепил носна кърпа чрез четири възела, макар слънцето още да не се бе показало. Разменяме си „Добро утро“ и той ми съобщава, че идва от Бистрица. Правя сметка, че трябва да е тръгнал някъде посреднощ. Поемам по пътеката за „Кумата“ и се разминавам с колежата ми от „Стършел“ Емил Робов, с когото сме в една стая, бюро до бюро. Той е гол, по сини плувки, вързал е грехите си на вързопче и ги носи с тояжка на рамо. Казваме си „Добро утро“ и се разминаваме като непознати. Босилко пък си носеше грехите в найлонов плик. Ако и аз не бях в шест и половина на Черни връх, щях да кажа, че целият свят е пълен с побъркани.

ЛЕЖАХМЕ С ЛЮБО ТОМОВ И МЛАДЕН ЧАКЪРОВ до входа на неизследвана пещера в Котленския балкан. Лежахме по гръб и гледахме в клоните на букаците. Нещо взе да ми убива, отместих се и погледнах – дебела букова кора. Реших да я отместя – не може. Бе пронизана от тънък филиз, който, като стигнал до кората, я пробил и продължил нагоре да търси светлина. Помислих си: много трябва да уважаваме тънките филизи – гледаш ги слабички, младички, неопитнички, а те пробиват старите кори и правят революциите.

С ТРИМА СУПЕР СПАСИТЕЛИ – Витан Влахов и Пенчо Бабукчиев, те бяха върховните ръководители на планинската спасителна служба, и Драго, също дългогодишен спасител, се криехме от гъжда под нисък овчарски навес в планината над Рибарица. Навън плющеше порой, вътре бе сухо, но ни нападнаха оси – там те имали гнездо. Бранехме се както можем, но бяхме безсилни, само по фланелки бяхме и с къси панталонки, а осите бяха няколко десетки, може би и стотици, при това нервни. Поради което тримата спасители и аз с тях побягнахме панически, след миг бяхме вир-вода, но ни бе все едно. Започнахме да се спускаме в пороя по ужасни склонове с хлъзгава мокра трева и падахме ту по гръб, ту по корем. Стигнахме придошлата река Брезовска, прегазихме я, без да търсим брод, и отидохме при нашите жени, които бяха приготвили обяда. Имаше и големи салати за ракията. Путаха ни как беше, казахме, че бе чудесно. И наистина бе чудесно, но има хора, които никога няма да разберат кое точно му беше чудесното.

МНОГО РИБИ. Тонаки – прилича на стоманен нож. Цяла сергия с блестящи студени ножове. Строс – това са плоски сребърно-жълти риби, неприятни са на цвят. Гаруга. – Господи, това са скаруги! – нашите черноморски са като техни внучета, 1650 грама за килограм барбуна – скъпо е, но това е царска риба. Същата цена има и кокинята, сигурно и тя е царска. Ето и идеалната природна форма – изтеглена елипса с леко заострени краища, казва се сарпа. Освен това има кефал, паламуг, торук и бакалаос – страхотен хищник, зъбите му са като на вълк. Отсреща има магазин с табела „ТОТО – спортен тотализатор и лотарии“. Пред магазина, това е на ул. „Пасарон“, номерът е изжулен и не се чете, стои бял погребален шевролет със сребърни обкови и украси – венци и ангели, навяващи скръб. На матовите стъкла отстрани са гравирани клонки на плачеща върба. Да ти се прииска да умреш. Магазинът е на господин Милелюидис, ако ви потрябва. Тогава бяхме с Вели Чаушев и Ляля, Емил Александров с Емилия и Алек, и още Люси – колежка на Ляля. Бяхме в Неаперамос на 16 км от Кавала, беше октомври, имаше лозя с тежко златно грозде. Имаше упойващо вино рецина – питие за крале и морски разбойници, имаше гъх на море и риба и беше много хубаво. После с Алек се качихме на връх Олимп при боговете, а в това време фамилията ни чакаха в Солун и пиеха кафета на пристанището.

ИЗКАЧВАХ СЕ КЪМ ВРЪХ ТСЕРГО РИ, за него стана гума в началото. Имах хубави обувки, даде ми ги Аврам Аврамов, те му бяха от експедицията до Еверест. Марката е „Кюфлах“, алпинистите я познават добре. Качвах се с тия страхотни обувки нагоре, с тях се закрепвах сигурно по

ръбчетата и издатините, иначе кулоарът, по който пълзях, бе жесток. Помагах си с две телескопични щекви, които бях скъсил, за да се опирам по-удобно, дишах като кашалот, който изплува от дълбините на океана. Отначало спирах да почивам на пет стъпки, след това на четири, на три, на две, накрая на всяка стъпка. Дишах и издишах кубичи въздух, а въздух не ми стигаше. Както и да е, излязох на върха и се тръснах на камъните. Погледнах часовника си – 11.30. В този час преди двадесет и девет години, т.е. на 25 септември 1955 г., чиновникът в райсъвета на бул. „Георги Димитров“, сега „Мария Луиза“, ни обяви с Христиана за съпруг и съпруга. Като произнесе словата си, част от присъстващите се разплакаха – обърнах се и ги преброих, плачеха дванадесет жени и един мъж. Мъжът бе бащата на Христиана. Защо плачеше, не разбрах никога, може би в неговите очи съм бил башибозук, който отвлича любимото му чедо. Вече бяха минали 29 години, бях в Хималаите на чудесен връх, от който се виждаха десетки други искрящи върхове, виждаха се снежните вериги в Китай и ледени игли, забогени в небето. Бе страхотно преживяване и усещане за истинския покрив на света. А след три дни по повод годишнината на сватбата ни Петър Берон ме нарече „балкански простака“. Бях се изкачил за аклиматизация сам на самотно връхче, където надали човешки крак бе стъпвал, и като слязох, заявих гръмка пред всички, че по случай годишнината от сватбата ни, съм го кръстил на името на жена си. Берон се хвана на номера, избухна и каза, че ходели по света всякакви балкански простакаци, които, като се качат на някой връх, веднага му лепват циготско име. „Ето го нашия“ – изрева той. – Кръстил връх на жена си! Абсолютно безобразие!“ Между другото от това връхче донесох пет камъчета, за да ги подаря на жена ми, само че в джоба на якето ми имало дупчица и едното изпаднало през нея. Сега четирите камъчета са в хола ни до четири чудесни парчета цветна керамика, които извадих от морето при Картаген.

ИЗРАСНАЛ СЪМ В КВАРТАЛ „ИВАН АСЕН II“ в София, където живееха професори, художници, писатели, политици, музиканти – ще спомена само гениалния цигулар Васко Абаджиев и световния пианист Алексис Вайсенберг, който ми беше съученик и се казваше Сигизмунд. Алексис е артистичното му име. Ще спомена само присъствието на Илия Бешков, Йордан Йовков, проф. Александър Балабанов, проф. Димитър Михалчев, имаше още десетки личности като тях. Близо до нас живееше и студент по индустриална химия, който веднъж каза: „Следването ми пречи на пиенето!“ – и престана да следва. А на ул. „Иван Асен II“ в продължение само на 400 метра имаше девет кръчми. Той пиеше госта и съчиняваше особени стихове:

МОДА

Италианска шапка

с осем ръба.

Махагонена жилетка

с тенекиени джобове.

Стиховете му не се печатаха, но в кръчмите го обичаха. Негова е и мисълта: „Живеем във време, когато и куртоазията не съществува в чист вид.“

В РОДНИНСКИЯ МИ КРЪГ имаше професори, музиканти, писатели, търговци, учители, свещеници, държавни чиновници. Имах и някакъв далечен братовчед по сватовска линия, който бе инженер-химик, той внесе в България първия негър барман и откри „Жокей бар“ срещу Военния клуб. Много хора стояха пред витрината на бара да гледат как негърът джурка шейкъра, а аз в момчешките си години най-много се гордеех с негъра, въпреки че не ми беше роднина.

В ЕДНО ИНТЕРВЮ МЕ ПИТАХА кога съм бил щастлив. Казах: сигурно много пъти, но отбелязвам три случая. Когато видях на прозореца на Майчин дом жена ми с бебето, живи и здрави след тежкото раждане. Тя имаше нежното лице на момиченце, а синът ми бе невероятно малък. Тогава се просълзах. Вторият път, когато със сина ми карахме ски и той се спусна бързо и без спиране по тежка писта през легени буци и погаваци се коренища, слезе с удоволствие, а аз направих много бавни и елегантни завои, спирах, поемах си дъх и пак тръгнах. Тогава си казах: той вече може повече от мен – и ми стана граго. Изпитах гордост. За третия случай ще разкажа по-нататък погробно – това бе среща в Хималаите.

СКИТАХ МНОГО – България съм обиколил цялата, по света също преживях какво ли не. Бях на север от Северния полярен кръг, в пустинята Гоби, в Као Банг на границата между Китай и Виетнам, в джунглата Читаун в Непал, два пъти бях в Хималаите, четири пъти в Индия, бил съм в пустините на Африка, на Райския остров в Карибите. Европа съм пропътувал открай докрай (без Норвегия), включително с лодка от изворите на Дунав в Шварцвалд до делтата, стъпвал съм на Олимп и Везувий, бил съм в Сибир и сред развалините на Балбек в Ливан, пътувал съм из Близкия изток, плавал съм по много морета и три океана. Бил съм в Алпите и Кавказ, прониквал съм в повече от двеста пещери и пропасти. Ял съм и съм пил каквото е имало, спал съм в хотели като „Хилтън“, но много често и в палатки, понякога направо на земята и съм се чувствал добре. Пътувал съм със самолети, влакове, автомобили, мотоциклети, лодки и кораби, но най-сигурното средство за придвижване се оказват краката. Убеден съм, че първото нещо, което трябва да умее един мъж, е да ходи пеш. Доколкото аз съм ходил много пеш, може да се каже, че съм бил и мъж.

ЗАХЛАСВАХ СЕ ДА СЛУШАМ как говорят разните хора по пътищата, когато скитах. Имаше в езика им естествен ритъм, свободен строеж на фразата, необикновени хрумвания и импровизации, образност и никакви граматика и синтаксиси. А също и литературни флъонги и клишета. Да, ама наскоро един брадясал овчар във Верила, като го питах защо са му толкова малко овцете, каза: „Отдавам приоритет на козите.“

ГЛЕДАМ ИЗСЕЧЕНАТА И УМЪРТВЕНА ГОРА и черната вода на реката и не вярвам на министъра на екологията. Хора, умолявам ви, не вярвайте на министрите на екологията!

„НУНКВАМ МИНУС СОЛУС, КВАМ КУМ СОЛО“ – на латински това

ще рече: „Никога самотен, когато съм сам.“ Това е най-хубавият девиз на скитника.

ШЕКСПИР КАЗВА: „Животът е история, разказана от луг, с много шум и бяс, в която няма капка смисъл.“ А аз му рекох: Имаш много здраве, бай Уилям! – и тръгнах накъдето ми видят очите.

ОБИЧАМ ЛУДИТЕ БАРОНЕСИ! Те помагат животът ни да бъде необикновен. Баронесата, която прибрала и при която умрял на 48-годишна възраст нейният любимец музикант Чарли Паркър, е носела тържественото име Паноника Кьонигсвартер. Чарли Паркър и Дизи Гилеспи създават след стила „сунг“ в джаза своя стил „би-боп“ – там се развихря импровизационната фантазия. Къде сте вие, луди баронеси?

СЕГА ТРЪГВАМ ПО ПЪТИЩАТА. Най-напред ще ви разкажа как с Мери Янчева разговаряхме с монголец, който освен монголски не знаеше никакъв друг език, и какво произлезе от това. Още нещо: частите на разказа ми няма да имат отделни заглавия, а само обозначения на географските ширини и дължини. Сторих го съвсем умишлено, за да придам документална и научна тежест на текста. Човек обича да покаже пред гругите, че има широка култура и познания в най-различни области. Данните получих от моя приятел географ Александър Сарафов и са съвсем точни, благодаря му, но ако някой има някакви въпроси, да се обърне към него.

Ивайло Савов. „Клоун“

ПАМЕТ

Продрум Димов
**РЕСПЕКТИРАЩО
 ПРИСЪСТВИЕ
 В БЪЛГАРСКИЯ
 ЛИТЕРАТУРЕН СВЯТ**

*90 години от рождението
 на Иван Динков*

*„След съвестта и стиховете
 едва ли има трети ад...“*

Иван Динков

Избрах тези горещи изповедни думи на един от най-даровитите и популярни поети на нашето съвремие, защото, струва ми се, те звучат като особен надежден ключ, който ни отваря вратичката към неговата дълбока философска, творческа и човешка същност. А неговото забележително присъствие се оказва водещо в течение на повече от четири десетилетия в родния ни литературен свят.

На 26 август т.г. времето отброява 90 години от появата му на бял свят в с. Смилец, Пазарджишко. За жалост съгбата се оказва твърде жестока и той си отиде от нас преждевременно – на 23 януари 2005 година, оставяйки след себе си приносно и неоченимо творческо дело.

Неслучайно за него, поета от Смилец, както е известен, са писали, мнозина по различни поводи. И съвсем естествено е всеки да подхожда по различен начин при оценката на личността и творчеството му, ръководейки се от своите лични позиции, професионална компетентност и съображения. Но така или иначе, всеки прибавя, кой повече – кой по-малко, нови шрихи към неговия личностен и творчески портрет. С тези мои твърде скромни редове нямам намерение да предлагам заглъбочен аналитичен литературно-критичен очерк на големия поет от Пазарджишкия край. Възползвам се от неговия недоживян юбилей, за да върна нашите съвременници към някои значими страници от неговото безспорно изключително съдържателно човешко и творческо битие. А за това ми помогнаха многобройните срещи и разговори с поета в продължение на няколко десетилетия, отразени и в документално-мемоарната ми книга „Иван Динков – отблизо“.

А да се пише за Иван Динков, е наистина нелека задача, както никак не е лесно да се вниква и интерпретира целокупното му творчество. Не

по-лесен е и житейският му път, тръгнал от бунното средногорско село, напускайки бедното семейство на баща си, бай Динко Налбантина, за да учи право при непоносима мизерия в големия столичен град. Неусетно се потапя в правните науки, но макар че грабва в ръцете си диплома за юрист, загърбва завинаги професията на Темуга и намира своето призвание на литературното поприще. Обрекъл се да служи на проходащото перо, е застава да излага на риск крехкото си несигурно здраве, подкопавано от постоянна оскъдица и хронично гладуване в средата на млади творци-съмишленици – Михаил Берберов, Петър Алипиев, Андрей Германов, Любомир Левчев, Никола Инджов и други прокудени сподвижници, обитаващи спасителния „таван“-убежище на ул. „Иван Рилски“ 30 в столицата. От това мизерно свърталище, първата професионална школа на тези млади литературни бездомници, приемат първите си уроци по изящна словесност и Коста Павлов, Христо Банковски, Иван Динков и други талантиливи представители на нашумялото някога така наречено „Априлско поколение“.

Загърбил всякакви несгоди, младият Иван Динков, макар че е преглътнал немалко огорчения от криворазбраната социална практика по време на социализма, прегръща окончателно лявата идея, постъпва на работа като редактор през 1958 г., с което слага началото и на активната си творческа дейност. Междувременно печата и първите си стихотворения във в. „Народна младеж“. Не закъснява и дебютната му стихосбирка „Лична карта“, която излиза на бял свят през 1960 г. и впечатлява силно читателските ни среди. Повлиян от героиката и романтиката на антифашистката борба, младият творец от Смилец се настройва на обичайната за онова време творческа вълна и издава забележителната си поетична книга „Епопея на незабравимите“ (1963), която буквално се разграбва по книжарниците, посрещната възторжено от литературната ни критика. Обзет властно от антифашистката тема, издава и популярните за онзи период биографични очерци за Атанас Манчев (1964) и Стоян Мураданларски (1968), „Докосвания до България“ (1974).

Усвоил солидно спецификата на литературния „занаят“, редакторът от „Партиздат“ се насочва постепенно към работа над произведения с насъщна и актуална литературна проблематика, с които напомня за възходящото си и набиращо скорост литературно амплуа, извиквайки на живот завидния си творчески потенциал. Така се появяват на бял свят шеметно завладяващите му, дълбоко интригуващи заглавия „На юг от живота“ (1967), „Хляб и трохи“ (1970), „Антикварни стихотворения“ (1977), „Почит към литературата“ (1980), „Моминството на войниците“ (1983), „Цветя за махалата“ (1984) и други актуални творби, които категорично легитимират уникалната му творческа личност. В тези издания Иван Динков наистина показва внушителния си ръст на завладяващ литературен творец, атрактивен със смелото си оригинално талантиливо перо както в тематичен, така и в художествено-естетически аспект. Истински бум през 1986 година предизвиква в читателските ни среди излизането от печат на автобиографичния му роман „Навътре в камъка“. В него авторът ни пренася в трудната и напрегната атмосфера на

своите преживелици като студент, в семейно-битовите си несполуки и разочарования, но и в неотстъпния си стремеж по стръмните пътеки на многообещаващия литературен Олимп.

Твърде ласкаво посрещат неговото силно впечатляващо творческо „нашествие“ в рогния ни литературен свят още с първите му успешни изяви Добри Жотев, Борис Делчев, Александър Геров, Яко Молхов и мн. др. Да не говорим за огромните усилия, които положи по-късно Никола Иванов за популяризиране на неговата личност и нови творчески издания, излезли от печат през по-късния период от творческото му развитие.

Това необичайно, бих казал, гостолюбовно, възторжено приемане на перото му, отприщва бентовете на завирената енергия в творческия му потенциал и през следващите години сътворява една внушителна поредица от нови заглавия – „Повторения“ (1990), „Проверка на каруците“ (1990), „Славянски псалми“ (1991), „Поетични самоубийства“ (1993), „Покрай кауфето“ (1993), „Урна“ (1996), „Спазми от отечеството“ (1999) и много други интригуващи произведения, които наистина го изкачиха на билото на рогния ни литературен Олимп. А разковничето за респектиращото му извисяване в литературните и обществени среди трябва да търсим не само в завидното му дарование, но преди всичко в умението му да вниква в самите дълбини на социално-икономическите, нравствените и духовни процеси на обществото ни, в душевността на нашия съвременник, народопсихологията на българина, за да ги отрази добронамерено със средствата на характерния за него ивангинковски художествено-естетически инструментариум в поетичните си и прозаични творби. По преценка на Иван Спасов и други литературни критици в стиховете му присъства дълбок философски замисъл, изразен нерядко с уносказателни похвати и енигматичност. А това несъмнено прави поетичното му слово трудно „смилаемо“ за обикновения читател, както се изразяват представители на литературно-критическата ни мисъл. Всъщност тези достойнства на стиха му повишават още повече неговите стилно-езикови стойности. Характерно за Иван Динков, както споделят изследователи, са дълбокото преживяване, тревожната напрегнатост, драматичният конфликт, върху които са изградени най-добрите му стихотворения.

Иван се възторгваше от социално-икономическия възход на родината ни навремето, но преживяваше болезнено негъзите, моралните деформации в социалистическа България, което не можеше да не намира отражение и върху облика на поетичните му рожби. Той страгаше и повече от промъкващите се в обществото ни социални неправди и недопустима нравствена уродливост, затова и будната му гражданска съвест застава често перото му да не мълчи. Неслучайно беше инкриминирана от цензурата книгата му „На юг от живота“. Но този недостоен акт го издигаше още повече в очите не само на колегите му, но и на читателската ни общественост.

Паралелно с нарастващия му авторитет, поетът от Смилец все повече се сродяваше с рогния си Пазарджишки край. Логично стана и един от най-ревностните учредители през 1985 година на местното писател-

ско гружество. Междувременно беше удостоен за носител и на първото издание на престижната национална награда за поезия, посветена на Никола Фурнаджиев. Това още повече го приобщи към духовния живот на града ни, особено към събратята му по перо, на които помагаше и които насърчаваше в творческите им прощъпулки.

Моите първи докосвания до поета водят началото си от 60-те години когато, разхождайки се из страниците на „Литературен фронт“, срещнах за пръв път името му. По-късно обаче със зачестяването на посещенията му в Пазарджик, неусетно станахме близки и това запознанство се превърна в истинско приятелство, когато оглавих като секретар гружеството на писателите и Клуба на дейците на културата в града ни. Често пътуваше до родния си Смилец, за да гостува и помага, с каквото може, на остарялата си майка, баба Тодора, която винаги очакваше с нетърпение да хлопне вратнята. И обичайно, нашият дом му беше пристан за почивка и отмора на път за родината му стряха.

Понякога даже е преспивал и сме се потапяли в ненаситни разговори за състоянието на литературното битие в града и страната ни. Неведнъж е отсягал и в Клуба на дейците на културата, срещал се е и е разговарял често с местни колеги. Проявяваше изключителен интерес към литературния живот в града на Константин Величков. Участвал е с подчертан интерес в традиционните празници на поезията, литературни четения, премиери на книги. С удоволствие присъстваше на премиери на местни автори, даже е правел и задълбочен аналитичен преглед на годишни литературни продукции на автори от града и региона. Неговата компетентна позиция винаги тежеше и звучеше като своеобразен барометър за нивото на литературния ни живот не само у нас, но и в чужбина.

Нашето взаимно приятелство беше твърде плодотворно за мен и колегите ми, правеше винаги достойние всяко свое ново издание, което гаряваше с традиционния автограф. Ето какво е отбелязал лаконично, подарявайки ми поредната си стихосбирка „Урна“ – „На Прогрум – за добър приятелски спомен! 29.XI.96 г., София“. Държеше да дава автографи, но никога не е бил многословен при този род общувания с приятели и читатели.

Погледнат в човешки план, Иван беше рядко общителен, земен и достъпен човек, с удивително топло чувство за хумор, обичаше срещите с приятели, читатели. Отнасяше се с подчертано уважение и към чашката, даже понякога, макар и рядко, е осъмвал на маса със сладкодумни събеседници. Аз обаче се стараех да насищам с полезно съдържание многобройните ни срещи с него у дома, в Пазарджик, София и гругаде в страната ни. Това ми позволи да направя и публикувам няколко интервюта и очерци с него и за него. А той беше носител на национални литературни награди, посветени на Вазов, Вапцаров, Дебелянов и на груги големи имена от родината литературна история. Вкусил още от младите си години от Ботев, Яворов, Дебелянов, Смирненски, Вапцаров и израсъл като творец под тяхното неотразимо въздействие, Иван Динков изгрява като непомръкваща звезда на българския поетичен небосклон със свой оригинален творчески почерк и се явява като своеобразен проводник на едно добронамерено критическо направление в срещите по родния ни поетичен свят, оставяйки верен на

своите непоклатими идейни и естетически позиции. За съжаление, намериха се люде, които изтълкуваха творческото му поведение като проява на прикрит комунист. Без да се вниква достатъчно в неговата творческа и човешка същност, сътвориха и показаха през 2014 г. документален филм за поета, в който внушават на нашата общественост един преиначен неправдоподобен портрет на едно от най-ярките имена на нашето поетическо съвремие. Но този необективен тенденциозен филмов разказ се оказа безсилен да припише ново „вероучение“ на големия поет от Смилец, който и през безпардонните, така наречени демократични промени, остана верен на себе си.

„И днес, възкръснал в бронзов монумент,
 преглътнал купища беди, злини,
 безмълвен срещаш своя 90-ти рожден ден,
 надежда вдъхваш в новите горчиви дни.
 И пак духът ти силен ни внушава
 със мисъл мъдра и могъща –
 човекът да се уважава,
 че „никоя победа мъртвите не връща.“

26 юли 2021 г.

Ивайло Савов. „Минотавър“

Румен Шомов
СТИХОТВОРЕНИЯ

* * *

На пролетта в предсърдието
лековито бяло,
вървиш като дете, което се завръща
сам към своето начало.
Сред ангели безброй,
облякъл бяла риза,
на слънчевия грум на вечността
излизаш
и сред рояк пчели поемаш надалече...
Къде?

От своето поречие привлечен
сред камъни окръглени –
далечна, бивша лава –
към звездопада на минутата,
която в теб се продължава
до онзи бряг надежден,
до чистата поляна,
където няма край цъфтежът
и пролетта е вечна
като океана.

03-07 април 2021 г.

* * *

Да влезем бавно под гъжда
преди гъждът да влезе в нас
и сяп, с прозрачния си гъх
да мие нежност и екстаз.
Преди на дните колелото
да завърти кръгът последен.
Преди да потопи веслото
лодкарят в сприите на Лета.
Да влезем тихи и внезапни,

да влезем призрачни и млади
и под кинжалите на капките
да пием радост, скръб, пощада.

Като в утроба, като в съд
пред съдник с непомерна власт,
да влезем двама под гъжда
преди гъждът да влезе в нас.

27-30 април 2021 г.

* * *

Емоциите победиха чувствата
и гумите се гърчат като червейчета-стръв
на кукичката на езика,
а сбърканата ни душа ни гледа
с мътните очи на уловена вчера риба...
Да скъсаме влакното –
веригата, която ни държи в тигана
на безпощадната и нагла логорея,
на давещата низост на лъжата,
на бясната, патологична надпревара
кой ще открадне повече от здравето
на остаряващите в немотия хора,
на гаврата с децата ни родени
за светлина и обич, не за зла омраза...
Да сложим край, вратата да затръшнем
на клетката в средата с празна кофа,
в която всичките ненаказуеми до вчера
да пускат въдицата си довека
и да навиват макарата.

13-15 юни 2021 г.

НАЗДРАВИЦА

Да пием днес за падналите птици,
да пием за прекършения полет,
за раните на истинския рицар
и за бездарното охолство,
с което през живота преминава
продажникът безумен и ехиден!

Да пием за съдбата твърдоглава,
насреща ни която неотменно иде!
Да пием за слепците, дето режат
и клона, и гървото – всъщност себе си!
Да пием за безсмъртната надежда
на всички нужни, всички непотребни!
За този свят от дива страст обсебен,
за скъпите ни живи и погребани,
за всички още нерогени,
за грешника, светеца... Двама с тебе
да пресушим до гъно парещата чаша
и да продължим през урви и през хребети
към злачните поля с небесна паша.

Юни 2021 г.

* * *

Чайките на този бряг
не са били до днес така красиви.
Отлитат някъде и се завръщат пак
и върху белите вълни преспиват.

На този бряг до днес не са били
тъй едри, спиращи гъха звездите –
от нечия старателна ръка, като че ли
току-що са били измити.

Дори тъгата – вечната тъга
не е била така опиваща и зрима.
Като смокиня зряла изгревна гъга
изписва над морето твоят име.

И жажгата неутолима расне
да продължи непроменимата вселена.
И този бряг враждебен и прекрасен
все тъй приказката си да шепне бавно в мене.

14–17 юли 2021 г.

с. Равда

Деси Цветкова
ВЯТЪРЪТ НАШЕПВА
Стихотворения

ОТ ПЛИТЧИНИТЕ на дълбочината,
от ръбовете на окръжността,
от гранабините по гладката водна шир,
от невидимите форми на очевидното,
дали ще отсея истината?
Дали ще стъпвам пак по въздушни мостове?
Ще докосвам ли безплътни силуети?
Ще се оставя ли на мимолетните заблуждения,
на прозрачните обещания,
на безтегловните тежести,
на пълните с нищо обеми?
Или все пак ще стъпя на земята?

ПЛОЩАДЪТ се напълва с глъч отрано.
Най-ранобудните продават хрупкав хляб.
Напред-назад доставчици на вино и шоколад
Проправят път сред групичките хора.
Събужда се полека Големият площад.
Туристите започват своя фото сеанс.
Отгоре бели гълъби прелитат редом с чайките.
Сутринта изведнъж се превръща на ген.

МИНЗУХАРЕН ОПТИМИЗЪМ

Като цветни пламъчета над белотата,
като светулки в бяла нощ политнали,
като празничен светофар край гората,
пъстри цветя в снега поникнали.
Природата с тях ни напомня,
че скоро пак ще дойде лято...

МОЕТО МНЕНИЕ

Светлината вътре в мен
вероятно е цветът на гушата ми.
Ръцете, които помагат понякога,
може би са изпратени от Бог.
Всеки път, когато падам,
Той изпраща някои от ангелите си да ме подкрепят.
Светлината вътре вероятно е моята
божествена част.

Надявам се някой ден
и аз да бъда изпратена
като ангел на някой в нужда.
Това трябва да е причината за живота ни, наистина ...

ВЯТЪРЪТ НАШЕПВА

За облачни дюни в небето,
За къщи с грейнали прозорци,
За площади със щастливи тълпи.
Вятърът нашепва,
Животът е цветове,
Усмивката е ключът
към любовта и бъдещето.

ПРЕЗ ПРОЦЕПА на два черни облака
се прокрадва споменът за циганското лято.
Тънка струйка слънчева светлина...
Точно там двама с теб пробвахме
да докоснем перо от щъркел сред ято.
Капка радост в мъгливата тишина.

МОСТЪТ НА КОЛЪО ФИЧЕТО

Мостът си стои
там през епохите.
И ще продължи да стои.
Древният майстор
изградил го с търпение,
с цялата си любов и умения.

Той бил геният на камъните
и геометрията,
с отгаденост,
с нагарени ръце,
с визия нагоре и напред.
Майсторът Кольо Фичето,
чието наследство
остава
като вечен шедьовър,
Той беше пратеник
на всемира,
присъстващ тук
да създава за нас
тези вълшебни мостове,
църкви,
фонтани,
да дава на хората
блясъка на вечното изкуство.
Сега гледам моста.
Поставям пръстите си, краката си
върху античната настилка,
пресичам реката
чрез това
чудо мост,
и възприемам
наследството
като глътка сила,
разлив на мъдрост,
изпратен от Господ.

Рада Добриянова
СТИХОТВОРЕНИЯ

* * *

Нежно влизам в тишината ти.
Времето пропуска ход.
Поетите,
от липса на емоционална смърт,
мълчат.
Инвестиция в нова илюзия?
Врагът е невидим и без оръжие,
убива наред. Вирус проклет.
Дори човекът, който не иска да живее,
не желае сега да умре.
Красивата истина крие лице
в танц между живота и смъртта.
Ще преборят ли хората злото,
ако на загуба, своите писти
сменят за тъмната памет?
Някъде върху масата –
капка любов е разляло виното...
Пиеш в глухата многозначност
в гвубой с живота
без слънчево око по тапета.
Нежно влизам в тишината ти.
Лястовиците летят точно над главата ми
в такт с твоето дишане отвъд морето.
Поетите умират често от любов.

СРЕЩАТА

Знам го. Отпреди го знаех:
Коварното спокойствие
носи тесни обувки.
Затова стъпвам боса
в горещия пясък,
да се усетя обичана
в срещата с щастие
някой благословен ден.

ОБИЧАЙ МЕ ДОКАТО СВЪРШИ ПЕСЕНТА

Още малко ме обичай,
 макар че непростимо закъснях,
 в дните аз потънах и удавих се,
 без нищо да почувствам,
 а всичко, всичко знаех –
 организъмът имал е гуша,
 но аз по таблици делях
 позитивното от зло,
 на емоциите цветовете,
 избледняваха в едно платно,
 където вярваха във точности.
 Обичай ме, докато свърши песента,
 само малко още ме обичай,
 ще те нарисувам пак в езда,
 целият вселен в капризно синьо,
 дишащ учестено и без време,
 влязъл в свое блиц стихотворение.
 Кратка ще е тази песен,
 с бум и атонично ще прекъсне,
 ние се ударихме в общо чувство,
 песента е хепи приказка.
 Обичай ме,
 още малко ме обичай,
 докато музиката прогължи...

ПРИЯТЕЛ

През есента и зимата
 листата падат и повяхват моите цветя,
 но аз кръщавам всяка мъничка леха с име на приятел.
 И после пада гръмотевичният гъжд,
 буря тъмна се извива:
 три цветя в лехите ми умират,
 но едно стои изправено,
 до догодина да остане.
 През пролетта и лятото
 цветята се усмихват,
 щом видят истински приятел.

Здравка Евтимова
ДРЯНОВОТО ЧУДО

Разказ

Случайността е пътепоказател, който ти сочи правилната посока, момиче, това повтаря мама и сутрин, и вечер, а тя не хвърля гумите си на бунището.

Всички до един са забележителни и знатни хора в нашата къща. Вярно е, че тате пие, но прави най-мощната ракия в южна България, българи, сърби, гърци, даже македонци пестят пет години, за да пият от нея като женят синовете си. Големият ми брат е най-първи езгач в Радомирско, а това със сигурност означава в цяла Европа – нашият край се е прочул от два века насам с конете, гето отглеждаме, здрави като стомана, бягат със скоростта на светлината, дори фолксваген трудно ги настига. Големият ми брат язди и освен да си свалиш шапката пред него, друго ще е грешно да сториш. Малкият ми брат може да изпие толкоз ракия, колкото вода изтича в река Струма за десет дни, без да падне от стола. Сестра ми така пее, че може да вдигне на крака жребче с подут глезен. Мъжете ѝ носят буркани с мед, и покриват с рози тротоара, по който върви.

Освен че шие гоблени, мама цери и геца, и порасли хора, гето се стряска от щяло и нещяло. Лее куришум, докато оловото се топи, мърмори пог нос името на хлането, то забравя що е страх и спира да заеква. Вижгала съм я как го прави повече от сто пъти, но дори въже да ми окачат на шията, не мога да обясня какво става. Мама се е прославила надлъж и шир по поречието на Струма, а пък щом чуят името на тате, мъжете стават прави от уважение. Аз бях единствения човек у дома без ни канка нещо забележително, ей така, просто да се отличавам от прахта по пътя.

Лоша работа.

Пък бях такова хлътване хлътнала по Гриша, че само като приказвам, ушите ми звънтят.

Бях му хвърлила око, когато тате организира Големия Бас. Честно казано, баща ми съвсем нищо не организира, ами оставя съседите да пият от гръмотевицата, гето трещи в грянвата ракия – друго не трябва. Вярно е, че Гриша ремонтира безплатно мотора на тате, един съсед окопа два пъти нивата ни с картофи, а братовчеди ни омазаха къщата съвсем без пари. Дрянвата ракия е тънка за изпипване и дебела на цена; хората, гето въдят коне знаят, че в нея има и ритници с подкови, и копита, и глог по дивите хълмове около Радомир. Вярно е и това, че някой едва ли може да плати на баща ми колкото трябва, за да се напие като хората със светкавиците на дрянвото чудо.

Големия Бас е състезание, в което побеждават най-чевръстият кон и най-здравата каруца. Тук магьосникът беше Гриша – той можеше да накара всяка двуколка или четириколка хем да хвърчи, хем да грее по едно и също време. Претендентите се мятаха на каруците си и се пускаха надолу по склона на Змийското дефиле, прахта, избита изпод колелетата на пътя, беше гъста и непрогледна като полунощ, копитата биеха камъните и ги стриваха на брашно. Победителят не получаваше парична награда, защото любителите на грянovia гръм не бяха нито заможни, нито пестеливи. Но нали е стара лисица, баща ми измърри страхотна награда за шампиона на Големия Бас. Победителят си посочваше един човек от цялото население на градчето и избраният му работеше цял ден безплатно. Близо е до ума кой беше най-търсеният майстор – Гриша.

Гриша беше единственият, който можеше да накара всеки ръждясал фолксваген да запази посред зима в преспите на минус двайсет градуса. Раменете му бяха широки като пътя, който се катереше по хълма над нашата къща. Харесвах го как приказва – бавно и мощно като църковна камбана.

Градчето беше прекрасно, цялото зелено и топло в края на лятото, гаже реката не пресъхваше напълно. Големите клечки докарваха тука стари форгове, някое и друго грохнало нежо или симроен. Познавах Гриша. Той стягаше таратайките. От четири взели-гали форга сглобяваше автомобил слънце и го продаваше на цената на шена печен слънчоглед. Беше червив от пари, но богатството му хич не ме теглеше. Само той ми беше интересен, само той.

Конете също ми бяха интересни. Не ми крещяха. В почивните дни ме возеха навсякъде из Голо бърдо и цвилеха от радост, когато им носех пълни торби с овес. Можех да управлявам каруца като богиня и през цялото време мечтаех как спечелвам Големия Бас. Тогава Гриша щеше да бъде мой за един ден.

Той се отбиваше у дома, когато сестра ми канеше гости и пееше. За жалост пет пари не даваше, щом пеех аз.

Той не знаеше, че аз метях улицата пред дома заради него. Бях проучила по кои пътеки минава – покрай тях засадох здравец и люлякови храсти. Я стига! – би казал някой, който познава нашето градче. Тия пътеки са толкоз стръмни, че гуцер не може да изпъзи по тях. Това беше вярно. Голям зор видях, докато засадя люляка в камъка и докато го накарам да се прихване. През юли и август влачих като малоумна кофи с вода от реката и поливах ли, поливах онзи капризен здравец. За люляка не ми се приказва каква мъка ме измъчи. Освен това оставях рози и бутилки лимонада така, че Гриша да ги намери. Той ме не забелязваше.

И ето един ден – жегата беше толкова гъста, че тревата се топеше в неподвижния въздух – аз видях Гриша да минава по пътя и взех решение. Ръцете му бяха омазани с грес, лицето му също, а очите му въобще не ме виждаха. Сърцето ми блокира, стана гребно като лешник.

– Гриша – извиках и изскочих напреде му. – Аз съм Ана. Дъщеря съм на Лила, която лее куршуми от олово против страх. Сестра съм на Пешо, който пие красиво и по много. Дори ти не можеш да го надпиеш. Баща ми вари грянovia ракия. Ти взе да се клатушкаш и люлееш, а беше изпил само една чаша от нея.

– Не се клатушках! – ягоса се той.

– И още как! – възразих. – Но аз не те спрях, за да споря с тебе за вредата от алкохола – усетих, че нещо здраво се обърква. Гласът му беше безразличен и далечен като подкова.

– И защо ме спря? – попита той.

Хиляди пъти бях репетирала какво ще му кажа, но сега, когато най-сетне важната минута гойде, устата ми изсъхна като прахта по пътя, който се катереше към върха на планината, а езикът ми намежа повече от самата планина.

– Защото аз... те харесвам – отговорих и това беше истина.

– Всички момичета в Радомир ме харесват – отбеляза той и страшно ме ягоса.

Бях брала рози за него, в неж и зной се влачех по голите ригове да му оставям бутилки с лимонада. В гъстия си яг изтърсих:

– Искаш ли да се ожениш за мене?

Той се облещи. Това така ме вбеси, че можех да избухна в сълзи или в пламъци, а ефектът щеше да бъде едн и същ – нула.

– Ха! Ха! – гръмна да се смее той с пълен глас.

– Означава ли „ха-ха“ „да“? – кипнах аз, готова да го грация, докато му изтече всичката кръв. Не печах ракия от гренки, нито леех куршуми за пълзиви деца, но аз бях Ана. Не давам на никой да ми се подиграва.

– По-скоро бих се оженил за червей, отколкото за тебе.

Огледах го внимателно. Да, красив беше, да, поправяше таратайките на цял окръг и момичетата лугееха по него. Но аз бях Ана!

– Следователно отговорът ти е „не“? – предположих аз, опитвайки се с кръв, сърце и зъби да запази самообладание.

– Разбрала си ме правилно – сряза ме той. – Няма да се ожения за тебе.

Готвех се да кресна, че вече няма да има рози, пръснати по пътеките, където се разхожда, нито ще намира бутилки с лимонада, за да утоли жаждата си, но взех друго решение.

– Довижгане, Гриша – казах.

– Ха, ха – изсмя се отново той.

– Да не кажеш някога, че не съм ти предлагала – изрекох високо и ясно в мига, когато той ми обърна гръб и закрачи бодро по пътеката.

Нали отново щеше да гойде Големия Бас! Таме беше напълнил още една бъчва с гряннова ракия. Добре, защо някой не попита кой набра гренките, кой сложи захар и кой чистеше мазето, докато джибрите зрелят цял век? Това бях аз. Бях пуснала парче борова смола в бъчвата – хем ракията има аромат на небе, хем светкавично циментира мозъка. В пиуето гебнеха хиляда ритници – толкоз пъти бях ритала бъчвата, че всяка грянка в нея се бе превърнала в юмрук, забиващ се в челото след първата глътка.

Денят на Големия Бас гойде. Баща ми обяви, че великият Гриша ще работи за победителя цял ден напълно безплатно.

– Хайде, Ана – подхвана фино мама. – Иди да наливаш ракия на момчетата. Целият град ще участва в набягването, тъй че в началото, докато са трезви, пълни чашите им докрай.

– Няма да наливам ракия в чашите на никого, мамо – отвърнах аз. – Аз също ще се боря в Големия Бас.

– Какво! – викна мама и се загаби от собствения си език. – Ти си жена. Не можеш да караш каруца в този бас. Никои не е чувал такъвз дълбока глупост.

– Ти лееш оловен курушум срещу страх и уплаха. Децата от Рагомир са най-смелите в южна, северна, източна и западна България – заради тебе – заех се да ѝ обясня. – Но аз не искам от твоите курушуми. Искам да спечеля Големия Бас.

– Не! – викнаха в един глас братята ми – най-добрият езгач коневъд и най-надеждният пияч в града. – Няма да ти дадем нито кон, нито каручка. Засрами се, Ано.

– Нито ще ви питам гали ще ми дадете кон и каручка, нито ще ви искам разрешение – рекох аз. – Ще отида и ще си взема сама.

– Не-е! – тате посочи сестра ми. – Погледни я. Кротка е като агне и пее по-хубаво от телевизора. Защо не вземеш и ти да пееш като нея?

– Ами ти, татко, защо не запееш като нея? – поинтересувах се аз.

Той заяви, че не е фолк поп-звезда, а великия майстор на ракията, след това изведнъж кимна с глава.

Знаех какво означава това. Беше се случвало и по-рано. Двамата ми братя, мама, тате и кротката ми като агне сестра скочиха и ме заобиколиха от всички страни. Братята метнаха един колан през раменете ми. Мама, силна колкото трима коневъди едновременно, се спусна и седна върху краката ми.

Хрисимата ми сестричка овърза глезените ми с колана на роклята си. Брат ми, онзи с талант за красиво пиене, стисна ръцете ми и ги стегна с парче въже – същото, с което го влачех от кръчмата до къщи. О, не, той въобще не е пиян, поне това мърмореше, докато го теглех като шлеп след мене. Просто искал да покаже на ония нещастни паяци в кръчмата кой колко струва в моя град.

Най-умелият езгач и коневъд, другият ми брат, ме завърза към най-тежкия стол с една юзда и взе да ги нарежда непоносими за слушане приказки:

– Правим го за твое добро, Анче. Каруците ще те спукат като яйце. Кой тогава ще бере дренки за ракията?

– Ти си ми любимката измежду децата – призна тате. – Всички у дома сме все известни хора. Уважават ни. Само ти за нищо не ставаш и ми е много мъчно за тебе.

– Ето, пийни една глътка от грянвата ракийца – включи се сестра ми, славеят в семейството. – Хайде, пийни си – поощри ме тятя. – Ще заспиш още преди момчетата да впрегнат конете. Аз ще ти пая и няма да страдаш.

Щеше ми се да откъсна славеевите ѝ уши, да ги опека и да я накарам да ги изяде.

Известно време мама мълча, по едно време изведнъж скочи и отвори прозореца.

– Ти реवेशе, та чак виеше като вълк, когато беше бебе – заяви тятя. –

Аз ти пеех, а ти врецеше още по-силно. Баща ти те гушваше и играеше хоро, само и само да млъкнеш. Аз те гушках и играех хоро. Ти не спиращ, пициш, като че стомахът ти е пълен с пиявици. Тогава случайно отворих прозореца. Чак тогава се укроти, стана тиха като гъсеница. Ето, сега пак ти отварям прозореца. Дано ти е по-добре, Ано.

След това моето семейство – татко, мама и всички останали – се строиха пред къщи, готови да заминат за Големия Бас. Тате изглежда бе прекалил с подготовката, а в суматохата бе обърнал една две чаши дрянова експлозия, та отвори уста и запя. Едно шише падна от масата, брат ми, езгачът, инстинктивно затули ушите си с длани, после започна да се превива, като че го боли корема – с този трик обикновено принуждаваше тате да замълчи. Уви, този път не успя. Славеят в рога, сестричката ми, изведнъж се спусна да тананика – така се надяваше да обезкуражи певческите усилия на тате. Брат ми с питейния талант, измъкна бутилка дрянова и се опита да я промуши към тате, но мама – шапка ѝ свалям с дълбок респект в този случай – размаха ръжена, който бе сграбчила от печката и изрева:

– Василе! Спири да пееш или те убивам ей сега!

Ръженът моментално отрезви тате и възвърна здравия разум в главата му. Той изведнъж престана да бучи и прошерна: – „Добре, гушице“ – към мама.

– Не съм ти никаква гушица! – заяви тя. – Въобще не искам да пееш, когато съм наблизо – след което извади черния си тефтер. В него записваше кой колко изпива от нашето дряново съкровище и разпределяше кой какво ще работи в последствие, за да си плати вересите – този ще преконае царевичите, онзи ще ремонтира конюшната, а пък най-добрият приятел на тате ще боядиса къщата ни, че да осъзнае най-накрая вредата от алкохола.

Всичките излязоха и ме оставиха вързана като оня стар вол, който мама се канеше да закара на кланицата след седмица. Аз в никакъв случай не смятах, че съм вол, затова се зах да гриза юздата, с която питейният талант ме бе омотал. Както всичко останало, което притежаваше любящият алкохола мой брат, юздата бе полуизгнила и, макар че слюнката в устата ми имаше вкус на отрова за хлебарки, аз я прегризах за пет минути.

Нямаме друга каруца, освен кабриолета с две колела в задния двор, с който тате возеше туристите от София и им показваше прекрасната провинциална природа. Само на мене не обяснявай колко е прекрасна! Имаше всичко на всичко два диви скалисти хълма, които ветровете и жегата бяха издълбали и надупчили като решета. Гъста коприва, която ми стигаше до брадичката, покриваше всяка педя земя, тръни, глог, бъз се развиваха блестящо и цъфтяха, та пушек се вдигаше, а пък гущерите бяха толкова много, че не по земя, по гущери ще стъпиш, ако ти хлопне някоя гъска и тръгнеш на разходка тъгява. Склоновете бяха люти. Стръмни и мрачни като отрова. Змии и козли се катереха по скалистите зъбери, дребни дрянови храсти биеха корени в продуките между камънака. Земята беше толкова червена, че ако се порежеш, не кръв – червен пясък – ще бликне от раната.

При Големия Бас всеки конкурент трябваше да прекара каруцата си, през тясното пространство камъни и земя от върха на Цървена плани-

на го най-ниската точка на Ален гол – имаше едно-единствено мършаво, лъкатушещо пътче с толкова дълбоки коловози, че човек може да плува в тях, стига да завали. Втурнах се към кабриолета и чак тогава видях, че не са ми оставили никакъв кон.

Най-великият коневъз и ездач, малкият ми брат, беше грабнал, разбиха се, Боздуган, нашият прекрасен жребец, който не хапваше нищо освен ечемик – такъв нагменен конски екземпляр беше. Другият ми брат, пиесният талант, бе пипнал втория ни жребец – по-точно ще е да го нарека „куцата развалина“ – но младежът бе вече обърнал чашката и нямаше да се впечатли, дори ако кончето захване да върви с опашката напред. Нежният славей пък, сестра ми, както винаги особено специална, бе яхнала най-младото жребче. Мама си бе направила сметка да го размени за един мощен мотоциклет след края на Големия Бас. Нейните оловни куршуми бяха станали така популярни, че тя след мъчително смятане и пресмятане, макар и да обичаше жребчето като дете, реши да се прости с него и да посещава страхливите си пациенти, яхнала мотор, а не кораво седло на кон.

Марко, нашето стройно магаре, прочуто с непоклатимия си инат, беше единствената жива гуша, която се мерна пред очите ми. То сладко-сладко пасеше магарешки тръни в задния гвор. Ако не бях намерила Марко, щях да впрегна козелата Велчо пред кабриолета, на гръб щях да го завлека до стартовата линия и пак щях да участвам в Големия Бас.

Аз, Марко и звуколката бяхме последните, които се явихме на сборния пункт на състезанието – голяма суха поляна, покрита с изсъхнала жълта трева и червен пясък под копитата на конете.

– Я виж кой се пръкна тук! – момчетата започнаха да подсвиркват, алкохолният гений, малкият ми брат се приближи до мен, стисна ме за ухото и го изгърпа много свирепо. После плю към кабриолета и ритна корема на невинното магаре.

– Прибирай се вкъщи! – изсъска той с пяна на уста. – Ще станем за посмешище на цял пернишки окръг заради тебе!

Стиснах зъби да не се гърча от болка.

– Ти се прибирай вкъщи! – изсъсках още по-страшно насреща му аз. – Не Перник, от София до Гърция ще приказват за моята победа. А ти ще ми купиш мотор, за да се чуе и нещо за тебе покрай мен.

– Е, не е ли нагла? – чух краткия коментар на мама и страшно ме гоядя.

Всички взеха да се хият най-гръмогласно.

– Ние тука всички сме демократи – заяви Гриша, майсторът-лечител на таратайките. – Нека участва и тя.

– Ще участвам, не защото ти казваш, че може, а защото аз искам – изръмжах. – Само си мисли какво ще те правя, като те спечеля.

– Може би ще го накараш да се ожени за тебе? – подметна някакъв тип с кон, голям като тур. – Достатъчно ли си красива за тая работа?

– Да – срязах го аз. – И ще правя каквото поускам.

Пътят с дълбоките коловози, по който трябваше да се спуснат конкурентите, лъкатушеше страшен и стръмен по склона. Цялото място

беше прорязано от три диви планински ручеи, всички до един изсъхнали, зейнали към небето като уста, пълна с развалени зъби. Над тях имаше общо пет тесни мостчета, разнебитени конструкции от греди и талпи, след това каруците трябваше да прекосят река Мъниш в подножието на Цървена планина. Сега в Мъниш нямаше вода, само тлъста тиня, обрасла с камъш, в която на такава поразия се бяха развъдили водни змии, попови лъжички и охранени жаби, че герето крякаше ден и нощ, без да спре. Старата църква „Свети Иван Рилски Чудотворец“ се издигаше на отсрещния бряг в средата на голяма равна поляна, където се събирахме на Великден и Коледа да похапнем, да пийнем и да празнуваме кой колкото може повече.

Пътчето наголу по склона беше страшно, в коловозите стърчаха камъни, които бяха изкъртили не едно и две колелета на каруци, а тропътът на копитата оглушаваше и млади, и стари уши. Седмици след всеки Голям Бас мама не успяваше да чуе какво си мърмори тате под нос, поради което в къщи настъпваше мир и любов. Баща ми обикновено продаваше две бурета грянор гръм – това означаваше, че в последствие приятелите му трябваше да копят фасула, да чистят нашата конюшня и да плевят ягодите на мама. Като цяло тези момчета бяха работливи като канарите на Цървена планина. И също като канарите, господата не помръдваша от местата си и не груг, а жените им плевяха, копаеха и плетяха пуловери за пиещия талант, за славейчето и за мене.

Каруците бяха строени в дълги редици – седем на брой, двамата ми надарени братя – коневъзът и пияндето, плюс още петима мераклии. Аз се намирах на опашката на строя – тясно, сбутано място, където имаше повече камъни и гуцери, отколкото въздух за дишане.

– Махай се от пътя ми! – озъби се момчето до мен и изрита магарето ми.

Аз метнах един шут на неговия кон и си платих, и точно в този момент баща ми подаде сигнала. Изсвири, напъхал два пръста в уста, размаха калпак и всичките седем каруци затрецяха наголу по хълма, зареваха, вдигнаха кълба червена прах и вихрушки от пясък. Аз, двуколката и Марко, моето магаре, останахме на стартовата линия и зачакахме да се утаи бурята. Зрителите: славейчето, домакините, които залагаха тенджерури и тигани, дори чайници за своите съпрузи, момичета – те също залагаха червила и лак за нокти за гаджетата си, дори децата зинаха да крещят.

– Ало, заспалата! Какво чакаш? Иван Рилски няма да гоїде да те срита, макар че заслужава.

Аз имам план – хем гързък, хем хитър. В никакъв случай нямаше да се спускам по черния път. Ще цепен направо през изсъхнали къпини, шунки, граки и шубраци – милион пъти ги бях обхождала, за да бера гренки за татковото усмъртително питие. Ритнах Марко – трябваше да го накарам да се затича сред сухата трева, бодлите и острата шума. Звярът отказа да помръдне, но не беше никак познал – ритнах го много по-сериозно този път. И той литна.

Кабриолетът блъсна двайсет остри камъка. Шунки и глог се пречкаха пред него, но склонът беше стръмен като въже, провесено от покрива към мазата на жилищен блок. Моето животно въобще не можеше да спре. Пре-

возното ми средство заби посред сухата коприва, Марко захвърча, зарева, аз взех да подскачам, люшках се, мятах се, стисках юздите, виждах само опашката и копитата на магарето. Не зная какво го удари, може би някой клон на грън, нещо ме ухапа, нещо друго ме плесна и се лепна на лицето ми. Марко изхлипа, ревна, забуча, зацвили, запищя. Не можеше да спре.

Профучахме през първия изсъхнал поток и някакъв летящ камък ме тресна в главата. После отгърмяхме и прелетяхме с писък и вой над втори поток, или се лъжа? Стотина малки мухички се напъхаха в очите ми, клони на къпини скалпираха тила ми. Марко не можеше да спре. Изведнъж навсякъде около мен взе да извира тиня, кал замаза очите ми, ушите ми се наляха с жабуняк. Вече не виждах опашката на Марко. Каручката под мен се тресеше, рипаше, гърмеше и се клатеше. Нещо мокро, мазно се напъха под бузата ми. Хич не ми пукаше вече.

– Иване! Рилски! Чудотворецо! Помогни ми! – крещях през кал, тиня и камъш аз.

И магарето Марко ревна за помощ. Значи е живо! – мерна се щастлива мисъл в ума ми и това беше последното нещо, което помня. Като в гъста мъгла видях как едно колело се откърти и падна някъде. След това гвуколката блъсна нещо твърдо – шръкнал гънер, камък или кост на умрял вол. И второто колело се откачи. Някакво мокро, кално животно ме прасна в носа. Марко нагаде къс рев, след това заби и затули слънцето, гръпна здраво нанякъде и полетя заедно с гаргите. Паднах, гърбът ми потъна в земята, лежах просната като пран парцал. Мъртва съм, помислих си, но не бях. С въгълчето на едното око забелязах огромен кръст и висока стена – лежах пред църквата „Свети Иван Рилски Чудотворец“. Кабриолетът, изгубил и двете си колела, висеше някак криво от едната ми страна, а звяр Марко, омазан като плакат с рядка кал, ближеше лицето ми с влажен, хладен език.

Всяка костица в мен се късаше от болка. От носа ми течеше кръв – не, устата ми беше пълна с червена тиня. Левият ръкав висеше на ресни от рамото надолу, другият съвсем никъде го нямаше. Някакво мазно нещо изпъзля от джоба на панталона ми и започна да се вие насам натам, потъвайки набързо в прахта – някакво измъчено водно змийче. Друго тлъсто нещо шаваше под блузата, плъзгаше се и гризеше корема ми. Клонки от грън, шипка и магарешки бодли се бяха оплели в косата ми.

Огледах се. Прег църквата „Иван Рилски“ нямаше нито една каруца. Светецът се беше постарал и ей на – отърва кожите ни – моята и Марковата, но защо бе решил, че е под достойнството му да спаси гвуколката? Както си гледах мирно и тихо, една странична гъска от превозното средство се отпна и тупна на земята. Едва тогава забелязах, че всички останали каруци са спрели, конете стояха неподвижно в жегата. Състезатели, приятелките им, жени, майки, съседи и деца, всички гледаха към мене, безмълвни както празни джобове, с каквито щяха да се окажат, след като платяха за тежката грънова ракия на тате. Опитах да се изправя, люшнах се и забих нос в прахта.

– Жива е! – изкреця мама и затича към Иван Рилски Чудотворец, който гледаше скромно към тинята от красивата си икона над вратата на

черквата. Видях Гриша, човекът с най-чевръсти пръсти и най-калния смях в южна България – той се втурна към мене като хала. Веднага си помислих за тинята в косата ми, за мазното нещо, което се гърчеше някъде под блузата. Главата ми тежеше като двуколката и беше също тъй разбита. В този миг си дадох сметка, че все още не съм стигнала до финала.

Изправих се криво-ляво, но земята под мене подскочи, хвърли ме и главата ми пак издрънча на земята. Отново тръгнах да ставам, бавно, като червей се надигнах, стъпих на краката си, сграбчих строшената гъска на двуколката и се повлякох напред към черквата. Искях да взема победата в този Голям Бас, да победя честно и почтено.

Влачих се цял век през сухата трева и се строполех в средата на равната поляна. Стигнах финала. Едва тогава изплюх последната тиня и прахта, дето беше облепила езика ми. Легнах и взех да дишам като невидяла – зобях вятър, жега, трева.

Тъкмо се опитвах да седна, когато тате протегна ръка към мен – искаше да ми помогне да стана. аз се направих, че не го виждам. Имаше нещо страшно по-важно, което погълна цялото ми внимание. Гриша беше вторият след тате, който се бе озовал до мене. Той се навее и взе да ме разглежда. Очите му се кокореха все по-ужасено – първо спряха на краката ми, намазани до кръста с тиня, застинаха върху мръсните ми ръце и съвсем се забравиха на лицето, от което не се виждаше нищо – бе покрито с кал.

– Сега аз те гържа – прошепнах. – Спечелих те и си мой цял ден.

– Поп Mano ще откаже – заяви майка ми, все още запъхтяна. Беше бягала от върха на Цървена планина чак до църквата и изведнъж ми стана много драго, че се поти и не може да си поема гъх. – Всяка женитба трябва да продължи повече от един ден.

Всичките майстори коневъди, приятелките ми, братята ми – пиещият талант и големия ездач – ме гледаха. Очите им блестяха.

– Страхотна беше! – викна великият ездач. – Никой не смееше да се пусне с двуколка през Змийското гере!

– Направо прелетя канарите! Караше Марко като ангел! – извика любящият алкохол мой брат. – Bravo! Обичам те, сестричке!

– аз вече ще довеждам всичките страхливи деца при тебе – обяви мама. – Ще ги карам да пипнат подгъва на полата ти и от нищо няма да ги е страх, докато са живи.

Нашият славей отвори уста, запя. Страхотни гуми излязоха от това момиче. Каква сестра съм имала, каква сестра! Беше песента за Иван Рилски, нашия Чудотворец – всички вярвахме, че се е родил точно в града ни, в Радомир. После и мъжете, които гледаха най-скъпи коне, приятелките им, майки, братовчеди, съседи, които бяха дошли да се обзалагат кой ще спечели, всички пееха. Редяха гумите на песента и стояха прави, високи.

Пееха за мене.

Пееха много, всички до един, затова спецът по алкохола в семейството, малкия ми брат, имаше толкова много приятели. Сигурно гренките от ракията правеха гласовете им железни, може би реката помагаше, или вятърът, който дишаха зиме. Песента беше страшна. Мама лееше

оловни куршуми и се прочу, тате печеше гръм ракия, всички вкъщи бяха знатни и големи. Но аз бях първата, единствената в Радомир – за мене пееха най-добрите коневъди и то не какво да е, ами оная песен за Иван Рилски, нашият човек, горе на небето. Те пееха и аз опитах да стана. Накрая се изправих и запях. Колко страшна е Цървена планина. Обичах и нея, и двуколката. Наведох се да целуна Марко, верния другар, по челото. Онова мазно нещо изскочи от блузата ми и се търкулна по червената, спечена земя. Беше много едра жаба.

– Какво ще правиш с мен? – попита най-хубавият глас, този на Гриша. Замислих се. Честно казано, въобще не се налагаше да мисля. Знаех.

– Баща ми има една голяма бъчва, в която държи дрянвата ракия – казах. – Искам да се качиш върху тази бъчва и да стоиш прав върху нея през целия ден.

– Защо? – прошепна той.

– През целия ден! – повторих. – Аз ще те наблюдавам.

Мъжете, гето гледаха скъпи коне, гръмнаха да се смеят, момичета поеха да се кускат, а баща ми изръмжа:

– Да не си мръснала нещо, Ано? Той може да ремонтира моя Форд.

– Ако остане време може да погледне и моя мотоциклет – направи си устата брат ми, пиецият талант. – Дори може....

– Не! – прекъснах го аз. – Аз спечелих Гриша. Този ден той е мой.

Когато всички млъкнаха. Гриша, експерт механик и дъргорко, ме погледна в очите и рече:

– Ами... ако ми зададеш още един път онзи въпрос.... знаеш, нита ме нещо преди Големия Бас.... сега ще ти дам... положителен отговор. Само трябва да ме попиташ. Ще кажа „да“.

Аз също го гледах в очите и казах:

– Не.

– Ей, момиче, той ти е в ръцете – обади се другият ми брат, ездачът.

– Не задавам един и същи въпрос два пъти – казах аз.

– Инакът ти е по-голям от този на Марко – отсъди сестра ми, славея. – И си по-тъпа от магарето, честно ти казвам.

Хората млъчаха, когато най-хубавият глас, този на Гриша, изрече:

– Ще се омъжиш ли за мене, Ана?

Не можех да повярвам онова, което бях чула току-що.

– Ана, мила – продължи най-хубавият глас.

Погледнах крадешком към тате, той се чешеше по челото и не можеше да каже нито дума. Мама, макар че беше храбра жена и лееше куршуми срещу страх на мало и голямо, се взираше невярващо в мен.

– Ана? – прошепна Гриша.

– Трябва да помисля – отвърнах аз.

О, я стига! Знаех какво ще отговоря. Бях мечтала за това пет хиляди пъти. Кабриолетът бе изгубил и вгете си колела, Марко представляваше жалка картинка, целият покрит с кал, а две пиявици лъцяха като етикетки на гърба му.

– Да, Гриша, ще ти стана жена – отвърнах. – Но ти въпреки това ще се покатириш върху онази бъчва и ще постоиш върху нея един час. Нали?

Иван Митев

365 ЦЕЛУВКИ

Откъс от почти фантастичен роман

Трудно е да се каже кога започна всичко.

Може би в следобед на 31-ви декември, когато пристигнах в София да си купя билет за „Меридиан експрес“. Искях да прекарам зимната си ваканция в Прага. Спасител бях първите си учителски заплати, имах чекове за тези пари, паспортьт беше в джоба ми.

– Билетът в едната посока струва 168 лева – каза ми жената зад гишето. – Най-добре е да си вземете двупосочен. По-евтино ще ви излезе.

В този миг усетих как мечтата ми започва да се отдалечава от мен с неизмерима скорост.

Нямах толкова пари.

Цените бяха скочили за броени дни три пъти.

Не ми оставаше друго, освен да си взема билет за обратния влак. Той тръгваше в пет следобед. Като единствено удоволствие се очертаваше разходката в центъра на града.

На площада с жълти павеа възнеха хиляди хора. По изписаните имена на градове на плакатите над главите им се разбираше, че са дошли от всички краища на страната. Сбутани един в друг, едни подсмърчаха, други потропваха с крака, трети отпиваха от шишета, скътани във вътрешните им джобове. Ораторите говореха с мегафон и почти нищо не се разбираше от това, което казваха, но хората непрекъснато скандираха и площадът ечеше от гласовете им:

– Де-мо-кра-ци-я! Де-мо-кра-ци-я! Ние сме народа! Ние сме народа!

Приближих се до тях.

– Трябва да изгържим още малко – каза ми човекът, до когото се спрях. – Докато ни снимат от телевизията. После ще ни дават чай и се прибираме.

Появи се слаб мъж с восъчно лице – вървеше с картонена кутия с ценка върху нея и събираше пари за някаква кауза.

Отвсякъде към него се протягаха ръце с банкноти.

В един миг някой изкрещя:

– Милиция! Конна милиция! Заобикалят ни!

Всички хукнаха накъдето им видят очите. Настъпи суматоха, мнозина бяха повалени на земята, писъци и стенания се чуваха от всички страни. Усетих как някой ме блъсна отзад, коленичих и обхванах главата си с ръце.

Когато се изправих, площадът беше почти празен, паважът не се виждаше от плакати, знаменца и всякакви хартии. Прег мен стърчеше

картонената кутия на онзи човек, съвсем смачкана. Взех я, напъхах я под якето си. Няколко души се суетяха по импровизираната сцена и прибираха гълъг транспарант, далече встрани се виждаха само гърбове на отдалечаващи се хора.

Краката сами ме поведоха към гарата. Там, в ухаещия на урина поглед, пред очите на бездомно куче, отворих кутията и преброих парите.

Установих, че заедно с моите стигат за билета, който толкова исках да имам. За отиване и връщане.

Влакът тръгваше малко преди полунощ.

В този влак, „Меридиан експрес“ от София за Берлин, свит на кълбо и с качулка на главата, посрещнах новата 1990 година. Във вагона бе толкова студено, че пара излизаше от устата ми. Някъде след Ниш започна да се промъква топлинка, а в Белград, когато се качиха и останалите, в купето стана почти уютно.

Може би тогава беше посято семето на историята.

Тъй или иначе, гвайсет и четири часа по-късно, точно в нула часа на първи януари скърцането на спиращките на този експрес оповести спирането му на гара „Олешовица“ в Прага. Изтръпналият от студ в тази нощ град бе последният в редицата спирки, изписани върху билета ми.

Малцината на перона се движеха като в ням филм и сякаш влачеха куфарите си със стиснати челюсти.

Вече изправен, изгърпах малкия си сак от багажника, натъпкан с огромните чанти на спътниците ми. Дори и да исках, нямаше как да се сбогувам с тях – след изтощителния алкохолен марафон те спяха непробудно и нищо не беше в състояние да ги събуди. При друг случай с удоволствие бих им разказал за любимата си кръчма „У флеку“, за черното ѝ пиво, надениците, духовия оркестър и скучаещите момичета, чието страдание от самотата се изписва все по-дълбоко върху лицата им с настъпването на нощта. Нямаше да отмина и гулаша в гвестагодишната „У пинкасу“, нито пък мечите блюда в „При златния тигър“. Със сигурност щях да ги накарам да заобичат всички места, където изливащото се от крановете пиво не секва дори за минута. Можех да им обясня и колко пъти Прага ме е спасявала от умората и ме е изпълвала с възторг задълго.

Дикторът на гарата обяви, че влакът ще престои на нея десет минути. Все тая – нито някой се качваше, нито слизаше. Цяла Европа бе обхваната от следногодишна летаргия и трябваше да имаш солидна причина да хукнеш нанякъде в тези, очаквани толкова време, дни.

Исках да пожелаея нещо хубаво на тримата в купето, но от изтощение няхах сили да продумам.

Каквото и да кажех, нямаше да го да чуят. Спяха като заклани. Килнатото настрани лице на огромния Андреас, излято като от тесто, като че бавно се стичаше наголу. Мартин бе забил чело в прозореца, все едно съзерцаваше нещо навън, а по рижата брада на шведа, чиято глава бе отметната назад, се стичаше тъничка струйка слюнка.

Тъй като мястото срещу мен беше свободно, реших да изпъна схванатите си крака, преди да тръгна. Седнах, протегнах ги и затворих очи за секунда. След това ги отворих.

В този миг помислих, че халюцинирам. Видях Андреас протегнат върху цялата седалка, Мартин – скупчен до мен, а Петер го нямаше! Чак след това осъзнах, че влакът се движи. Боже, как летеше моя влак – колелата му не допираха релсите! Само някакво злобещо свистене откъм тях режеше нощния въздух и препълваше с отчаяние душата ми – сякаш пътувахме към ада и вече бяхме съвсем близо!

Погледнах часовника си. Два без двайсет. А беше дванайсет, когато тръгнах да излизам. Спал съм повече от час и половина!

– Андреас, Андреас – завиках и задърпах човека срещу себе си.

Той ми отговори с въздишка. Явно бе, че нищо не може да го накара да отлепи очи. Пък и с какво можеше да ми помогне в този момент? Да ми каже къде сме? Имаше представа толкова, колкото и аз.

Разтреперан, излязох в коридора. Всички купета бяха тъмни. Преминих в съседния вагон. И там нямаше никого. Продължих нататък, като се молах да срещна кондуктор или шафнер. Видях, че в края на вагона, в който се олюлявах, стърчи човек с цигара в ръка. Забързах към него, съсипан от мисълта, че може да се пъкне в купето и да заключи след себе си. Среден на ръст, със сиви мустаци, старовремски шушляк с цвят на стогодишна керемиди, поизмачкан вълнен панталон.

Гледаше ме с любопитство.

– Къде сме? – запитах на български.

Той разкопча ципа на шушлека си, измъкна от джоба на ризата си часовник с верижка. Отвори капачка, взря се.

– След десет минути сме у Немачко.

– Само това липсваше! – изрекох. – Само това!

– Гарата ли изпусна, братко? – човекът се оказа сърбин.

Нямаше нужда да отговарям, той вече бе наясно.

В този миг заскърцаха спирачките, скоростта на влака започна да пада.

– Виж, той намалява на малките гары. Не спира, но намалява много. Ще скочиш и ще се върнеш. Къде трябваше да слезеш?

– В Прага.

– Далечно. Но тук влакове има много. Ще се върнеш.

– Нямам никакви пари – казах. – Няма с какво да си купя билет. Имам само чекове.

– Аз ще ти дам пари. Ето, вземи.

Той бръкна в панталона си, извади тесне разноцветни банкноти.

– Шейсет, осемдесет, деветдесет... Тук има наг сто крони. Ще ти стигнат до Прага. И сандвич ще си купиш.

Докакто отворя уста да кажа каквото и да е, тръгна към вратата и се хвана за нея.

– Ето, намали!

Човекът ми направи място да мина и гръпна ръчката. Влакът наистина бе намалил много, цяла редица светлини запробляскваха навън. Но вратата не се отвори. Сърбинът разтърси гръжката, изправи се и завъртя глава.

– Тю, мамка му! Заключена е! Ела, ще намерим друга.

И ме помъкна към съседния вагон. В това време потракването отгдолу спря и се появи онова съскане, което бе сигурен признак че достигаме обичайната скорост от над сто километра в час.

Спътникът ми натисна гръжката, тя иззирака, вратата се сви като хармоника за стотна от секундата и ако той не беше успял да се хване в последния миг за желязната пръчка до прозореца, щеше да изхвърчи навън. Леденият вихър се втурна вътре, вдигна косата му и изду като балон якето му. Той мина от другия край и с мъка я избута обратно. Изправи се пред мен, плю в разгърдената си пазва.

– И този път Господ беше милостив... – каза. – Видя ли? Само като я пипнеш, се отваря. Сега, като намали, ще скочиш. Ела тук.

Разменихме местата си. Но влакът не намаляваше. Минаха повече от десет минути, а той все така си летеше в нощта. Човекът разкопча един джоб на своето яке, извади плоско стъклено шише – към тристаграмово, пълно догоре. Отпи няколко глътки и ми го подаде.

– Вземи, слагай го в джоба. С него няма да закъсаш никъде. Хубава сръбска ракия.

От страх да не пропусна поредния шанс, не отпих, а го пяхнах направо във вътрешния джоб на грейката си. И, о, чудо – спирачките заскърцаха. Спътникът ми с ръце ми направи знак да внимавам много. И показа: ще скочиш напред, по посока на движението. И гледай да няма гърбо, желязо или цимент пред теб – ще се пребиеш на място.

Скърцането на спирачките стигна оня предел, след който неминуемо влакът щеше да хукне пак. Бутнах гръжката на вратата, тя изхвърча настрана. Подадох глава навън. Няколко метални стълба преминаха пред очите ми.

– Хайде, братко, ти си! – извика сърбинът.

Стиснах в ръка сака и се оттласнах напред. Миг след това бях потънал в дълбока снежна пряспа. С проскърцване и тракане влакът продължи да се изсулва. Не видях, а по-скоро усетих, че сърбинът е отворил прозореца и ми маха с цигарата си. Вдигнах глава – червените светлини на последния вагон бавно потънаха в мрака на някакъв тунел пред мен. В този момент оттам се разнесе пронизителен писък, силен сноп светлина ме заслепи и неустов грохот се понесе над главата ми. Обхванах лицето си с ръце, тъменът стана почти непоносим, миризма на сяра и амоняк изпълни въздуха наоколо.

Струваше ми се, че този трясък никога няма да свърши, толкова дълго продължи той.

Най-после грохотът се стопи и се възцари невероятна тишина.

Изправих се и се огледах.

И онемях от ужас.

Първото, което усетих, бе студът. Температурата беше не по-висока от минус двайсет. След това осъзнах снега, огромните, високи над трийсет метра борове и оцъкленото небе над тях, обсипано с безброй звезди.

Ни гара, ни спирка, ни лампа, ни следа от човешки крак. Намирах се сред сняг до коляно вдън горите тилулейски. Един Господ знаеше къде точно съм.

Студът се усещаше толкова силно, че инстинктивно извадих качулата от яката на грейката, покрих с нея главата си и я пристегнах с връзките. Въпреки това носът ми изтръпна, мустаците ми се покриха с ледени кристалчета, ръцете ми започнаха да се вкочаняват. Нямах ръкавици, никога не си носех, защото ги губех непрекъснато. Порових в сака, извадих чифт чорапи и ги нахлузих върху дланите си. След това измъкнах шишето на оня човек и отпих няколко глътки ракия. Това ме поуспокоу малко, колкото по-точно да схвана положението, в което се намирах.

А то наистина беше страшно. Стоях между две железопътни линии, заобиколен отвсякъде от вековна гора. На стотина метра пред мен тъмнееше гърлото на тунел, чийто край бе някъде далече отвъд масивен хребет, който се издигаше над него. Спомних си, че влакът се движи над десет минути със сто километра в час след последната гаричка. Това ще рече, че тя беше на повече от двайсет километра оттук. Какво са двайсет километра, когато ги гледаш на карта! Нищо.

Дори и да тръгнах натам, вълците щяха да ми видях сметката още щом потънех в гората. Ослушах се и като че ли наистина голових далечен вой – тънък и многогласен. Сигурно си измислям – казах си. Но дори и така да беше, накъде да тръгна? Към тунела? Да вляза в него? Трябваше да се придвижвам опипом, като слепец, и ако не се пребиех в някоя шахта, щеше да ме помете първият влак, който се загадеше насреща ми, защото нямаше да знам къде точно се намирам. И тъй като не пушех, нямаш ни запалка, ни кибрит, така че и огън не можех да запаля. Дори и да имах, не се виждаше дори една клечка наоколо. Някъде над тунела сигурно бяха телените заграждения на границата и ако тръгнах натам, нищо чудно и да ме застреляха като куче. Вляво от него гората се снущаваше, потъваше бавно към дълбок дол, отдясно продължаваше все така равна, но достатъчно мрачна, изпълнена с усещане за безкраен ужас, стаен между дългите бради от сребърни лишеи, повесени от немите стволоче на боровете.

Отпих пак ракия, мислено благодарих на оня човек, измъкнах ръката си от чорапа, намазах лицето си и пак го нахлузих. После прибрах шишето във вътрешния си джоб, вдигнах ципа до брадичката си и със сака в ръка поех към тунела. Не, нямаш намерение да влизам вътре. Тъй като в такива моменти разумът просто се прави, че го няма наблизо, интуицията ме поведе към върха на хребета. Трябваше да се движа, за да не замръзна, трябваше да правя нещо и аз тръгнах да се катеря, може би защото от белотата на снега по склона нататък ми се стори по-светло. Още след първите крачки разбрах колко безумна е тая идея – обувките ми трошаха ледената кора и потъваха в пухкавия сняг под нея, откъдето ми струваше големия усилия да ги измъквам. Те бяха здрави и топли, купил ги бях преди да тръгна, но коя обувка, колкото и качествена да е, може да запази топлината в себе си, ако я гържиш непрекъснато под снега? Часовникът ми също работеше безупречно и след двайсет минути установих, че съм направил не повече от стотина крачки – качил се бях над тунела, колкото да го загубя от очите си.

Тук му е мястото да кажа, че през изминалите двайсет и четири часа почти не бях спал. И не само че не бях спал, но бях опитвал и всякакви пишиета – като се започне от македонска сливовица и се стигне до бира,

вино, водка и джин. С други думи – арсеналът за изтезания на спътниците ми беше безкраен. Затова толкова се радвах, като видях перона на гарата в Прага. Прага! Само като си помислех, че бях на пет крачки от Вацлавка, където рано сутринта щяха да задимят скарите с цвъртяща наденица! Но сега не беше време да мисля за това.

Установих, че глътките ракия, които отпивам, освен че ме топят, бавно, но безотказно ме приспиват.

Подир час усилия бях направил пъртина от няколкостотин метра, бях паднал и станал десетки пъти, бях се свличал назад и пак бях тръгвал и резултатът от това беше, че загубих от погледа си както линиите, така и посоката, в която се движеха, а с това и надеждата, че всичко, което правя, има някакъв смисъл.

След измъкването от поредната прясна и отупването от снежния прах установих, че коленете ми отказват да се прегъват – просто блокираха от студ. Малко след това чух отново оня протяжен вой и разбрах, че това е началото на края. Опитах се да разбера наистина ли го има или вече влизам под завивката на съня. Извадих чорапите от ръцете си – бяха се набили със сняг, навих ги на къбло и ги поставих до един бор. После се опитах да осъзная какво бях направил, но стигнах дотам, че вече съм в умопомрачение, доколкото през всичкото това време умът ми бе вършил нещо. Изсипах малко ракия в шепите си, разтрих ги, видях, че съм преполовил шишето и реших да изпия остатъка на два пъти – може би за да ускоря края. И тогава, миг преди да го надигна и да се отпусна в лапите на съня, чух отново виенето. Толкова ясно го чух – бях сигурен, че този звук е действителен. И веднага след него до ушите ми долетя някакъв звън – галечен, но отчетлив – все едно, че шейна препускаше по снега! Изгваше откъм билото, някъде от високото през мен.

Грабнах сака и затичах натам. По-точно исках да съм се затичал. Продължих да вървя, падах, ставах и когато усетих, че този път краят наистина е съвсем близо и нищо не може да го отложи, започнах да викам, крещях във всички посоки, стисках юмруци, после плаках или се смях – някакви конвулсии, последни конвулсии. Най-после, без капка сили, блажено се усмигнах, облегнат на грапавия ствол на най-близкия бор.

И пак чух звъна. Този път – съвсем кратък. Веднага след него – късо приглушено изсвирване. След това – някакви удари – като желязо в желязо.

Причува ми се – помислих си. – Съвсем нормално е да ми се причува. След малко и цигански оркестър може да засвири. Но тези звуци сами задвижиха отново краката ми и аз продължих да вървя бавно нагоре, като в сън, докато усетих, че дърветата оредяват, че става по-светло, че кората на снега е съвсем твърда и вече не потъвам в нея, а се пързалям, нося се напред като по легена пързалка, а наоколо звучи тържествена музика, и тази музика идва от тонколониите на пеещия фонтан в Пловдив, водата в него е замръзнала и аз се движа по леда, като правя прекрасни пируети, а около езерото е пълно с хора.

Сега вече усещах, че нищо не мога да направя срещу унеса, който изпълваше полека тялото ми и отново – миг преди да щракне капанът на съня, чух някакво потракване.

Отворих очи. Вгледах се, после се разсмях. Така искрено не помнех кога съм се смял. Сладките тръпки полазиха чак до корема ми.

Сегях на билото. Прег мен се спускаше стръмен склон, накачулен с хресталаци. А долу в ниското грееше със светлините си приказен граг. Десетки кули на замъци се издигаха там, разноцветни знамена се вееха от тях, над покривите искряха чудни фойерверки с цветове на дъгата и се разпиляваха между окъпаните в светлина дворци.

Събрах сили и забих нокти в бедрото си. Стисках колкото можех. И пак, и пак. По някое време усетих лека болка. Заедно с нея дойде и прозрението, че грагът не е толкова красив, колкото го видях в началото, но е истински.

Истинска беше и реката, която ме отделяше от него.

Само при вида на тази река стомахът ми се сви. В сравнение с нея Дунав ми изглеждаше като спокоен поток. Така бясно се носеше водата между бреговете, такива въртопи се блъскаха там, толкова гняв и ужас имаше в тия дълбини, че погледът отказваше да се загържи върху нея.

Водата правеше огромен завой и обгръщаше града като море. А отсам нея беше царството, в което се бях озовал – безкрайни гори, сняг, отгоре – бели звезди и сред всичко това – малката утеха, че мога да чувам и виждам, че някъде там има живот!

Не помня колко съм сегял с вторачен към гругия бряг поглед. Смътно усецах, че оттамък има хиляди топли стаи с хиляди топли легла, много хора, всички до един усмихнати. После осъзнах, че се усмихва сънят, вече победител в битката с мозъка ми, който напразно се опитваше да намери някакви доводи да гържи очите ми отворени. Погледът ми се плъзна по течението на реката и в този момент видях как някъде далеч напред върху тъмната ѝ лента се занизаха светли правоъгълничета, предвождани от снопче сини искри. Това беше влак и той преминаваше над водата! Там имаше мост! Мост към хората, топлината и спасението!

Поех дълбоко ледения въздух, тръпки полазиха тялото ми. Трябваше само да тръгна край брега и щях да стигна. Ако можех да измина тези няколко километра, цялото това приключение щеше да се превърне в спомен, на който щях да се насмивам по-късно.

Въодушевен, направих първата крачка, подхлъзнах се и се понесох на долу. Спрях се в трънливите храсти на брега на дълбок приток, изправих се разтреперан и разбрах, че по-лесно щях да обиколя Земята по екватора, отколкото да стигна оня мост! Брегът беше скалист и стръмен, а долу сивееше бездънен вир, покрит с легена кора. Малко по-нататък се чуваше шум от блъбукане на вода – там имаше бързей с разхвърляни обли камъни по него, покрити със снежни калпачета. Никаква работа не ми вършеше – камъните бяха далеч един от друг. Дори и да успееш да се спусна от стръмния бряг върху леда, дори и да ме изгържеше той и да преминеш по него, отсреща ме очакваха същите отвесни скали.

Повървях малко нагоре и късмет! – огромно гърво беше паднало напреко на потока. Беше дълъг бор, обледенен и покрит със сняг, но достатъчно широк, за да се мине по него. Заприсъгнах внимателно отгоре му, като разчиствах снега с обувката си и точно когато стигнах средата,

той започна бавно и безшумно да се пречупва на две, като върховете на половините му поеха към вира отдолу.

След миг и аз се сгромолясах почти от два метра височина там. Паднах по гръб и главата ми изкъртя в лега. Не знам как издържах прегстабата, че легът може да се разцепи и да ми отвори път към бездната отдолу. Когато дойдох на себе си, първото, което си помислих, бе, че съм си счупил гръбнака. Размърдах се – усещах силна болка в плешките, главата ми бучеше, но установих, че мога да се движа. И че ръката ми продължава да стиска неустово гръжката на сака. И още нещо усетих – че почти не чувствам пръстите си.

Ужасът за семен път изпълни тялото ми. Мисълта, че гори и да се спася, може да се наложи да се разделя с ръцете си, ме накара трескаво да потърся шишето с ракията. Отлях от него, започнах да ги разтървам и масажирам, но все тая – все едно, че не бяха моите.

Изкатерих каменистия праг към горния вир и оттам успях да се измъкна на брега, сред осеяната с хросталаци пагинка. Залъкатуших между тях и след стотина метра се натъкнах на груг приток, с много по-стръмни брегове от първия. Драките откъм горния му край бяха толкова нагъсто, че нямах груг избор, освен да тръгна наголу, към брега на реката.

Продължих да влача крака и този път попаднах на истинско мостче. Дебела циментова тръба, поставена в широк улей, преминаваше над потока. Отвъд него тя потъваше в земята, но напред, в посока към моста тъмнееше дълга ивица, върху която снегът се беше стопил. Докоснах тръбата с ръце и едва не се развиках от щастие – тя беше топла. Топлината се усещаше едва-едва, но на мен докосването до гладкия цимент ми се стори като докосването до кората на хляб, току-що изваден от печ. Легнах отгоре, обвих я с ръце, долепих лицето си до нея и не спирах да повтарям: Благодаря ти, Боже!

Най-хубавото в живота е, че не знаеш какво те чака след малко. Но в оня миг аз бях убеден, че всичко трудно е вече зад гърба ми, бях сигурен и можех да се обзаложа с когото и да е за каквото и да е, че след разсъмването, което тържествено настъпваше, ще закуся с най-топлия и най-вкусния гулаш на света, като преди това изпия чаша черен чай с ром в него. И защо не – пръстите ми възвърнаха нормалното си състояние, цялото ми тяло се изпълни с благодатни тръпки, душата ми се успокои, а освен това една съвсем равна пътека лъкатушеше към най-прекрасния мост на света.

Такива мисли минаваха през главата ми, докато ръцете ми обгръщаха неустово тръбата, а устните ми обхождаха нежно грапавото ѝ чело.

В пет сутринта се отделих от това място, а един час по-късно бях пред самия мост – смазан физически и облаган от приглушен от умората възторг. Но в момента, в който излязох на стръмния бряг и застанах пред огромната желязна конструкция, той се изпари като капка вода върху нагрятата пиростия.

Мостът беше много дълъг – може би километър или повече. Представляваше сложна плетеница от тъмни стоманени греди, един безкраен правоъгълен тунел, за жалост без никакви предпазни решетки и най-вече без никакво място за движение на хора върху него.

Релсите бяха положени направо върху гредите, а на трийсет метра под тях се блъскаха диво въртопите на най-мътната и злобеща река, която бях виждал дотогава. Можех да вървя само по траверсите и то като стъпвам върху всяка една. Това означаваше, че трябва да направя над три хиляди крачки. При положение, че отсреща не се зададе влак. Да не говорим, че той можеше да дойде и зад гърба ми, откъм някой тунел в синкавите планински била, които се издигаха отзад. В такъв случай няха голям избор. Ако усетех навреме, че влакът приближава, можех да се отместя встрани върху някоя от напречните греди и да прилепя гръб в осеяната с нитове странична шина. Имах на разположение двайсет сантиметра за двата си крака. Другият вариант беше да легна върху траверсите и да разчитам, че влакът ще мине над мен, както често става по филмите. И в двата случая рискът беше твърде голям, ако те изобщо можеха да се осъществят. Като имах предвид с каква скорост се движеха влаковете тука, чуех ли писъка на локомотива, сигурно щях да направя крачката, която щеше да постави началото на полета ми към бясната река. Тя пък мигом щеше да ми осигури разходка из гъното си.

Извадих плоското шише от джоба си, допих ракията, изтрих с длани устните си, погалих лицето си и реших да тръгна. Да тръгна и да не спирам, докато не се озова оттамък! Траверса след траверса, траверса след траверса – буквално щях да пробягам цялото разстояние за петнайсет минути! И никакъв влак нямаше да дойде през това време!

Напротив, точно сега може да дойде влак, ми пошерна гласът на разума. Последният мина преди час и половина.

Не, не, не, няма да дойде. Само петнайсет минути са ти нужни, хайде тръгвай, не се баби нито секунда повече – отекваше дълбоко в душата ми.

Поставих шишето до една от гредите и тръгнах.

След половин час бях по средата на моста и разбрах, че нямам сили да направя нито крачка повече. Бях изцеден до последната капка енергия. И до последната капка смелост. Едно поглеждане към стихията под краката ми можеше да ме накара да скоча сам в нея, за да спестя на сърцето си усещането за ужаса, който ме обгърна.

Потта буквално шурна по гърба ми и потече към обувките ми.

Мозъкът ми продължи да работи трескаво, но това вече не бяха свързани мисли, а картини, които се комбинираха произволно. Нещо като сънища наяве.

Това беше краят, беше ясно. Краят на двайсет и пет годишният ми житейски път. Двайсет и пет – какво малко число. Най-малкото на света.

Като че ли като свършва нещо, има значение кога свършва.

При други обстоятелства бих се разсмял на всички описания какви достолепни мисли посещават човека в последните му мигове. Пълни глупости! Първо идва усещането, че си физически изчерпан, че нямаш сили да направиш и най-малкото движение повече. И убеждението, че не е нужно да правиш каквото и да е. Всички гуми и действия оттам нататък са отражения на виденията, които пристигат.

Пред очите ми заподскача заек – пухкав и бял като вар. Тичаше по читалищна сцена и се изгуби между забесите ѝ. Наоколо имаше много мом-

чета и момичета. И аз – единайсет или дванайсетгодишен. Започнахме да го търсим и в един миг се озовах лице в лице между две завеси със синеоко момиче. Ръцете ми го обгърнаха, неговите отвърнаха със същото. Устните ни се докоснаха, притиснаха се едни към други, едни в други, сухи, трептящи от вълнение.

След това момичето дойде със своето колело в глухата уличка до нашия заден двор и аз, вместо да го целувам, му показвах нашите зайци – бели и сиви, малки и големи.

Всичко изчезна, отстъпи мястото си на трептяща белота, никакви образи. Само въпроси: Истина ли е това? Защо е спряло дотам? Къде е това момиче? Защо не съм хванал ръката му, за да не я изпусна никога вече?

– Защо, защо? – отрониха устните ми.

Удивен от звученето на собствения си глас, усетих, че правя крачка напред. Още една. Стъпка след стъпка, настръхнал от напрежение, мокър от пот, продължих. Сетивата ми започнаха да долавят признаците на живот на гругия бряг – стори ми се, че чувам гори човешки говор!

Оставаха не повече от трийсет метра до края, когато релсите звъннаха тихо. След това метален стон, погобен на тягостна въздишка, премина над главата ми.

В следващия миг зърнах светлините, след това чух късия писък на локомотива. Игваше срещу мен и беше достатъчно галече. Имах време да се отместя, гори да избира място и опрял гръб във вертикалната погпора, да се подготвя да посрещна трясъка на преминаващите край мен вагони.

Тogaва разбрах, че не мога да го направя. Просто не можех да се помръдна от мястото си. Стоях като закован, като сраснат с траверсата, до която бях стигнал. Господ ми е свидетел, че исках да се преместя, но не можех. Точно кои рецептори в тялото ми блокираха, това могат да уточняват специалистите психолози, невролози и прочее. Но беше факт – срещу мен игваше влак и нищо не можеше да ме накара да се отместя!

Никой няма да разбере какво се е случило – мина ми през ума. И всичките ми усилия ще отидат по дяволите – завършеният университет, идеите за смайващи статии и книги заедно с желанието да бъда различен от всички други. Именно то ме беше довело дотук – спестяваните няколко месеца пари, за да бъдат похарчени през зимната ваканция, през която жадувах да потъна в тесните улички на „Мала страна“ в Прага!

Мозъкът ми, нажежен до бяло от сетния ужас, който преживях, всеки миг щеше да изключи. Трите лъча срещу ми се сляха в един и той ставаше все по-ярък и по-ярък, за да изчезне след секунда, когато очите ми завинаги щяха да се изпълнят с мрак.

Но светлината не изчезна. Нямах представа колко време ме е заслепявала, но в един миг осъзнах, че тя е започнала да се смалвява, лъчите отново станаха три и бавно се заотгръпваха натам, откъдето бяха се появили.

Беше грезина или маневрен локомотив, чието боботене поляка заглъхна в утрото. Да, в утрото, защото наистина се разсъмваше – часът беше седем! Един час съм преминавал моста! Установих го, след като направих последните крачки, стъпих на тясна пътека в снега и въздишката ми оповести, че това приключение вече принадлежи на миналото!

Пътеката идваше откъм железопътната линия и пред самия мост забиваше, лъкатушеше край брега, за да се изгуби в първата градска улица. Вървях натам с обнадеждено сърце. Минах край някакви фургони с тъмни зарешетени прозорци. Стори ми се, че оттам се чува хъркане и аз пак – за кой ли път! – благодарих на всички хора, които по някакъв начин издаваха, че са живи и са наблизо.

И най-после! Най-после стъпих на широка, старателно изчистена от снега улица, между две стени от масивни сребристи сгради, патинирани в черно и сиво от времето. Идеше ми да се пъкна в някой вход и да презърна първия човек, когото срещна! Но входовете бяха преградени от тежки дъбови врати, всички до една – заключени. Оранжевата светлина от лампите по електрическите стълбове правеше снега златен, златисти отблясъци играеха върху покривите на автомобилите, паркирани под тях. Златни изглеждаха ръбовете на корнизите и орнаментите над дългите прозорци, но нито един от тях не светеше! А беше понеделник и осем приближаваше! Отпред, отзад, вляво, вдясно – никакъв шум, никакъв признак на живот! Нито прозорец светваше, ни врата проскърцваше, нищо!

Ненадейно тракване над главата ми ме сепна. Перката на огромен вентилатор се въртеше едва-едва над мен. Вгледах се във витрината, пред която стоях – мили Боже, това беше кръчма! Истинска кръчма с ламаринен тезгях, с кран за пиво, няколко редици халби зад него и дебели три пръста маси!

Натиснах бравата, въпреки че добре виждах, че там няма никого и столовете са обърнати с краката нагоре върху масите. Естествено, беше заключено. Потърсих с поглед работното време и тогава видях надписите.

Изписани на ръка, десетки хартии с различен формат пъстрееха върху фасадите наоколо. Зачетох ги с надеждата да добия представа кое е това прокълнато място, в което съм попаднал.

„Народе чешки, върни се към кръста!“ – пишеше с разкритени печатни букви върху едната листовка. А до нея: „5555 дни в лъжа стигат!“ . С ръкописни букви и прилежен ученически почерк някой зовеше: „Млади хора, елате при нас, имаме прекрасен шанс!“ И обясняваше как се стига до някаква стая на посочения адрес. Нарисувана бе схема на сградата, под която беше добавено: „Асансьорът не работи!“

Писани на ръка, на машина, въртени на циклостил, оброчвани с разноцветни линии, повечето послания вече бяха разпоени от влагата. Имаше колажи и карикатури. Почти навсякъде се споменаваха едно име: „Гласът на правдата: Хавел – президент!“, „Студентите искат Хавел!“, „Вацлав Хавел на Храг!“, „С Дубчек и Хавел към демокрация!“

Продължих по улицата, свърнах в първата пряка, после в друга, и пак, и пак, и се озовах на площад с няколко сгради, които бяха галеч по-високи от околните пет и шест-етажни. На едната от тях със зелен неон беше изписано: „ХОТЕЛ“.

„Хотелите никога не затварят“ – беше първото, за което се сетих. Фоайето на този хотел беше огромно, с тежки завеси от плюш в цвят бордо, а вратата – в рамка от ковано желязо. Какво бе изумлението ми,

когато разбрах, че и тя е заключена. Отвън на стъклото висяха краищата на няколко бележки.

„Кажете „НЕ!“ на хамелеоните!“ – пишеше на най-близката. А на татък: „Давид, не се страхувай от Голиат!“

„Какво, по дяволите, се е случило в моя граг и защо няма никакъв знак, че някой от жителите му е жив? – загадох си за не знам кой път този въпрос. „Така ли няма едно бебе да проплаче, един болен да поиска вода, че да светнат лампа заради него? Цял час вече – ни звън на часовник, ни скърцане на врата, ни кихане, ни кашляне! Тишина, по-зловеща от онази в гората! Безлюдни кафенета, безлюдна хотелска рецепция, безлюдни вестникарски будки! Да не би всички да са измрели от нещо, причиняващо масова гибел? Но щеше да има поне един труп! А то – кръчмата изметена, халбите – измити и подрегени, по витрините на магазините – купища колбаси и никои, който да ми каже какво се е случило тук! Или всички са напуснали града по някаква причина? Може би бродя из улици, фосфоресциращи от радация? Боже мили!“

Погледът ми бе прикован към поредния нагнис, когато с крайчеца на окото си видях човека. Излезе от един от далечните входи и пое бързо на татък. Беше слаб, висок, с бял шлифер и куфарче в ръка

Събрах всичките си сили и затичах след него. Вече бях съвсем близо, когато той чу кънтенето на стъпките ми. Обърна се, видя ме и хукна. Затича като в лекоатлетическо състезание, от чието спечелване зависеше животът му.

Но той беше единственият шанс да разбере нещо, затова и аз продължих след него, въпреки, че всеки миг можех да рухна от изтощение на земята.

Непознатият рязко сви в пресечката вляво и изчезна от погледа ми. Когато стигнах там, видях недалеч да зее гърлото на подлез и се втурнах по стъпалата му надолу.

Малко след това бях в подземие, което би могло да накара и човек с тренирана нервна система да потръпне. Подлезът се превърна в тесен тунел с мъждукащи армирани лампи по стените. Ту от едната, ту от другата страна се отваряха мрачни проходи, откъм които се чуваха странни шумове – нещо шуртеше там, скърцаше, сякаш се преплитаха писъци и стенания. Все едно, че бях в гърлото на звяр, чиито черва къркореха, а той пъшкаше и прохъркваше!

Може би най-разумно беше да се върна, но желанието ми да срещна себеподобно същество, та ако ще то да е с нож между зъбите, ме водеше напред. Намам, където лампите ставаха все по-редки и мракът се съствяваше.

И изведнъж – глухи удари в тъмното на няколко метра пред мен и веднага след това – хълцане. Звуци, които ме накараха да застина от ужас. Тук тунелът правеше завой и точно иззад завоя идеше всичко това! Продължих опипом напред със свито сърце и малко след това се блъснах в метална решетка. Заг нея проскърцаха зловещо зъбните колела на някаква инсталация. Точно тя издаваше този шум.

Въздъгнах, облегнат на мрежата. След това продължих. До момента,

в който на мъждивата светлина на една от крушките погът пред мен се раздвижи в огледални отблясъци. Приличаше на локва – от стена до стена, можеше да бъде и вир. Мисълта, че трябва да се връщам обратно, буквално смрази кръвта ми.

Спрях, вгледах се. Усетих, че въздухът се движи, леген хлад нахлуваше отпред. Това ми подсказа, че изходът е наблизил, но отвъд поредното препятствие!

Не, нямах сили да се върна. Нямах повече сили за нищо. Придвижването ми през този град беше в резултат на някакъв дълбок резерв, някаква скрита воля, която бе на път да свърши и отвъд която нямаше абсолютно нищо!

И в този момент чух свирване на влак! Късо, като закачка. Оня звук, който преди няколко часа би ме убил от напрежение, сега дойде като спасение!

Без да мисля повече, тръгнах напред. Бях готов и мокър до кости да изляза оттук, без да си давам сметка, че навън е поне петнайсет градуса под нулата!

Оказаха се напрошени стъкла, не вода. Минах по тях и малко след това изкачих двайсетина стръмни стъпала, които ме изведоха пред плетеница от железопътни линии.

Това беше гара, нямаше никакво съмнение. Гара – единственото място на планетата, което никога не е затворено! И винаги, при каквото и да е обстоятелства, има своя началник, ръководител на движението и поне един стрелочник!

Потрих ръцете си една в друга, за да ги стопля и тръгнах. Видях в далечината гарата. Сред поредица от ниски постройки се открояваше сграда с висок свод, крепен от блестящи от лампите пред тях колони. Когато я приближих, видях, че над олющената дървена врата искрят белите букви на надписа: „ЧЕКАРНА“. Но какво значение имаше как изглежда тази врата, която за мен беше вратата на спасението? Каквото и да имаше зад нея, то беше равнозначно на райска градина. Ако някой ме беше попитал в този миг как си представям рая, щях да отговоря: пейка, на която да седна и протегна краката си и топлина, извираща отвсякъде около мен. Нищо повече. Не чувствах ни глад, ни жажда, само изтощение. Неописуемо изтощение.

Имам сили само за още няколко крачки – помислих си, когато се озовах на перона. – Три до вратата и две за отвъд нея.

Отворих едното крило. Вътре наистина беше топло. Не, по-скоро задушно. И това не е най-точната гума.

Смрад, която не може да се опише, тръгна да излиза навън и ме обгърна отвсякъде.

Мислите, че това ме е притеснило? Ни най-малко. Бях готов да приема вонящата задуха като най-нежния парфюм на планетата срещу възможността да седна на моята, мечтана толкова дълго време, пейка.

Пейки имаше. Помещението бе огромно като хамбар, с прашасало разписание и две прозорчета под него – това сигурно бяха касите. Цялото останало пространство беше заето от пейки, боядисани в розово.

Сега се опитайте да си спомните най-ужасната сцена от най-зловещия трилър, който сте гледали. Хайде, направете го. Примерно нещо такова: тъмната сянка на убиеца пада върху жертвата, която обикновено е жена. Тя пищи неустово. След малко писъкът секва, камерата се насочва към ручей кръв, потекъл изпод главата. После ни показва топлия още труп.

Някой от вас вижда ли е истински труп? Не става дума за умрял близък, лежащ кротко в ковчега, заобиколен от цветя. Трупът е нещо, за което не са положени никакви грижи. Той е останал така, както е паднал. Или както са го захвърлили. Но в онази сцена, за която стана дума преди малко, след като операторът свърши своята работа, жертвата се отдава на удоволствието да хрупа любимите си пържени картопки, а убиецът пуши кротко срещу нея и с умиление си представя как я сваля отново, само че не на пода, а в леглото. Помощният персонал пък подготвя студиото за следващата сцена.

Както казах, помещението беше голямо. Имаше три или четири реда, по-скоро четири, с по пет-шест масивни пейки.

Всички те бяха заети.

И труповете върху тях не бяха бутафорни.

Нито пък кръвта.

Всички до един бяха мъже – може би петдесет, а може и сто. С отметнати или наведени глави, с разперени или скупчени ръце.

Имаше проснати и на пода, сред всякакви мръсотии – пликове, хартии, бутилки. Кръвта бе засъхнала върху подутите устни, разцепените вежди. По скулите и челата на някои зееха грозни рани. И за да бъде ужасът пълен, бяха облечени с летни грехи – ризи с къс ръкав, тениски и потници. Нямаше тяло без татуировки – ръце, крака – всичко беше в синьо мастило. Някои имаха рисунки и по шиите.

Нито едно тяло не издаваше какъвто и да е признак, че има канка живот в себе си.

Вярвайте ми, до този момент не съм и предполагал колко издевателства може да понесе нервната система на човека. Но като всяко нещо и това има предел. И когато той настъпи, тялото се свлича и заема поза, подобна на тези наоколо. Случва се, когато на мозъка му е писнало, ама наистина му е писнало да се грижи за този, който го води към нови и нови изпитания.

Аз бях изчерпил своя резерв и имаше само едно-единствено нещо, което можеше да ме накара да направя още няколко движения. Едно-единствено.

И то се случи.

Лекото скърцане загърба ми, което започна да се усилва, светлината, нахлула на перона и познатото вече свирване ми подсказаха, че идва влак. Видях го и не повярвах на очите – глъзг като змиорка, с осветени прозорци и съвсем празен! С лека въздишка спря на няколко метра от мен.

Хванах гръжката на вратата на вагона пред себе си и я натиснах. Как се молах тя да се отвори, как се молах само!

Отвори се леко и само след миг бях в съвсем празно купе, в което топлината бе нагряла червената кожа на седалките почти до стопяване. Беше спокойно, светло и чисто като в космически кораб!

Не ме интересуваше къде отива този влак. Ни най-най-малко. Ако щеше да пътува за Германия, Швеция или Дания. Искях само да тръгне и да не спира. Вече бях затворил очи.

Но той не тръгна. Не тръгна докато всички онези, оживели като по чудо, не се напълниха до един вътре.

БЕЛЕЖКА НА РЕДАКЦИЯТА:

Поискахме от автора на горния текст позволение да сложим подзаглавие – „откъс от почти фантастичен роман“. И получихме следното уточнение от автора му Иван Митев:

„...Можете да сложите това подзаглавие. Но за сведение: няма измислена нито една дума. Описвам последствията от амнистията, която Хавел даде на двайсет хиляди затворници срещу Коледа в навечерието на 1990 година. Беше катастрофа! Побоища, ограбени магазини, изнасилвания по гарите. Всички хора бяха предупредени да не излизат от домовете си, докато полицията не прибере голяма част от амнистираните обратно. Но аз не го знаех и бродех из този призракен град с огромен риск на живота си. И понеже нямаше откъде да си купя билет за влака, така и не разбрах кой е градът. Пътувах с тези хора за Прага, заспах от изтощение и отново я пропуснах. Слязох в Бърно и там се заформи следващата част от действието на житейското (и романното) ми приключение. Надявам се, че ще имате удоволствието да го дочетете. По-късно, след допълнителни разговори, разбрах, че градът е Усти над Лабе, а реката е Елба...“

16 октомври, 2021

Гр. Хасково

**Ивайло Савов.
„Портрет на
художника
Никола Манев“**

Александър Гочев

ХАЧКО

Разказ

Хачко е мой учител. Беше мой учител по химия само една година, когато бях в десети клас на шуменската Първа гимназия и, дори само формално, все още си е мой учител. Има проблеми със здравето и излиза само при по-хубаво време. Последните му преходи бяха госта редовни и поддържани от последните протести. Тръгваше по „Мария Луиза“, близо до бившето кино „Цанко Церковски“, и стигаше навреме до Президентството за да изпрати протестното шествие, което оттам се отправяше по маршрута си.

Хачко е от сините. Разочарован син. Окончателно разочарован. Сега е член на най-многобройната партия, партията на разочарованите. Сред тях има малка група идеалисти до степен да вярват, че все още може да се направи нещо за България. Неразочарованите се делят на две групи. В по-малката са тези, които твърдо знаят, че нищо няма да се направи въпреки, че групата им е формирана с цел да направи нещо. В другата и по-голяма група влизат хора, които са абсолютно сигурни, че нищо повече не може да се направи.

Хачко е вече напълно убеден, че допълнителното въвеждане на възможни цветни нюанси във вече много богатия политико-икономическия спектър на днешна България е напълно излишно по простата причина, че нюансите затова и са нюанси – не могат да имат нещо повече от трестепенно значение. На въпроса ми какво е това, което може да има второстепенно значение ми отговори, че не знае, но че е уверен, че ако се намери какво е то можело да се очаква появата на светлина в тунела.

Аз му пращам понякога по електронната поща файлове с линкове за лека музика, погредени по мой вкус, формиран до голяма степен през студентските ми години, през 1960-те, от финансово полунелегалната музикална мафия на моя приятел Кольо Протопопов, който, вероятно, с одобрителна насмешка ме гледа сега някъде „отгоре“, от вечните музикални ловни полета. Файловете са моя отплата за „кунките“ от забавни и класически „парчета“, подбирани от Хачко за нас, десетокласниците, през далечната 1958, записани на първия соц-магнетофон, „Смарагд“ – германско чудо на електрониката (20 килограма механика и 2 килограма електроника).

Тogaва Хачко беше съвсем млад учител. Оригинален! И малко страшен независимо, че е по-скоро малко гребен, елегантно гребен. Влизаше в клас винаги добре облечен, сако, връзка, държеше големия учителски дневник с два пръста за единия ъгъл, полуобърнат към нас вторачено отсичаше

„Добър ден! Седнете си!“ и бързо, недочакал стандартния хорев отговор „Добър ден другарю учител!“, някакси естествено станал излишен и заемаше място зад малката учителска катедра.

Тишината беше пълна – в началото поради особено му влизане в стаята, а после поради по-сериозна причина: никои не можеше да бъде сигурен, че няма да бъде посочен да отговори на поставен въпрос, ако началния отговор от друг не беше правилен или недостатъчно пълен. Опасността дебнеше гаже по време на новия урок през втората половина на часа, а отговорите имаха значение за крайната оценка за срока. За последното не бяхме сигурни, но заплахата висеше във въздуха постоянно. Изпитваше едновременно по пет-шест души като на всеки се очертаваше вертикален сектор от черната дъска където трябваше да се „развие“ гаден въпрос. Ученикът най-вляво започваше да говори най-напред и беше прекъсван с въпроси. Останалите на дъската бяха първите жертви за корекция на неправилен отговор, а след изчерпване на този контингент, идваше реда на някои от сегящите на чиновете. Всичко беше нащрек. За каквито и да са други разговори и дейности не можеше и гума да става.

Имаше слабост към отличниците, правилно предполагайки, че ако ги пита по-често ще има по-малка загуба на време. Съпътстващият психологически ефект, обаче, беше доминиращият – всички отличници-зубраци се оказваха периодично в отчаяното положение да мислят по нещо, което явно спадаше към урока, но го нямаше черно на бяло в учебника. А по-посредствените, свикнали да дават грешни отговори, понавириха глава, защото в тяхната група взеха да се вливат отличници. Дисциплината беше на умопомрачително високо ниво най-малкото поради факта, че всяко по-особено движение, или шум ставаше повод за атака с въпрос. Грубо казано, всеки час почти половината клас имаше основание да си мисли за „инцидентни“ оценки, които се записваха и изглежда влияеха на крайната за срока, но как точно влияеха беше енигма. Новият урок се диктуваше и само малка част от него съвпаднаше с написаното в учебника. Беше ни заявено, че преподаването в клас само обяснявало и пояснявало написаното в учебника, заучаването на което би трябвало да не е проблем като се има предвид диктуването в час.

Някакси естествено се оформи една малка група кръжочници, тройка от която нарекохме *Nickel and Company*, с проект по електрохимия – никелиране на метали. Пак съвсем естествено ни бяха връчени ключове от кабинета по химия, който се оказа предпочитано място по всяко свободно време. Най-напред си никелирахме бронзовите монограми на униформените фуражки, което стана причина за периодични забележки от страна на директорката – известна партийна функционерка. Обяснявахме и, че работим по проект да ги никелираме „обратно“. Без да посочваме срок, разбира се. По-късно разбрах, че в богатото ми досие, благодарение на баща ми, опозиционер-звонар, имало записано, че Хачко е събирал в кръжока по химия деца на фашисти. Моя милост, значи, на първо място.

Чистехме, подреждахме и препореджахме всички шкафове с химикали и така неусетно научихме имената им. В почивките си варяхме „кафе“ от печена леблебия и го пиехме през дълги и тънки стъклени тръбички – ако

смучеш леко кафето и двата почти студено и се затопля гладко до горещо при увеличаване на „вакуума“. При тази процедура краката ни бяха по американски на лабораторния плот, а „Смарагдът“ осигуряваше необходимия фон с „Бона сера, сеньорина, бона сера“ на Луи Прима или „Леката кавалерия“ на Супе. Живот! Как след всичко това може да избереш да следваш нещо друго освен химия?!

Този въпрос изникна пред мене след двегодишната военна служба. Бях приет и физика и химия в Софийския университет, но не можеше и дума да става да разочаровам Хачко с „грешен“ избор. Мисля, че изборът беше направен още през 1958-ма. Тогава химическият кабинет беше моя втори дом и не беше изненада, че решихме да представим кръжока по химия на училищния фестивал за художествена самодейност. Идеята дойде от разказ на Антон Антонов-Тонич, „Изпит по химия“ (в САЩ). „Нещо нечувано!“ – дълбоко обигена каза моята класна, Пеева, учителка по физика – „Да забравиш напълно за представянето на своя 10Б клас и да мислиш само за кръжока“.

А на мене в главата ми се въртеше само граматизацията на разказа и разпределението на ролите. Нищо друго. Най-големият трик беше, че в разказа имаше студент негър, който беше много важен за финалната сцена, партийно-идеологически издържана на изключително високо ниво: независимо от всички правилни отговори този студент беше „скъсан“ на изпита и протестът му срещу тази явно расистка простъпка на професора, моят приятел Андре Явруян, беше най-ефективно прекъснат от бореца Боби Роуч, моя милост, който нахлу в кабинета и изнесе на рамо дребния и силно-къдрав черен Мишо, подходящо избран за тази роля. За достоверност и проверка го вапцахме с боя за печка (лице, врат и китките на ръцете) и го прекарахме една вечер по градското стъргало, като му подхвърляхме английски реплики. Народът зяпна и ние повярвахме в неговия артистичен талант. И на боята за печка, разбира се.

В контраст с химическите знанията на черния и къдрав Мишо, Боби Роуч си изкара изпита като на въпроса за „Червения лакмус“ отговори, с крака на бюрото на професора, че не познава такъв човек и, че изобщо с червени няма работа. Да не говорим за милионерския син, Мишо Караиванов, който влезе на изпита с тенисна ракета и по къси панталони, а професорът се интересуваше само колко е зает баща му. Музикалното оформление на пиеската беше бясно буги-вуги, което изпълняваше на пиано синът на учителката по история, Тодор Мечков. Та това буги-вуги изглежда стана причина пиесата да бъде забранена в последния момент и само по някакво чудо дойде милостивото решение да излезем най-накрая, след всички класове, и то „ако има време“. Голяма грешка, предполагам на директорката. Залата, за финал, направо пощуря от разбеснялото се пиано, което изглежда компенсира напълно идеологически перфектно издържаното послание за жестока расистка несправедливост.

Докато карах службата в артилерийски дивизион Хачко напусна гимназията и започна да преподава химия в сградата на сегашния Шуменски университет, където веднъж цъфнах на негова лекция във войнишка униформа. Имам неясни спомени, че харесах една от студентките, което

не е за изненада, защото е известно, че докато си в казармата всички момичета изглеждат супер привлекателни. След това той се премести в София като завеждащ химическа лаборатория в почвоизследователския институт „Никола Пушкаргов“. Там бях негов чест гост на частна практика вече като студент в Софийския университет.

Редовно през годините съм се виждал с Хачко и съм го държал в течение на професионалната си кариера и личен живот. Запознавах го последователно с трите мои деца и по-късно с моите шест внучета. Преди време той необратимо загуби около осемдесет процента от зрението си – вижда само силуети на по-едри предмети, което му позволява да прави къси разходки и да пазарува като предлага на касиера портмонето си да си вземе каквото трябва. Донякъде загуби и слуха си, но все още можем да разговаряме по телефона. Приблизително веднъж в седмицата. Информирам го за световната, американската и българската политика от гледна точка на човек, който живее в столицата на щата Охайо. Той не е в състояние да гледа телевизия по обясними причини. Слуша само радио със слушалки. Благодарни ми най-сърдечно и малко по-обширно след всяко обаждане, добавяйки че почти никога не разговаря с него по телефона. След малко ще му позволя – утре има избори за президент на България.

Забравих да добавя: Хачко е на 89 години, аз на 79 като разликата става все по-пренебрежима. Числено. Всичко останало – не.

**Ивайло Савов.
„Райското
дърво“**

Огнян Стамболиев
Разговор с Панко Анчев
„ДОБРЕ Е ВЪВ
ВЛАСТТА
ДА УЧАСТВАТ
ИНТЕЛЕКТУАЛЦИ...“

75 години от рождението на литературния критик, историк и издател

Панко Анчев е роден на 25 март 1946 г. във Варна. Завършва ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ по специалността „Българска филология“. Дълги години работи в книгоиздателство „Георги Бакалов“ – Варна, от начало като редактор, после е завеждащ редакция, главен редактор и директор. Автор е на 15 книги литературна критика, история на литературата, обществена история, философия на историята. През 2009 г. е удостоен със званието „Почетен доктор на Литературния институт „А.М. Горки“ – Москва“ за заслугите му в изучаването и популяризирането на руската култура и литература.

Отговорен редактор на списанието на литература и изкуство „Простори“. Живее във Варна.

Уважаеми господин Анчев, нека започнем с началото на Вашия път в литературата.

Не зная кога точно и как се е породил интересът ми към книгите и литературата. Научих се да чета твърде рано – дори не ми се вярва, че петгодишен вече не само познавах буквите, но и разбирах онова, което се криеше зад тях. Но най-напред бях омагьосан от това, че именно в буквите се съдържа нещо, което може да се изрече и на глас. Гледайки как сестра ми, която е по-голяма от мене, учи уроците си и пише домашните си, аз постепенно започнах да ги разпознавам и свързвам в изречения и смисъл. Магията на буквите ме привърза към книгите. Оттогава досега съм тежен щастлив роб. Книгите, които четях, вероятно са ме подтикнали да се помъча и аз да изразя нещо подобно на това, което те изразяват.

Така и започнаха моите литературни терзания. Имах желание и дори потребност да пиша, но преди всичко да пиша това, което пораждаха книгите в мене, т.е. да ги анализирам и коментирам, да търся вътрешния им смисъл, да прониквам в умението на автора да описва характери. Правил съм опити да пиша и стихотворения, и разкази, но твърде скоро осъзнах, че моят начин на самоизразяване е друг. Искам да кажа, че от най-ранни години смътно съм се догаждал, че ще се занимавам с литература и писане. И че ще обяснявам литературата.

Постепенно това се затвърждаваше у мене и дори когато в училище често бях безпомощен в часовете по литература, увереността в собственото ми бъдеще не ме напущаше. В гимназията прочетох и анотирах цялото течение на списание „Мисъл“ на г-р Кръстьо Кръстев. Четенето в библиотеката и работата с литературната периодика ми доставяха огромно удоволствие. Опитвах се да пиша рецензии и литературно-критически статии. Четях рецензиите в литературните издания и бях сигурен, че моите анализи и оценки са по-точни. Усещах обаче недостига на знанията си. Колкото повече четях, толкова повече осъзнавах, че има още много и много за четене. И че ми предстои огромна работа. После гоїде следването във Велико Търново и срещата ми с бъдещи значими писатели. А след това и работата ми в книгоиздателство „Георги Бакалов“, първите ми публикации, първата ми книга през 1986 г. Винаги обаче ме е съпътствало съмнението. Исках бързо да постигна целите си, но осъзнавах, че това няма да стане скоро и че ще трябва доста да се потрудя. Не знам кое ме караше да мисля така, но слава Богу, че съм го мислил и че не съм бързал и не съм правил компромиси заради „успеха“ и „славата“.

Вие сте отдавна признат и известен в литературните и културните среди. Но може би най-силните Ви текстове и книги излязоха след 1989 г. Далече сте от столицата и съюзите, кръговете и групите, работите сам. „Малкият народ“, „Философия на литературната история“, „Друг начин на мислене“, „Разумът в българската история“, бих казал, са истински събития в днешната ни литературна критика и литературознание... Бих искал да поговорим първо за „Малкият народ“. В тази книга Вие пишете следното: „Малкият народ е страдалец. Неговите болки и страдания са непонятни за големите народи...“ Жестока истина! Отдавна ли я носите у себе си? Как и защо се роди този силен и оригинален текст без аналог в днешната ни литературна (и не само литературна) мисъл?

Животът в провинцията е със своите особености, предимства и недостатъци. Самата провинция има един голям враг, който може да убие всекиго, живеещ в нея – провинциалното мислене, провинцията като дух и начин на мислене. Тук е по-лесно да се вманиачиш, да придобиеш комплекси за малоценност и грандомания; да се отгадеш на местната слава и се оставиш на течението. Средата тук е жестока с всеки, който иска да я преодолее и не признава нейните оценки и класации. Но на мене провинцията не ми е тежала и никога не съм страдал, че не съм в София. Може би заради това, че имах щастие още съвсем млад да работя в

книгоиздателство „Георги Бакалов“. Издателството дава друг хоризонт, друг поглед към литературния живот, друга мярка за ценностите и слабата. Чрез издателството аз общувах не само със столицата, но и с целия свят. Затова и не съм имал нито комплекси за малоценност, нито съм развивал маниа за величие – тези две най-страшни зарази за всеки, който е в провинцията. Никога не съм се състезавал с този до мене, не съм искал да бъда „първ варненски писател“. Нещо повече, аз се гразня, когато ме наричат варненски писател или варненски интелектуалец и се мъча да внуша и на по-младите ми колеги, че трябва да говорим за писатели и интелектуалци, живеещи във Варна, а не за „варненски“. Защото истинският писател и творец принадлежи на националната литература и култура. Докато бях млад, „някои хора“ се опитваха да ме направят „варненски критик“, пишеш за „варненските писатели“. Но вече се равнявах по мъртвите класици и да, мислех с групи категории. Затова и останах свободен и, както казвате Вие, сам. Нямам много приятели, но тези, които са ми приятели, са все талантиливи и почтени хора, които много са ми гали. Всъщност, освен тях, най-гобрите ми приятели и истинската среда, в която живея, са книгите от моята библиотека. А днес и в интернет. Ето, виждате ли, вместо да ме смутите с Вашите оценки и определения, Вие ме накарахте да говоря повече отколкото трябва за себе си. Но провинциалист и провинциално величие можеш да бъдеш и в столицата – без съмнение. Провинцията е ленив начин на мислене, болно самолюбие, състояние на духа и амбицията. Наистина, до 1989 г. издадох едва три книги. И то тънички сборници с мои литературно-критически статии и рецензии. Чак след 2001 г. започнах да публикувам друг тип книги, родеещи се повече с философията и историософията отколкото с критиката. Но от 1989 г. до 2001 г., когато издадох „Въведение във философията на българската литературна история“, която по-късно доработих и значително разширих и се получи изследването „Философия на литературната история“, аз много размишлявах за литературата и нейната история, за това как се раждат и утвърждават идеите в литературата, каква е връзката и по какъв начин се проявява и изразява, защо една творба, писана от давна, може да бъде значима и интересна и днес. Необходимо ми бе да схвана и формулирам този механизъм. Оказа се, че трябва отново и отново да прочета българската литература – и то още по-внимателно, а понякога дори буквално, за да разшифровам думите в нея. Трябваше, разбира се, да намеря и свои собствени думи, за да изразя личните си наблюдения, да формулирам собствените си идеи. Така се роди „Философия на литературната история“. Историята на литературата обаче е история и на обществото, народа, нацията и държавата. Започнах изследователски да изучавам тази история и да я разполагам върху историята на литературата и културата. Но аз исках да изучавам не просто самата история като факти и личности, а като процес, в който се сменят идеите и се осъществява Божият промисъл. Така написах „Разумът в българската история“. От „Разумът в българската история“ до „Малкият народ“ пътят бе съвсем кратък. Особеностите на нашата история и особеностите в днешното ни съществуване са именно в това,

че ние сме малък народ. Малкият народ живее трудно и различно от големия Той трябва да бъде изследван по свой начин, със своя методология. Аз много съм размишлявал над тези особености и някои от резултатите съм записал в книгата „Малкият народ“. Може би има нещо вярно в изводите, които съм направил и които прогълждавам да правя. Дай Боже и други изследователи – философи и историци, да ги подхванат и развият.

Имаме ли интелигенция и има ли тя почва у нас? Защо според Вас българският интелектуалец не генерира идеи, а е по-скоро популяризатор и тълкувател на чужди идеи и теории? Как си обяснявате това? Липса на традиции, закъснялото ни развитие – варварско турско робство, оскатило ни за векове, следващите владичества...

Проблемът за българската интелигенция, за нейната роля и значение днес е другият проблем, който ме занимава през последните десетина години. Моята тъжна констатация, че голяма част от бегите, които са ни сполетели и прогълждават да ни сполетяват и днес, се гължат на отсъствието на интелигенция у нас. У нас липсва интелигенция, макар да имаме ярки интелектуалци във всички сфери на духа, културата и науката. Интелигенцията е социална прослойка, която осъзнава себе си като духовен водач на нацията; тя ражда и формулира идеи за развитието на обществото, отваря очите на народа, вдъхва сили и увереност у нацията. А каква интелигенция има днес? Никаква. В книгата ми „Малкият народ“ съм включил една глава, която се нарича „Може ли малкият народ да ражда големи идеи?“. Отговорът ми е, че не може. И не защото е по-глупав от големия или по някакви кой знае какви исторически причини и обстоятелства (напр. закъсняло развитие, чуждо робство, културна изостаналост и т.н.), а тъй като философски и обществено-политически теории се създават там, където се заражда и осъзнава новото социално явление. Нашето историческо развитие от началото на буржоазно-капиталистическата епоха повтаря под различни форми и с различни особености вече извървяното развитие на големите западноевропейски държави. Там системата е в истинския си вид. Ние вървим след първите и няма как да видим, забележим, осъзнаем и формулираме нещо, което не се е проявило още у нас в чист и отчетлив вид. Освен това голямата държава и голямата нация дават и голям мащаб на мисленето... Но ние имаме нашите важни исторически и актуални проблеми – тях трябва да изучаваме и да търсим решението им. Националните особености трябва да се изучават и върху тях също да се градят теории. Тези теории може и да не са всеобщо значими и задължителни за всички, но са достатъчно важни и значими, за да бъдат пропускани и българските философи, културолози, литературоведи, историци да не се занимават с тях, а да повтарят и популяризират чуждите. Ето каква амбиция рогди „Малкият народ“.

В тази доста смела книга пишете: „Само объркана и разложена интелигенция може да бъде в политиката и властта. Нормалното ѝ състояние е да бъде срещу политиката и властта – особено срещу властта на

пазара... *“Изключително точно! Винаги съм мислил така. Но защо все пак да няма интелигенция във властта? Нима няма добри примери: Малро във Франция, Луначарски и Чичерин в Съветска Русия?*

Аз говоря за интелигенцията, а Вие давате примери с интелектуалци. Разликата е съществена. Интелигенцията сама е власт, както стана дума по-горе. И то такава власт, пред която никой не е в състояние да устои. Тази власт повежда народа срещу всеки терор, насилник, робство. Интелигенцията трябва да е срещу „политиканската“ политика, срещу политическата власт, защото в буржоазната епоха тази власт е насилническа, неморална, служеща на големите пари – макар да се самообявява за „произтичаща от народа и принадлежаща на народа“. Всеобщото избирателно право е едно от най-страшните лицемерия на буржоазно-капиталистическата епоха и система.

Въпреки че е лицемерие, добре е във властта да участват интелектуалци – най-малкото защото те говорят по друг начин, имат друг морал и биха били в състояние да внесат в нея нравственост, човечност и състрадателност. В българската власт от последните две десетилетия твърде малко такива интелектуалци влизаха и успяваха да свършат някаква съществена работа. Големите ни интелектуалци бягат от властта заради нейната посредственост и токсините, които тя произвежда и излъчва в обществото. Властта ги ненавижда и често ги прогонва от себе си. Умният човек във властта е просто един страдалец и мъченик на своята научна вяра, че е възможно усилията му да променят нещо. Е, нещо може би ще промени, но след него веднага ще го развалят и ще върнат старото. Отвратително е да гледаш какви примитивни, необразовани, неучи и неморални хора управляват държавата ни. Та те дори не умеят да говорят правилно, а щом говорят неправилно, значи са лоши, зли, глупави.

Има ли според Вас българска идея?

В книгата „Разумът в българската история“ аз формулирах т.нар. „българска идея“ като идея за оцеляване. Тя може, разбира се, да се формулира и по-възвишено, но историята показва, че българският народ винаги се е стремил да оцелее, да удържи напора на превратностите, да се запази в своето единство. Бог му е давал сили и той е оцелявал. Това е в историята и настоящето. А каква идея ще формулира и следва в бъдещето българският народ, е трудно да се каже.

Как си обяснявате нашия национален нихилизъм? Защо у нас е толкова силно изразен?

Не, не, аз не смятам, че българската нация е нихилистична, че отричаме всичко. Духът на отрицанието, за който говори проф. Петър Мутафчиев, е социално, а не национално качество. Българите са отричали само онова, което е било в противоречие с техния дух и същност. Такъв дух, разбира се, притежават всички народи – иначе не биха просъществували.

Той е тяхната имунна система. Закъснялото ни близане в Модерната епоха породи у една част от българската интелигенция историческо нетърпение. Тези наши интелигенти, сред които блестят Г. С. Раковски, Христо Ботев, Васил Левски и гр., бързаха да подготвят и извършат национално-освободителната революция и възстановят националната българска гържава. На тях им трябваха стимули и примери за подражание. Намериха ги в мита за неподчинението, отрицанието, революционността на българите. Така пример за подражание станаха богомилите, а не светостта на св. Иван Рилски, цар Симеон завоевателят, а не неговия баща покръстителят цар Борис-Михаил, да не говорим за неговият син цар Петър. Почти за национални идоли бяха обявени тези наши владетели от Средновековието, които имаха най-много победи над Византия, за да се подтикне нацията за борба срещу гръцките духовници и заради самостоятелната Българска православна църква. Нihilизмът на революцията обаче се превърна в политическа идеология и във времето на изграждането на гържавата и мирния живот. Днес ние трябва да се освободим от тази митология и да осмислим историята си в цялото ѝ величие и градивност, да осъзнаем значението на Византия и византийската цивилизация за развитието на българската култура и гържавност; да осмислим сложността на Възраждането и да го освободим от прекалената му героичност и безкористност и да го видим като епоха на установяване на буржоазните отношения и формирането на буржоазното съзнание и морал.

Не мислите ли, че духовният упадък е повсеместен и то не само у нас, а и в световен план?

Така е, но това не прави нашият духовен упадък по-възвишен или достоен за уважение, понеже е „някак“ европейски и световен. Упадъкът обаче не е само духовен Днес ние преживяваме кризата на изчерпанието обществено-политически и икономически модел. Т.е. става дума за системна криза. Тя затова е и толкова тежка и неразрешима, защото старата система е напълно изчерпана, а още не се е появила новата, която да я замести. Най-лошото е, че този мъчителен преход може да продължи дълго и да донесе безброй нещастия на човечеството.

Още в началото на миналия век Стефан Цвайг писа за „уеднаквяването на света“. То е вече факт. Вярвате ли, че има шансове, поне след време, светът да стане по-различен, „по-цветен“?

Бог е създал хората да бъдат различни. Различието им изчезва единствено във вярата в Христос, а не заради комфорта на капитала или заради бързото му и лесно движение до всички точки на планетата и лесните печалби на „владетелите на света“. Глобализацията е породена от капитала и колкото да е обективно необходим процесът на нейното осъществяване, в този си вид тя няма как да се осъществи в пълна мяра и окончателно именно поради противоречието си с духа на християнството.

Унификацията, чрез която се осъществява глобализацията, е особено опасна за малките народи, които трудно се съпротивляват на натиска на американската масова култура. Бедността ги кара да правят отстъпки, да се приспособяват към по-силния, за да получат неговото благоволение и милостиня. Енергията на света идва от многообразието на културите, от симфонията им, а не от сливането им в едно и обезличаването на по-малките. Ето защо ние, хората на българския дух и българската култура, трябва да отстояваме своеобразието на нашата култура и да работим за нейното запазване.

В една статия в руския вестник „Литературная газета“ казахте, че Европейският съюз няма да просъществува дълго. Защо?

Аз не знам колко време още ще просъществува Европейският съюз, но твърдя, че нашето близане в него не е „цивилизационен избор“, а просто един неизбежен тактически ход, пороген от редица политически и икономически проблеми вътре и около нашата страна. Ние принадлежим исторически, по Божи промисъл, към православно-славянската цивилизация, а не към западноевропейската. Не е възможно с едно политическо решение да преминеш от една цивилизация в друга, както още си мислят нашите необразовани политици и гържавници. Европейският съюз е прелюдия към възстановяването на Римската империя в нейния западен вариант. Аз смятам това за обективна тенденция, която трябва непременно да се наблюдава и изучава. Но тенденцията за възстановяване на Източната римска империя също е жива и търси своите нови форми. Да си спомним т. нар. „Източен въпрос“ от XV и XVI век, славянофилството, съветския политически и военен блок. Това днес може да ни си струва невъзможно, фантастично дори, но процесите вървят по своя исторически ход и един ден Божият промисъл ще бъде осъществен.

Религиозен ли е според вас българинът и ако не, защо? Къде по-точно виждате причините? В богомилството, в ересите, в историческото развитие? Не е ли изгубена вярата ни през дългото робство? Защо поляците, руснаците, румънците са по-вярващи от нас?

Ако българският народ не беше религиозен и искрено и дълбоко вярващ, той нямаше да устои на това толкова дълго политическо и иноверско робство. Вярата го спасила, а по-късно му е дала сили да отхвърли чуждата власт и възстанови своята гържава.

По-скоро можем да говорим, че сме по-малко църковни хора – макар да не знам в каква степен е тази не-църковност. Не бива да забравяме, че обгрижването на православните християни в Османската империя е възложено на Константинополския патриарх. Българската православна църква е ликвидирана след покоряването на гържавата ни. Постепенно богослужението започва да се води на гръцки с гръцки свещеници. Не се пишат книги на български език и не се проповядва на него. Малко на брой са и монасите-българи, както и българските манастири по българските

земи. Било е трудно да се строят храмове и да се освещават от гръцките епископи. Всичко това отчуждава българите, но не от вярата (защото през Средновековието общественото и личното съзнание е религиозно), а от Църквата, отдалечава я го е от храма. Но ако българите не бяха вярващи, щяха ли през Възраждането толкова спонтанно и с радост да участват в борбите за църковна независимост. Та учредяването на Българската екзархия е било такъв велик празник за целия народ! Мисля, че днес хората се връщат в православните храмове. Радващо е, че младите са повече от възрастните. Във Варна, например, се увеличава броят на тези, които не просто влизат в храма, за да запалят свещичка или за църковен брак и кръщение, но и за изповед и причестяване. Строят се по цялата ни страна нови молитвени домове, увеличават се монасите и свещениците. Това не е възможно без вяра и религиозно чувство.

Емилиян Станев беше изложил тезата, че ако бяхме приели католицизма вместо Православието, щяхме да бъдем за по-кратко под това жестоко робство и по-близо до „цивилизована Европа“.

Емилиян Станев бе велик български писател, когото аз много ценя и постоянно изучавам, но той е твърде слаб и повърхностен мислител – особено по въпроса за покръстването на българите и избора на цар Борис-Михаил между Изток и Запад. Цар Борис Покръстител утвърждава християнството като официална държавна религия и подчинява целия живот на държавата на законите на християнството. Този му акт практически приключва многолетния процес на християнизация на българското население, а не го започва. Това е много важно да се знае! Българският народ е приемал християнството от духовници, идващи от Константинопол, а не от Рим, тъй като територията на нашата тогавашна държава е била в диоцеза на Константинополския патриарх, а не на римския папа. Самият Борис се е отнесъл към Константинопол в своето обръщане в християнството, защото е искал и оттам единствено е можело да гойде признаването на българската автокефална църква. В западното християнство няма отделни църкви – папата е патриарх на всички католици без значение къде се намират и към кой народ принадлежат. Освен това да не забравяме, че България по онова време е част от византийската цивилизация. Но Борис се обръща за съвети и към римския папа. Подчертавам още, че тогава все още няма схизма между двете църкви и християните не се делят на православни и католици. Затова и дилемата, която Емилиян Станев представя като причина за нашата следваща история, тогава изобщо не съществува и не би могла да съществува. Борис не се е питал къде ще ни е по-добре, защото не е мислил буржоазно-прагматично, както по-късно ще мислят и проф. Петър Мутафчиев, и великият ни писател Емилиян Станев. Смятам, че тезата му е несъстоятелна и несъобразена с историческите реалности. Впрочем, повечето от тезите на Емилиян Станев в неговата историческа проза са такива – особено за богомилите и Византия. Но това е друг въпрос, който не може да се решава в едно интервю само.

Защо нашата литературна критика, с известни изключения, не е достатъчно задълбочена и влиятелна, особено сега? Следя процесите в съседна Румъния. И там има криза, но критиката се е съхранила, доста по-задълбочена е и е на почит.

Критиката е елемент от общественото самосъзнание. Носител на това самосъзнание е интелигенцията. А няма интелигенция, защото обществото не изпитва необходимост да се самоосъзнава, да преценява извървения път и да търси различни решения за бъдещето си. Обществото дори е изместило нацията и не знам дали можем вече да говорим за национално общество и национално обществено съзнание. По тази причина няма и критика. Критиката се превърна в коментар и „интерпретация“. Тя не следи процеса, не оценява книгите, не анализира явленията. В най-добрия случай рекламира новите книги и е в угода на търговията и пазара. Но днес е силно понижена и ролята на самата литература, на писателя. Словоцентричната ни култура сега се е подчинила на образа и рутъма, на изпълнителските изкуства с масов характер. Литературата е нещо, без което вече може, защото и езикът ни започва да става излишен. Пък и писателите се примириха, промениха се и станаха фигуранти на пазара, а не духовни вогачи и съвест на нацията. А като няма писатели и литература, за каква критика да говорим! Казвам това, за да се замислят българските интелектуалци каква рана е нанесена на българската култура и на националното ни съзнание, на цялата нация. Ние губим национална кръв, лишаваме се от плът и национално съзнание. Ние, писателите, интелектуалците, интелигенцията сме виновни за всичко това. На нас Бог няма прости този смъртен грях.

Не мислите ли, че литературният живот у нас е прекалено концентриран в столицата? И защо е така? Едно от щастливите изключения е кръгът около Вашето списание във Варна, което ме уважава с нивото и с полиграфията си.

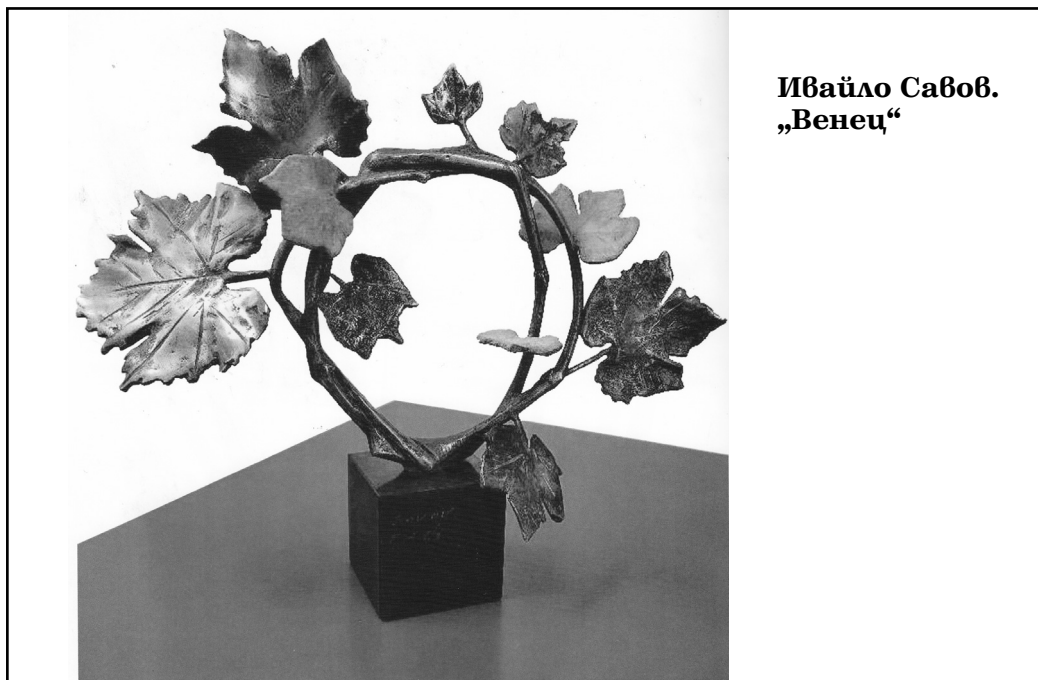
Мисля, че литературният живот у нас започва да става прекалено **разконцентриран**. Изчезва неговият общонационален характер. Сега литературният живот започва да се обособява в отделните населени места и да произвежда провинциални гении. Струва ми се, че днес извън столицата излизат повече литературни издания отколкото в самата столица. Ние нямаме, както беше преди, „централни издания“. Обособяват се и групи по различни принципи, в това число и политически. Писателите стават известни в своя си кръг, в своя си град, но не ги знаят в съседния. Същото важи и за т. нар. столични писатели. Малцина от тях са познати в провинцията. Книгите не се разпространяват по цялата страна. Изобщо, формира се вече друг модел на националния литературен живот, който не поощрява целостта на националната литература, а дори ѝ пречи.

Нашето списание „Простори“ работи в посока на подобно обединение, но и то не може да стигне до цялата страна. Добре е, че имаме интернет

сайт и той е доста посещаван. Амбицията ни е да представяме автори от цялата страна. Но няма кривика, която да анализира процесите в литературата. Макар че се опитваме да отбелязваме някои характерни нови книги, мъчим се да следим книгоиздаването и да поощряваме новите таланти. Трудно е, много е трудно.

Вашата книга „Философия на литературната история“ е събитие в нашия литературен живот. Как се роди идеята за нея? Бихте ли я представили накратко?

Аз вече говорих за нея. Сега ще добавя само, че идеята за тази книга се роди още по време на следването ми – не в този ѝ вид, разбира се. Още като студент съм размишлявал как се движат идеите в литературната история и как се въплъщават в творбите на писателите. Но трябваше да минат много години, за да се избистри самата ми концепция за смяната на типовете общества и отражението на тази смяна в литературата. В такъв план се виждат неща, които иначе са незабележими. Литературата изразява идеи и ако умееш да я четеш адекватно, ще уловиш и новите идеи, които дори социологията не е в състояние да ги забележи. В книгата правя опит за нов тип периодизация на историята на българската литература от Преподобния Паусий Хилендарски почти до наши дни. Но тук имам още много работа, тъй като само съм маркирал принципите, а самата периодизация още не съм направил. Дай Боже, да имам живот, здраве и сили, за да свърша тази важна и трудна работа.

Ивайло Савов.
„Венец“

Милена Върбанова
**ИМЕТО НА МАКЕДОНИЯ,
 ЗНАЧЕНИЕТО НА МАРТЕНИЦАТА
 И ЕДНА СЪКРОВЕНА ЧАСТ ОТ
 ТИБЕТСКАТА ФИЛОСОФИЯ**

От студентството ми, та до днес, „македонският въпрос“ не ме е вълнувал професионално, въпреки че по времето, в което следвах в ИФ на СУ, той бе сериозна част от учебните програми и вече се разглеждаше обективно, а не „традиционно“ коминтерновски – схоластично. Може би фактът, че много мои колеги се втурнаха да се занимават с историята на Македония – разбираана, естествено, като част от България, в другия лагер не се нареди нито един от състудентите ми – ме накара да се отгърпна от този проблем. За мен Македония, нейното настояще и минало, бяха свързани преди всичко с мемоарите на Христо Силянов, в които авторът, сам виден участник в революционните борби, довели до Илинденско-Преображенското въстание, описва с такива подробности садистичните зверства на турците, извършени над бунтовниците, сещениците и мирното население, че те заседнаха забинаги в паметта ми и всяко споменаване на тая земя възкресяваше единствено това нечовешко, непоносимо страдание.

В огромното платно на борбите срещу турското робство в Македония, което рисува, Христо Силянов не назовава нито един въстаник „македонец“ или „сърбин“, всички революционни дейци и четници са българи, родени в македонската земя или в новоосвободена България. Нека това отвори очите на днешните български „македонисти“ за истината кой е дял кръвта си за Македония – кой друг, освен нейният народ – българският народ! Подир Балканските войни, Македония бе разделена на три части – между България и хиените, които плякосаха българските победи. Гърция реши на бърза ръка своя „македонски въпрос“ като изкла, извади очите на егейските българи (стар прийом) и прогони българското население, замествайки го с малоазийско.

За жалост, българските властници, които, с малки изключения, винаги са били измежари на т.нар. „Велики сили“, след Първата световна война плюха върху пролятата кръв и естественото национално самоопределение на братята ни във Вардарска Македония. Така измина едно столетие на насилствено отречение от българското име, кървави братоубийствени войни в самата ВМРО, сърбизиране на населението под престъпно равнодушния поглед на българските управници, създаването на коминтер-

новска „македонска нация“ – за да се стигне до днешния абсурд – една неугаба „самостоятелна държава“ с българофобски „елит“ и надъхано срещу България младо поколение, чиито интереси срещу нашия народ и истината, са се заели да „защитават“ ЕС и САЩ. Щом Държавният департамент на САЩ в лицето на своя специален пратеник за Западните Балкани, е заявил, че „не е правилно“ България „да спира Македония“ т.е. да се противопоставя на кражбата на българската история и култура от страна на „македонските“ сърбомански политически елити, „то значи, че следващото българско правителство, което и да е то, ще отстъпи по всички фронтове“ (част от интервю на В. Вацев за Радио Фокус, публикувано във в.Нова Зора). Самото „втвърдяване“ на българската позиция по време на управлението на престъпната гербаджийска шайка, ме караше да мисля, че то не става по национални и патриотични съображения, нито в защита на историческата истина, а само за да се даде възможност на Световното правителство още веднъж да наложи волята си над нас и да стъпи на българския врат (това пък е мое убеждение – кога гербаджийските карикатури са защитили българските интереси?).

От българите, родени в Македония, имам гвойко впечатление. То се създаде, от една страна, чрез общуването ми със старата българска вачемихайловистка емиграция в Западна Европа, в периода на работата ми в БНР – и от друга – чрез случайните ми срещи с „македонски“ пришълци – млади или на средна възраст – в Швейцария, предпочитаната от тях страна, където те са добре поставени и никога от тях не се препитава с труд по-тежък от продавач в магазин. Първите се държаха тежко и господарски, имаха самочувствието на „успели“ в Европа господата, бяха женени за французки и белгийки, но изтъкваха над всичко българската си националност. Вторите бяха нагли простачета, с пошъл жаргон – ако си позволих да ги попитам дали са българи, те изпадаха в бяс и вряскаха: „Кви ги плещеш, ма? Ти чула ли си за Александър Македонски?“ Не облажавам Александър Велики за тия самозвани изтърсаци. Веднъж в Локарно край един блок с евтини апартаменти, срещнах „млада баба“ – млада по възраст, руса и румена, с ангелски гладка кожа – която бавеше внучето си и му говореше на чудно чист, кристален български селски език, толкова български, че се просълзах. Запитах я: „Българка ли си?“ А тя тихо и уплашено отговори: „Мигар смея да кажа? От Куманово съм, съди сама“.

Такива са в общи линии моите лични допирни точки с „македонците“, като пропускам факта, че бившият ми съпруг е потомък на бежанци от Егейска Македония, установили се след госта перипетии в София и възприели всички лоши привычки на софийската сиромашия, която по време на следването ми и нашето запознанство, се бе утвърдила като част от „столичаните-кореняци“, мърморещи по пазарските опашки срещу „провинциалистите“, каквато, уви, се явявах аз. Безпоощадно ясно е, че бракът с „македонец“, особено когато е приключил с развод, не е повод за избухване на прекалено топли чувства към македонските ни братя. Но в конкретния случай, разбира се, става дума за Егейска, а не за Варгарска Македония, унижена от гърците с подглия етикет Северномакедонска република, за която се отнасят по-горните редове. В интерес на истината, дължна съм да

подчертая, че бившият ми мъж, както и родителите му, както и баба му, която до 92-годишна възраст не сваляше от пояса си ключовете от родния си дом в с. Зарово, Солунско, винаги са заявявали, че са б ъ л г а р и . На целия този фон, в който не преобладават светлите краски, на моето вземане-даване с Македония, отведнъж името ѝ обсебващо ме завладя. Откъде идва то, какво означава? Може би патосът в заглавието на текста, написан от Андрей Куряков ме спечели, въпреки че идеите на колегата за мен са неприемливи или пък са изказани по неприемлив за мен начин. Но блясъкът на неговата фраза „Името на Македония трябва да живее вечно!“ озари бездни от гревност и като свистяща комета отлетя в бъдещето... Името на Македония наистина е вечно – защото е написано с кръв.

Забелязвате ли, че когато говорим за Македония, винаги я споменаваме – нея, кръвта. В тая мъченическа земя от памтивека се лее кръвта на нейните синове. Македония и кръв са неразделни понятия. В статията си за гревния аморейски граф Макед в Ханаан, в която разгледах вероятно първия случай на споменаване на идентично с това на балканската Македония име (Библия, Книга на Исус Навин), припомних, че македонците – нашите, българите – простичко извеждат названието на родината си земя от „мъка“. Или от „майка“. Андрей Куряков се намеси с коментар, че най-старото познато име на Македония на Балканите, е Ематия. И аз веднага се провикнах – т.е. написах – „Ематия – кръв? Но Ематия ще рече и „майка“ – Е – Матия, Е – Матъя! „Колко прави са били „простите „македонци“, които инстинктивно обясняват етимологическото, както и историческото значение на името Македония.

В поредица от коментари нашият колега Иван Симеонов защити гледището, че думата „мак“ означава „червен“ и че „мак“ в името на Македония, както и в шотландското формиране на фамилните имена, има един и същи смисъл – „син“ (дете, потомък).

Но нима понятието „син“ не е свързано с пълна връв с понятията „майка „и „кръв“?

Не можете да си представите в какви дълбини, в какви тайнства ни въвеждат тези разсъждения. Като от някакъв приглушен, но безспирен водовъртеж на съзнанието ми тогава изскочи прочетеното в „Тибетска книга на живота и смъртта“ на лама Согиал Ринпоче, в която този изключителен хуманист разкрива за западните хора едни от най-съкровениите познания на тибетската будистка философия – точното физиологично обяснение на зачатията и на последния етап от умирането, което нагхвърля всички предели на днешната саката западна медицинска наука. Книгата на Согиал Ринпоче представлява коментар на гревната Тибетска книга на мъртвите, предназначен за „непосветените“ хора от Запада, които никога не биха разбрали оригинала. И наистина, аз намерих гревната Тибетска книга – тънка книжица – в градската библиотека в Лугано, но въпреки че я прелиствах цял месец, успях да схвана съвсем нищожна част от повествованието – тя цялата е символика и кодове, не е за профани. Ние имаме шанса, благодарение на човеколюбивия труд на тибетския ерудит Согиал Ринпоче, да се запознаем с това скрито знание, разсекретено и поднесено на достъпен език. Чрез описанието на „духовната“ физиология

– ако мога така да се изразя, въпреки че понятията изглеждат несъвместими – на зачатието и умирането – ние откриваме изначалния смисъл на майчиното присъствие в нас, чедата, както и дълбокото значение на един от най-скъпите за българското сърце символи – мартеницата.

Ето какво е разбирането на тибетския будизъм за последния етап от процеса на умирането, в текста на Согиал Ринпоче (стр. 275, 276):

„В сърцето остава малко топлина. Всички признаци на живот са изчезнали и на този етап в една съвременна клиника човекът се приема за „мъртъв“. Но тибетските учители говорят за вътрешен процес, който все още не е прекратен. Казано е, че времето между спирането на външното дишане и края на „вътрешното“, е приблизително „колкото да се нахраниш“, или двадесет минути. Но това не е много сигурно и процесът може да завърши и съвсем бързо.

ВЪТРЕШНОТО РАЗГРАЖДАНЕ

При вътрешното разграждане, когато изчезват грубите и фините мисловни състояния и емоции, могат да се разграничат четири нива на съзнанието.

Тук процесът на смъртта повтаря в обратен порядък процеса на зачатието. В момента, когато сперматозоидът и яйцеклетката на нашите родители се слепят, съзнанието ни, по силата на собствената си карма, се привлича от този процес. По време на развитието на плода, нашата бащина „есенция“ – ядро, което е „бяло и богато“, се установява в коронарната чакра, в горния край на централния канал. Майчината „есенция“ – ядро, което е „червено и горещо“ – се установява в чакрата, която е на четири пръста под пъпа.

От тези две есенции започва следващата фаза на процеса на разграждане.

Когато изчезнат ветровете, които я задържат там, бялата „есенция“, наследена от нашия баща, се спуска от края на централния канал към сърцето. Като външен признак възприятието е като видение на „белота“, подобно на „ясно небе, осветено от луната“. Като вътрешен – съзнанието се проявява и всички мисловни състояния, произлизащи от гнева – тридесет и три на брой, – изчезват. Тази фаза се нарича „Поява“.

С изчезването на вятъра, който я гържи там, „есенцията“, наследена от майката, започва да се изкачва към сърцето. Външният признак е възприятие, подобно на „червенина“, като слънце, осветяващо ясно небе. Като вътрешен признак изпитваме голямо блаженство и всичките мисловни състояния, произлизащи от желанието, четиридесет на брой, престават да функционират. Тази фаза се нарича „Увеличаване“.

Когато червената и бялата „есенции“ се съберат в сърцето, съзнанието се затваря между тях. Тулку Ургъен Ринпоче, известен учител който живееше в Непал, пише: „Преживяването е сякаш се срещат небето и земята“.

Не прогължавам да цитирам по-нататък, въпреки изключителната познавателна стойност на текста, защото тъкмо този откъс ме инте-

ресува като потвърждение на идеята, че имената Макег и Македония (те са идентични) означават „МАЙКА“. Майката е „червена“, свързана е директно с кръвта, ето защо и понятието „син, дете“ – „мак“ в шотландската традиция на фамилните имена, означава „червен, майчин“. Оказва се, че синът носи цвета на „майчината есенция“, а не на бащината. Македония ще рече „червена, майчина, кръв“.

Името на прекрасното цвете мак, сияещ в пролетните поля, също означава „червен“. Каква чудна тавтология – „червен като мак!“

А сега нека си припомним българската мартеница. Пенго, мъжът, бащата, е изработен от бели конци, а Пенда, жената, майката – от червени. Това не е случайно съвпадение с тайното тибетско познание, а поредното доказателство за древността на нашия народ, чиито символи сме длъжни да съхраним в тяхната първична чистота.

Името на МАЙКАТА наистина ще живее вечно!

Ивайло Савов.
**„Любовта като
везни“**

Светла Георгиева
МОНЕТА ОТ ЕДИН ЮАН

Разказ

Не спря да вали. Кротък, безличен гъжг – януарски гъжг, на който не му достига решителност, за да се превърне в сняг. През капангурата на тавана виждам канките, които се разливат по стъклото, размиват саждите и потичат, криволичещи, надолу. Обичам равния, приспивен звук на гъжда върху прозореца. Когато се заслушам в монотонния му ритъм, откривам в него някаква скрита, несподелена страст. С неравноделен тропот генят изтича през капчуците. Бавни облаци пълзят над Витоша и нахлуват в мен, сериозни и хладни.

Връщам се отново към работата, която ме чака върху бюрото. Съзнанието ми се размива в стичащия се свят наоколо и мислите ми не могат да се разпознаят върху екрана на монитора. Сещам се за една важна бележка, която прибрах преди време, претърсвам няколко чекмеджета, за да я намеря. Проклетото листче е потънало някъде, ровя наслуки сред безпорядъка от хартии. Намирам отдавна забравени предмети, натикани дълбоко в тишината на шкафа: малките трохички биография, които пускаме покрай живота си с неясната надежда, че един ден, ако се изгубим, ще можем по тях да се върнем към себе си. Докато прибирам обратно ненужните гребели и си мисля как те ще ме надживеят, на дъното на чекмеджето се търкулва монета. Лека монета от евтина сребриста сплав: тровава цифра „едно“ върху лицето ѝ, разлистена хризантема върху обратната страна. Един китайски юан. Минават няколко секунди докато разпозная монетата. В спомена ми нахлува равномерният звук от колелата на далечен влак.

... Бях от два месеца в Шанхай. Опитвах се да видя всичко и кръстосвах града до изнемогване. В онзи ден пътувах с метро номер 8, дълга линия, която трябваше да ме отведе към някакви забележителности. Сред тълпата, нахлуваща във влака, бях успяла да се добера до свободна седалка и сега се разполагах удобно, доволна от ловкостта си. От мястото си гледах разсеяно отраженията, пробягващи в прозореца, и търпеливо броях спирките.

По едно време във вагона се чу музика, приближаваше все повече. Появи се млад мъж с патерици, който си пробиваше път през навалицата. При всяка крачка криеше болезнено цялото си тяло. Спираше пред път-

ниците и протягаше метална кутия, в която хората пукаха монети. На самото му, забоген с карфица, висеше някакъв документ с погниси и печати, който очевидно му даваше право да е сакал и да живее законно от това. Заг мъжа вървеше млада жена. Хубава, с тъмни багемови очи и тъжни устни. Носеше окачена на врата си малка усилвателна уредба с микрофон и пееше. Гласът ѝ беше нисък и топъл, песента се разливаше и проникваше през пукнатините на битието като река от бабен копнеж. Държеше за ръка момиченце, облечено във вехта синя рокля. Всеки път, когато в металната кутия издрънчаваше монета, жената се покланяше ниско на човека, който я беше пуснал. Привеждаше се до предела на нищото, до самото празно гъно на смиренуето. След това се изправяше, изпълнена с непокътнатото достойнство. Като трева. Изглеждаше просто: ето, това сме ние. Съществуваме. Това е животът ни, а това е кутията ни за монети.

Докато се покланяше, жената не спираше да пее. По едно време момиченцето изпусна ръката ѝ и изостана в навалищата. Никой не обърна внимание, а аз неболно се надигнах от мястото си, очаквайки тя да потърси гетето. Без да се обръща, жената протегна ръката си назад и много леко раздвижи пръсти. В продължение на няколко секунди дланта ѝ светлееше сред тъмнината на притискащите се тела като таен знак – едновременно заповед и убежище. С ловкостта на гребна животинка момиченцето успя да се провре между множеството крака. Накрая намери разтворените ѝ пръсти и те се склочиша около гетската ръка спокойно и уверено. Жената нито за миг не спря песента си. Гласът ѝ гълбаеше меки, просторни извивки в спарения въздух на вагона.

Бях се заяпала в нея. Със закъснение започнах да търся монета в чантата си. Но в това време тримата отминаха, а аз не знаех как да извикам след тях. Изчезнаха сред навалищата, само песента се чуваше още известно време от съседния вагон. Някаква неловкост, почти вина, остана в мен от тромавото ми желание да направя добро.

Горе над земята денят се плисна в очите ми – шумна оргия от цветове и звуци. Прекарах часове сред стари улочки, мостове, магазинчета, сред невъобразима глъч и навалища. Навсякъде пъстрееха фенери, чадъри и ветрила, лъстива коприна и евтина пластмаса, фалшиво злато и автентични подправки, излинали портрети на Мао Дзе Дун, лъщящи градоценности от стъкло, благороден порцелан, гракони от нефрит, гракони от хартия. И още: острите миризми на пазара. Врявата на продавачите: лука, лука¹, лейди! Калните вади покрай сергиите. Врящото месо, от което се вдига тежка задушлива пара. Тъмният поглед на вързаните по земята птици – гишащи, очакващи. Целият гъмжащ, развъртян, раздрусан свят, който настоява да бъде купен.

Докато се провирах сред всичко това, стисках здраво чантата си по мишница. Изглеждаше, сякаш се опитвах да защитя от грабливи ръце малкото пари, скрити вътре. Но в себе си знаех, че всъщност отчаяно пазя друго. Моите правила. Името ми, изписано с разбираеми знаци. Прегстабата, че там, където принадлежа, имаме Моцарт и Шекспир, свирим

на цигулки и палим свещи на Коледа... Може би за първи път разбирах, че тази крепост е въображаема. И така уязвима. Че отвъд нея е непознато. Чуждо. Враждебно.

Бедността е хищник...

Вечерта вече блещукаше с влажни светлини, когато си тръгнах обратно по същата линия на метрото. Отпуснах се на седалката и се загледах през стъклото – там пробягваха преплетени мръсни кабели и грапавите стени на тунела се губеха в мрака. От време на време блясваха светлини, реклами, и човешкият мравуняк плъзваше във всички посоки: множество от самотни единици. После влакът отново се понасяше през черните вени на града.

Изведнъж откъм съседния вагон разпознах онази песен. Приближаваше. Щяха отново да минат покрай мен. Даваше ми се втори шанс да чуя как доброто ми намерение изгрънчава в металната кутия. Мисълта, че този път ще осъществя гребния жест на милост, ме караше да се чувствам пълноценно и правилно. Извадих от чантата си монета от един юан и зачаках. Скоро се появиха – сгърченият мъж, след него жената, която пееше все същата песен, стиснала за ръка момиченцето си. Гледах я как се покланя, гържах монетата готова и чаках да се приближат.

Точно тогава влакът спря на поредната станция. Навалицата се раздвижи и ги скри от погледа ми. Когато отново ги видях, тримата вече се отдалечаваха към другия край на вагона, там хората пускаха пари в кутията, а жената се привеждаше ниско пред всяка поредна малка щедрост. Изправих се. Чудех се дали мога да привлека вниманието им... Чувствах се глупаво.

Жената, превита в поклон, в този момент също се изправи и погледите ни се срещнаха. Видях как красиво изрязаните ѝ полегати очи отчетоха присъствието ми. То по никакъв начин не я впечатли. Не знаех как да постъпя и продължавах да се взирам в нея. Някъде между острата тъмнина на погледа ѝ и моето объркване се закачи една от извивките на песента, и докато се изплъзваше навън, остави кратко вибриращо ехо.

После тя се обърна със спокойно безразличие и продължи напред. Детето, повлечено от ръката ѝ. Тъпите удари от патериците на мъжа. Дрънчащата кутия с монети. Преминаха в следващия вагон и аз не можех да ги настигна. Още известно време чувах песента, все по-далечна. Стисках монетата от един юан – монета от евтина сплав, лека и лесна. Тогава си казах, че няма да похарча този юан за нищо друго. Реших да го запазя като спомен за случилото се... или за онова, което не се беше случило.

Пресмятам годините, които са изминали оттогава... Случайно, или по силата на неведоми предначертания, сега отново гържа в ръка монетата с протрита хризантема. Тя си остава предназначена за друг, а това като че ли простира между нас невидима връзка. Връзката се губи някъде из далечните посоки на един подземен влак, протича през пориви и намерения, и докато се приземява в късчета метал върху дланта ми, довлеча полепнали през времето въпроси. Това са трудни въпроси – нали

монетата има две страни. От едната страна стои насъзна шепна ориз, от другата съм аз, търся равновесие в представата, че постъпвам правилно. Правилното и доброто от едно семейство ли са? Правилното прави ли нещата по-добри? Доброто, ако не промени нещо, остава ли добро? От коя страна на монетата?

Опитвам се да си представя хубавата жена с тъжни устни: покланя се с такова смирение... а когато се изправи, ме гледа като равна.

Опитвам се също да извикам в спомена си онази китайска песен – река от бавен копнеж, която прониква в незащитените празници на света ми.

Най-много от всичко ми се иска да разбере за какво се разказва в нея.

Невзрачният юан, стоплен от ръката ми, затваря всички тези неща в малкия си кръг. Кръгът няма начало и край. Не мога да вляза в него по свой избор. Не мога и да изляза. Оставам да се въртя по окръжността и да догонвам сама собствените си представи.

Идеята, че – някъде, някога – за всичко има отговор, прелита през мислите ми като безпътна утеха. След това постепенно се отдалечава – тънко, избледняващо усещане – докато отново поставям монетата на мястото ѝ, докато генят изтича през капчуците, докато бавните облаци над Витоша пълзят през прозореца и нахлуват в мен, сериозни и хладни.

Бележка на редакцията: Разказът „Монета от един юан“ е от новоизлязлата книга с разкази на Светла Георгиева „Шекспир зад храстите“. Някои от разказите на Георгиева са излизали и преди на страниците на списание „Пламък“. Поздравяваме талантливата авторка за впечатляващата нова книга и пожелаваме на „Шекспир зад храстите“ читателски успех!

Ивайло Савов.
„Докосването ни“

Андрея Илиев
ПАНТАЛЕЙМОН

Разказ

*От 18 того тук започна да се гледа
 големото дело, заведено против
 разбойническата банда на
 Жечка войвода от с. Таш-тепе, К-Агачско.
 В. „Тунджа“, 1924 г.*

Аз съм същият тоя, гусин следовател, онзи, бе, от инцидента в Ашеклий. Селото, бе, селото, дето сега му викат и Борисово. Аз не исках да ходя там чирак, ашеклийци са серт хора, не обичат чуждите. Ти знаеш ли, гусине, че само там не играят кукери? Божи хора били, набожни, а кукерите – езическа работа. По едно време в селото им имаше четирима попове, докато в нашето ни един... И нали ти викам: не харесват ябанджиите като мене. Там на празник, като се заправи хоро, на тяхното чуждоселец и циганин не може да се хване. Пребиват го, ей, с криваците бой! Затуй една музика свири, обаче две хора се играят. Имаше в нашето Дюкмене един дядо Баю, сто години стигна. Та неговият баща му казвал навремето, че по турско ние сме били рая... гяури гемек, пък ашеклийци били войнишко село и турчин там не влизал. Гледали магарета за султанската войска, па затова и селото получило това име – Ашеклий. Магарево ще рече. Ама аз си мисля, че може и така да е, обаче и турците май са патили от тия криви селяни, па затова са ги нарекли на най-опърничавото гобиче.

Та ти казвам аз, Панталеймон от Дюкмене, че не исках да ходя заради това чирак в Ашеклий. Обаче баща ми се върна като разгонен пес от Европейската война, па като подкара, с извинение, майка ми, та три години подред всяка година и гадина. Дете имам предвид, гусин следовател, ще прощаваш за лошата гума. Ама виж какво стана: на третото майка ми не издържа и се спомина. То тогава се случи и лоша година – сушава, после удариха градушки... Останахме три големички и 3 малки като червейчета само с баща ми. И един ден той ми вика:

– Панталеймоне, въртях, суках, смятах и не се получава. Хляб има за шест гърла, пък ние сме седем. Главих те за три години чирак в Ашеклий. Аха да ревна.

– Фурнаджия ще станеш – вика, – само бял хляб ще ядеш.

Е, регнах, ама спасение никакво. Натовари ме на каруцата и тъкър-тъкър след половин час бяхме в Ашеклий. Борисово по новому. Е, едно са хорските приказки, друго – животът. Дали аз имах късмет, дали ашеклийци се бяха променили, ама аз случих на добър господар. Бай Желязко или както

тук му викаха Зеленко гушата ми вадеше, но и себе не жалеше. Фурната беше само част от работата му – имаше ниви, имаше крави и волове, два коня и ниви, лозя, градина, багча... Пък като свършеше кърската работа и си речеш: ей сега, като застудее, ще остане само хляба да печем, тоя почва да прави бурета и кацу. Няма почивка, ей!

Първата и половината от втората година ми беше много тежко. Ми хлапе съм бил, гусине, петнайсетгодишен отидох там. Обаче после отхвъркнах, заякнах. Не мога да си кривя гушата – каквото опъвах аз, това правеха и той, и семейните му; каквото ядяха те, такава и аз. Купи кат грехи на сина си – купи и на мене. Взе ме на себе си цървули, гаде и на мене. Все едно бях един от семейството. Така правеше и с другите аргати, които наемаше през лятото за полската работа. Изкарах три години, научих занаята, па и още три-четири покрай него. Уговорката с баща ми свърши. И Зеленко ме попита:

– Е, Панта, какво решаваш?

Джобът ми беше издут с една сериозна сума. Плати ми човекът, не мога да се оплача. Можех да се върна в Дюкмене, можех да отида и в Къзъл-Агач – един от търговците на брашно ми беше казал, че там търсят фурнаджии с опит. Честно си признавам, натам ме гърпнаше разумът. Обаче пък нещо груго ме гържеше със страшна сила в Ашеклий. Какво ли? Севда, гусин следовател, любов по градски.

Казах ти, че чорбаджията имаше син. Ама той имаше и гъщеря – Йовка. Не знам от какъв гжинс са тръгнали Зеленкови, ама всички са за журнал. И бай Зеленко, и жена му Сребра, а за децата му гуми нямам. Сякаш от художник рисувани. А аз на ония страшни 18 години. Сам, без стар човек край мене за акъл. И хлътнах, с двата крака хлътнах по Йовка.

Хъкмата-мъкмата – казах му за Къзъл-Агач. Не му стана хубаво, явно бе разчитал, че ще остана при него още някоя година. То тогава вече не вземаха в казармата, армията беше от платени войници. Ама той нищо не рече и аз набрах кураж. Пак хъкмата-мъкмата – изпуснах го: бай Зеленко, искам Йовка!

– И нея ли ще водиш в Къзъл-Агач?

Що да крия? Кимнах.

– Ще говоря с жената – вика. – Утре ще ти дам отговор.

Не искам да си спомням каква вечер изкарах – то беше мятане, то бяха кошмари... Ами ако кажат не?... Ами ако кажат да – къде ще я водя? Ще ми стигнат ли парите? Тя какво ще отговори? Ако те кажат да, ама тя – не? Тогава?... Затропах по двора още в ранни зори. Чорбаджиите обаче не бързат да се бугят. А като станаха – мълчат. Седнахме да закусим. Все мълчешком. Зеленко разпрати всички по работа, остави само мене. И вика:

– Ще ти я дадем. Обаче искаме да я отработиш.

– Как? – зяпнах аз.

– Една година и половина остава ти туканка. Само на чифт цървули и два ката грехи – зимни и летни.

– И ми давате Йовка? – не повярвах аз на това условие.

– Твоя е. Обаче дотогава и с пръст да не си я пипнал.

И се почна, гусин следовател: осемнайсет месеца опъвах във фурната,

по нивите, по ливадите, в работилницата по каците... Орах, сях, жънах, косих. За една година време треста пъти оставах насаме било в полето, било в къщата насаме с Йовка. Обаче само я гледам – дума съм дал, ей! Мъжка дума. Лятоска бях на коситба, дойде тя по обед да ми донесе ядене. Заваля проливен дъжд, а тя по сукманче. Аз носех ямурлук, та тя се мушна под мишницата ми. Ей тъй стояхме, докато спря да вали. Без да мръднем, а аз и без да дишам.

Мина ангарията ми и аз попитах Зеленко:

– Кога?

– По Великден – измънка той.

Е, дойде и моя ден – Великден. Облякох най-новия си кам, накривих калпака и влизам в голямата одая, дето се събирахме за ядене. Там гробна тишина.

Е? – викам.

– Нищо няма да стане – рече мрачно Зеленко. – Нощес Йовка е пристанала на Михал от Мурсамлий.

Само аз си знам какво ми беше след тия гуми. Излязох навън, седнах под навеса при воловете и се разплаках. По някое време идва Зеленко и вика:

– Това е животът. Невярно създание е жената.

Обърсах лицето си с опакото на гланта си и рекох:

– Ами да се разплатим тогава и да си вървя.

Бре, като подскочи моя човек!

– Какви пари – казва. – Условихме се за два ката грехи и два чифта цървули.

– И Йовка в добавка. Обаче Йовка я няма.

И тогава, господин следовател, мой рече нещо, дето ме накара да побеснея! Вика:

– Ами като си бугала. Колко пъти ти беше сама в ръцете...

Скочих отгоре му и започнах да го налагам с юмруци. Той се брани и крещи:

– Пари няма да ти дам!

Хукна извън двора – аз по него. Дърт, ама чевърст! Стигнах го чак при горната чешма. Спънах го отзад. Падна и пак крещи:

– Лев няма да ти дам, бугала такава!

Е, тогава, извадих ножа, гусин следовател, извадих го и го мушнах до гръжката в гърба му... После побягнах през Марка – има такава местност над селото. За Дюкмене тръгнах, къде другде. Обаче като влязох в гората, спрях и се замислих: властта точно там ще ме търси. Изкарах нощта и поех точно в противоположна посока – към реката оттамък Ашеклий. На тая река ненапразно ù викат Дерорман – гемек Горска река. Места за криене колкото искаш. И най-важното – там имаше две воденици, които знаех, че вечер стоят празни. Та в моя район бях госта време, гусин следовател, там се крих. Вечер влязах във водениците, обирах по малко брашно и си печех питки. И един овчар ми помагаше, ама няма да го кажа кой е – в Ашеклий има 50 чобани, намерете го кой е, ако си нямате друга работа...

Та моя овчар един ден ме намери по вировете, дето ловях риба с ръце. Вика:

– Жечка войвода пита за тебе. Иска да те види.

Всички по нашите села бяхме чували за нея. Та тя от три години с още 3–4 хаймани правеше генем обири по пътищата и вечер по къщите. Продагеш напролет агнетата, зарадваш се на парите и – хоп! – дойде ти писмо: „Донеси 2 хиляди лева еди-къде си или плевнята ти ще изгори!“ Отначало хората тичаха с хартийката при кмета, ама той какво да направи? Ще наръча на нощната стража да наобикалят имота ти, но могат ли все там да висят? Не могат. Та изгоряха така 5-6 плевни и десетина летни кошари, па населението се научи: дай си лептата на разбойниците, за да ти е мирна главата. Още повече че те никога не искаха всичко... Отначало койка хабер си нямаше кои са тия чапкъни. Какви ли не приказки се носеха: че били от Турция, че идвали от Гърция... Докато те най-после се издъниха: посегнаха на човек от Таш-мене и той ги познал. Дойде взвод конна полиция от Ямбол, дойде и войска, ама Жечка и двамата ѝ мъжа овреме духнали в гората. Сега, дали тя командва, тогава не знаех: едни казваха, че Жечка е войводката, други твърдяха, че се слуша гумата на втория ѝ мъж – Пею Хайтата. За първия и гума не ставаше, защото хората му се смееха. Че не е ли за смях, гусин следовател – да си прост четник в четата на жена си и втория ѝ мъж, заради който те е зарязала?

Нямах избор – дадох съгласие и още на другия ден получих съобщение къде да се явя: при Калето. То е току над Таш-мене, сред гъста гора и от него се вижда като на длан цялата околност. Да съм отидел там и да съм чукнел три пъти два камъка.

Тъй и направих. Още не бях пуснал камъните от ръцете си и изскочиха разбойниците. Четирима бяха – с градски грехи, каскети на главите и целите окичени с оръжие. Гледат лошо, пушките сочат в мене.

– Ти ли си Панталей? – попита най-гребният и приближи на две крачки от мене.

Чак тогава съобразих, че това беше Жечка – пазвата я издаваше, че е жена. И брада нямаше, както другите.

– Панталеймон се казвам – рекох.

– Все тая. Панталей е по-лесно.

Вдигнах безразлично рамене. По гаден знак другите свалиха пушките и също приближиха. Насягахме по тревата. Един отиде нанякъде – явно да ни пази. Другите наизвадиха от торбите хляб, сирене, сланина... Много ягене имаха, господин следовател, нищо не им липсваше. Хапнах, щото бях поизгладнял последните дни. И така, между залъците, разбрах защо са ме потърсили. За обир, гусине, за голям обир!

– Ти – вика ми Пею, – че си убил чорбаджията си, хубаво. Ама той богат ли беше?

– Богат – рекох аз.

– Злато имаше ли?

Сетих се, че по празници бях виждал Сребра накичена с пендари и златни гривни по ръцете. И пръстени имаше, че и едни тежки сребърни пафти.

– Има – отговорих.

Заприказваха се помежду си – така се, говореха Жечка и Пею, другият само кимаше. Аз въртях глава и се потях, защото усещах, че затъвам в

голям батак. Те имаха намерение да нахлуят някоя вечер в къщата, да ограбят парите и златото на Сребра. Ако са скрити, смятаха да нагряят мас в тиган и да я заливат, докато каже къде крие голямата пара. Ако ги е вкарала в банка, да отмъкнат със себе си малкия Гошо и да го пуснат чак когато майка му плати откуп. Е, тук вече стигнаха до разногласие: Пею искаше поне 100 хиляди, пък Янко – първият мъж на Жечка, казваше да вземат каквото намерят и да бягат.

Спорът им го прекъсна Жечка:

– Панталеймоне – рече. – Тази вечер ще влезеш в Борисово и ще огледаш двора и къщата. Искам да знам колко хора остават там и всеки къде спи. Ще обмислим нещата и ако господ помогне, ще ударим. Утре по това време ще те чакаме пак тук.

Няма „искаш ли, Панталеймоне“, няма „може ли да я свършиш тая работа, човеко“. Глас, който не търпи напреко. Още тогава разбрах, че колкото и да се перят мъжагите, тя ги командори, както ѝ се ще. И друго: че нямах избор вече.

Вечерта се промъкнах в селото. Къщите в този край ги знаех като пръстите на ръцете си. Куче гаже не ме залая – познавах ме. Обаче пълна изненада: в къщата на Зеленко нямаше никакъв признак на живот. Нито ратаи, нито животни. Никаква светлинка. Чудна работа!... Не посмях да се срещна с никого и на другия ден цъфнах пак край Калето.

Още докато отворя уста и Жечка ме сряза:

– Знам – нямамо никои в къщата.

И като видя недоумението ми, поясни:

– Ти да не мислиш, че само на тебе чакахме? Сребра пристанала на Ися Калудов!

Подсвирнах от смайване. Тоя Ися беше вдовец от четири-пет месеца и държеше другата фурна в селото. Конкуренция гемек.

– Оправна булка – усмихна се студено Жечка. – На четиридесетия ден от смъртта на мъжа си станала, замесила питки, сварила жито, отишла на гробищата, поляла гроба му, раздала из село за бог да прости... И вечерта замръкнала заедно с детето и добитъка в къщата на Ися.

– Ще ударим тогава там – вдигна рамене Пею.

– Сакън – рекох аз спонтанно.

– Що бе, малкия? – сонна ми се той.

– Трима мъже са там. С пушки.

Та тъй, господин следовател, тогава аз отървах Ися от ядове. Ама не излъгах: Ися е мъж на 40 години в разцвета на силите си, двама сина като канари големи има. И всичките авджи. Голяма патаклама би станала и не се знае кой щеше да е на кяр от нея.

От него ден останах с четата и цяло лято ходих с нея. Нищо по-различно не сме правили от това, което те и преди вършеха. Дебнехме на някой път – най-вече на този за Попово и Пашакъой. Избирахме някой пътник с кон или файтон и го обирахме. После веднага бягахме поне през девет баира в десетия и се кротвахме, докато потерите се приберат обратно в селата. Рядко спяхме на открито – четата имаше ятаци дори и в затънтените махали. И гладни не сме стояли.

Но нали знаете, гусин следовател, хляб на корем и топла постеля до време задоволяват. Винаги идва нещо и обърква нещата.

Първата пукнатина между тях и мене се появи след обира на доктор Красовски от Пашакъой. Той от години обикаля нашите села и помага и на бедни, и на богати. То друг коlichem не идва на крака... Трябва да ги търсиш в Къзъл-Агач или Ямбол. Тогава аз бях наблюдател – лежах на едно по-високичко място край пътя и гледах. Ако пътникът хващаше око... Така де, ако имаше вид на човек с пари, давах сигнал на другите, които чакаха в дола. Какъв сигнал ли? Грачех като сойка, гусин следовател. Янко, първият мъж на Жечка, ме научи. Та видях, че идва кон с двуколка. Че и с чадър – да се пази от слънцето. Викам си, моя ще е някой намазан пехливанин с дебела кесия. И подадох сигнала. Чак когато наближи, познах кой се вози – доктор Красовски. Жегна ме нещо, признавам си. Какво нещо? Ми сигурно съвестта, гусин следовател, щото знам поне пет случая, когато той е вадил хора от оня свят... И докато се мотам, докато се чудя какво да направя, двуколката се скри в ниското. Дадох другия сигнал – за опасност. Демек оставете човека да мине, не е удобно. Обаче късно – те спрели доктора, пребъркали го и му отмъкнали 2000 лева. Ама пак имало полза от сигнала ми – Пею се ядосваше, че не можал да му смъкне самото. Хубаво сако било, тъкмо по неговия ръст.

Та като се събрахме и се разбра, че съм искал да отърва Красовски, и четиримата се нахвърлиха върху мене. Какво като бил доктор, те всички доктори били кожодери...

После какво стана ли? После стана още по-дебела, господине. Представи си трима мъже над 40 години – брадясали, опърпани, мръсни, мирушещи на пот и страх. Защото този занаят е вързан за страха – никога не знаеш дали във файтона пътува скрита потеря или мирни пътници; дали на пътеката не дебне засада; дали ятакът вече не те е изтъргувал с властта. Тъй. И друго си представи: жена сред тия мъже. Не хубавица, обаче засукана жена, човече. Всичко си има, че даже и в повече. Така. И още нещо в тая картинка: аз. Момче на двайсет години, руси коси до раменете, обръснат, чистичък. Чак зъбите си миех редовно. И от това карацисване какво може да се получи?

Аз – будала. Пею и Жечка започнаха все по-често да се зъбят един другиму, понякога с дни не си говореха. Все по-нарядко вечер се отделяха от нас – тогава другите двама си смигаха мръснишки и се подхилваха. Та се наложи Янко да ми отваря очите. Вика ми:

– Пази се от Пею. Не ти мисли доброто.

И толкоз. То аз бях забелязал, че в последно време ме гледа с лошо, все фучи, щом го заговоря, ама рекох си: „Той си е такъв по характер“. Но предупредението на Янко ме накара да се замисля и свързах двете неща: сръдните между Пею и Жечка и отношението на Пею към моя милост. Отначало не можех да повярвам. Но после започнах да гледам на Жечка другояче. И видях го, господин следовател, видях това, дето гразнеше Пею.

Уф... Сложно е да се обясни. Дума не ми е казала, с жест не ме е поощрила. Но погледът, господине, погледът! Той омекваше, щом се спреше на мене, гласът ѝ зазвучаваше по-особено. Отначало се уплаших, защото

вече добре познавах Пею – като нищо би ми отрязал главата. Започнах да отбягвам разговор с нея, дори очите си криех. Ама те още повече почнаха да се карат.

И един ден... Бяхме направили засада на пътя за Мурсатлий, чакахме да мине борисовският поп. Щял да внася пари в Къзал-Агач. Откъм Борисово лежахме аз и Жечка, на стотина метра по-нататък Пей и Янко, а Стоян бе завардил пътя откъм Мурсатлий. Горещо, слънцето пече, а храстите ниски и не вардят сянка. А попът никакъв го няма... Жечка се обърна по гръб, разкопча горните копчета на ризата и сакото си. После махна каскета си, подложи го под главата си и опъна ръце назад, за да се раздвижи. Нали ти казах, господин следовател, че тя е жена, дето всичко ѝ е в повече? Та тогава гърдите ѝ бухнаха освободени, едната надникна наполовина изпод рубата. Е, аз съм на двайсет години, господине, как да изгържа... Посегнах, помилвах я, после забрях лице под брадата ѝ. Десетина секунди нищо. Стоим така и двамата замрели. Сетне сякаш пружина ме отхвърли назад. Тя се законча и се захлуни по лице зачервена, без да каже дори гумичка.

Това беше. Но оттук нататък вече нищо не беше както преди. Нищо отгоре, обаче отдолу и двамата знаехме, че нещо ври и кипи.

Когато между двама тече ток, винаги се усеща от останалите. Не може да се скрие. Янко ме издебна сам и вика:

– Обзалагам се, че няма да изкараш до края на лятото.

В гласа му хем жал, хем тържество, че някой ще свърши това, за което той не бе намерил кураж.

Същата вечер стана голям скандал между Жечка и Пею. Той заплаши, че ще си грабне оная работа и ще се махне. Стоян също щял да тръгне с него – те двамата са селски, че май и рода. Защо обаче се сдвяха, ние с Янко така и не разбрахме. А честно казано, без Пею и Стоян ставахме халтава работа – една курназ жена, ама жена, един хлапак като мене и един Янко – половин мъж. Жечка го хвана за ръка, гръбна го някъде в гората. Върнаха се помирени чак на сутринта.

В края на лятото разделихме това, дето бяхме ограбили. И злато имаше малко. Доста пари – Янко подхвърли, че сезонът бил бекетлия. Всички ходиха при близките си, за да им оставят плячката. Аз все отлагах – при кого да отида? Да оставя пари на баща си – оня, който ме захвърли в Ашеклий като ненужна мотица? Ама пък да нося толкова пари в себе си... Поне на двама от другарите си не вярвах, като нищо биха ме пребъркали, докато спя... Та в началото на октомври се заседяхме в баура над Дюкмене и като гледах отвисоко селото, реката, пътя, който пълзи към селото... Май пътят ме примами. И вечерта прескочих до дома. Братята и сестрите ми спяха на пода, завити с групави черги. Сканани от работа – нали сега се ореше, лозя се беряха, царевица се събираше... Ратаи. Баща ми... Беше остарял, господин следовател. Какво остарял – отиваше си вече... Плака много. Стискаше ръцете ми и плачеше. Оставих му всичките пари. На разсъмване си тръгнах и вече в двора, той ми рече: „Началник от Ямбол идва. Тука, при мене. Рече: „Кажу на Панталеймон: предаде ли четата, ще го оправам за убийството. Няма да лежи за него“.

Изпсувах тогава, господине. Как да повярвам, че ще ми отпишат убийство?... Вървях покрай реката, а в главата ми баща ми, разкапаната къща с протекъл навярно покрив, уморените до смърт деца... Вървя като слепец, а не като хайдук, дето е обявен за общогържавно издирване.

По едно време ми се чу шум някъде отпред, спрях – нищо. Освен грезгавината на утрото, на погледа пречеше и леката утринна мъгла. Докато направя крачка и изпука изстрел. Куршумът облиза косата ми и се заби във върбата за гърба ми. Свалих пушката от рамо, изчаках, после изтичах към мястото, откъдето дойде стрелбата. Нищо...

Върнах се и с ножа разчопих гървото, където си личеше, че е потънал куршума. Намерих го на плутко, защото беше малък, от пистолет или револвер. Прибрах се в лагера. Всички вече бяха станали и се потягаха. Нищо не казах, пък и никой нищо не ме попита. А би трябвало да са чули гърмежа. Докато хапвахме, Стоян подхвърли, че му се сторило, че мярнал някакъв човек в гората. Ама можело да се лъже... Янко се пощеше – кой знае защо, но беше любимец на въшките. Срегнах очите на Пею – гледаше ме както винаги. Жечка... Жечка зяпаше върхарите. Или облаците.

През геня избегнах Пею и му взех пистолета – имаше парабел. Куршумите бяха същите, като мози, който извадих от върбата. И докато му набера, сетих се, че в четата има още един такъв – на Жечка. Останалите бяха с нагани. Ето защо си затрях.

Третото, което препълни чашата, стана госта по-късно. Цяла зима се крихме по селата. Но вече се запролети, снегът се стопи. От два дни лежахме в една плевня в Свети Илия. Ятакът ни твърдеше, че видял на Бакаджика да се реят щъркели. Пею каза, че чакаме важен човек, който щял да обърне нещата. Демек да не сме пладнешки обирджии, а революционери. Същата работа сме щели да вършим, но на заплата, а кой да обираме, щяло да става по заповед „отгоре“. Кой е това „отгоре“ – ами щели сме да видим...

Дойде по тъмно, срещнахме се на тъмно. Виждахме само силует на облечен по градски човек с каскет на главата. Говореше гладко, книжно, без да употребява дори гумичка от тукашния диалект. И най-странното – обръщаше с към нас с „другари“. То не че някой преди това ни е викал „господа“, ама пък „другари“ беше направо нелепо. Какъв другар ни беше тоя?... Говори ни за някакви болшевици от Русия, юнско въстание, септемврийско въстание... И май спомена колкото пъти „другари“, толкова и „революция“. Стоян, нали винаги си е бил по-простичък, в един момент го прекъсна:

– Абе, другарю, карай направо, бе! Какво искаш и какво даваш?

Е, чак тогава спря да се отплесва и обясни: партията му загубила битката през септември миналата година, но щяла да спечели войната. Демек продължавали. Формирали чети във всички околии и след месец-два страната щяла да се вдигне на оръжие и да събори правителството. Та искали да се присъединим към тях и да дадем своя принос за победата.

Този път се обади Янко:

– Какво искаш от нас? Кажу си, бе!

Да сме ударели властта по селата. Да избиваме полицаи, офицери,

горски, полски и други слуги на буржоазията... А като избухне революцията, да взривим теснолинейката с конска тяга Ямбол – Къзъл-Агач. А какво давали? Три хиляди месечно на всеки четник. Но пък 50 процента от всички средства, добити при революционните акции, трябвало да даваме на комитета.

– А от обирите? – млясна учуден Стоян.

– Вие няма да вършите обир, а акции – назидателно натърти гласът отсреща.

– Хм. Да речем.. Какво? Ами приберем парите от панаира на Дженю Фитката от Мурсатлий. Това какво е: обир или акция? – не миряса Стоян.

– Акция.

Стоян и Янко зашушукаха и след малко гвамата в един глас се обадиха:

– Много ядове, пък парите малко!

С една дума – срещата завърши без съгласие от наша страна. Отиде си човекът, а ние се сдвихме. От една страна Пею и Жечка, от друга – Стоян и Янко. Аз мълчах. Накрая решиха да гласуваме, както и друг път сме го правили. Обаче гласовете излязоха гва на гва. Аз си траях. В такива случаи гласът на Жечка се смята за гва и би трябвало тя и Пею да наложат на останалите своята. Обаче аз не отказах да гласувам, а рекох:

– Да преспя, пък тогава ще кажа какво смятам.

Дълго се гръвчиха, преди да се уморят и заспят. Пею викаше, че това били къорави пари, зацо да ги изтърваме. Янко обаче му опонираше: представя ли си той какви сили ще се струпнат тъдява, ако убием полицай или военен? Или кой ще ни крие по селата, ако почнем да трепем местни горски или полски?

– Тук всички сме роднина. Ако гръмнеш някому чичото или братовчеда, къде ще се сврем?

Аз, господин следовател, вече я бях решил и планирал даже. Едно е да обереш хиляда или две хиляди от някой, който много често предпочита да си затрае я от срам, я от страх. Съвсем друго е да скочиш на властта. За първото, издъниш ли се, ще лежиш три-четири години по затворите. Обаче за другото се полага въже.

Казах, че ще будувам на пост първи. Изчаках ги да заспят и се измъкнах навън. Следващият, който трябваше да ме смени на караула, беше Стоян. Но той никога не се събуждаше сам, имаше дълбок сън. Значи имах поне три часа, преди да разберат, че ме няма...

И граснах към Мурсатлий, защото знаех, че там в кметството има телефон и може да се извика бързо войска. Нататък знаете, гусин следовател... Предагох четата, казах къде са и къде ще се скрият, щом разберат, че съм избягал.

Какво? Какво? Изследвали сте парабеловия куршум, който ви дадох? И можете да ми кажете със сигурност кой е стрелял по мене? Не... Не. Не искам да знам. Не искам!...

Стойчо Пенев
ПОД ДЪНОТО
Новела

Трета нощ времето бе ясно и мразовито, и това прогължаваше до съмване, когато от запад, като огромно стаго гигантски слонове; тежки, гъсти бели и тъмносиви космати облаци троваво потегляха да нахлуят да покрият небето над морския град; пълзяха бавно, блъскаха се един в друг, за да направят място на следващите ги гигантски облаци, като всеки от тях грубо се наместваше между другите, за да заеме като на пъзел, определеното му за деня място. Денят ставаше мрачен и влажен, и не позволяваше на бледото мартенско слънце което от време на време бледо прозираше и неуспешно се опитваше, да намери пролука между гъстия облачен слой, поне за малко да се покаже и окончателно да стопи още преди седмица натрупания на земята сняг, превърнал се вече в разкъсани, мръсни и мокри снежни парцали, от минаващите по улиците автомобили.

Младият гребен и грунав мъж пресече улицата, напсува минаващата кола чийто гуми го напръскаха с кишата от разтопен мръсен сняг и се насочи към боклукчийския контейнер, наврян между две стари безстопанствени коли със счупени стъкла и спукани гуми. В него две котки правеха любов. Той ритна металния контейнер и котките с врясък изхвърчаха навън. Изведнъж мъжкия котарак се спря, извърна глава и ягосано и възмутено измяука. Вероятно го напсува със специална котешка псувня

В контейнера нямаше нищо ценно освен хранителни отпадъци, найлонови торбички с използвана тоалетна хартия и няколко разкъсани кашона, залети обилно със стара изхвърлена туршия от вмирисано гнило зеле. Мъжът намери стар, но запазен зелен панталон, който можеше да му бъде по мярка, но и панталонът беше залят с туршията от зеле и той с отвращение го захвърли. Запъти се към контейнера на отсрещната страна на улицата, но там три циганета вече вадеха от него ламарината и частите на една стара, разглобена пералня „Рига“. Мърморейки, той тихо напсува и циганетата, така, че да не го чуят, защото знаеше, че те са зловни и жестоки копелета и като нищо ще го пребият.

Груди беше клошар. Отдавна бе клошар. Когато станаха големите политически промени, той бе десети клас и като много деца на неговата възраст, не разбра значението на тези събития и последствията, до които ще доведат и наложат в живота на обикновените хора те. В училище той общо взето бе слаб ученик. Съучениците му не го обичаха. Всъщност, изобщо не го забелязваха. И той не ги обичаше. Мразеше ги! Физически бе

много слаб и не можеше със сила да се наложи. А съучениците му като всички тийнейджъри, уважаваха силата. В класа имаше още един, който също беше със слаб успех, но към него всички имаха респект. Беше висок, и едър. Лидерът на класа! Всички се натискаха да му бъдат приятели. Тренираше бокс и бе една от надеждите в града.

Груди не успя да завърши средното си образование. Един ген заводът в който работеше баща му като шлосер, веднага след демокрацията бе обявен за губещ и бе продаден почти без пари на един бивш партиен функционер, който от своя страна го разфасова и го продаде за старо желязо., Баща му заедно с всички работници бе уволнен, без да им бъде заплатена нито стотинка. Като всички и неговите родители решиха бизнесмени да стават. Риск печели – риск губи, геройски се подкрепяха те, зложиха апартамента и станаха търговци. Не бяха от печелещите. Загубиха! Натрупаха огромни дългове и държавата им взе апартамента. От тревоги майка му почина и тъй като нямаше, кой да го издържа повече, той напусна училище. Баща му повече не можа да намери работа по професията, защото всички предприятия бяха ликвидирани. Двамата с баща си станаха клошари. Един ген се напиха, скараха, сбиха и повече не си проговориха никога. И двамата бяха зли хора.

В началото се опита да си намери работа като товарач в големите магазини, но поради природната си леност, сприхавия характер и неприкритата си злоба, още на третия ген го гонеха.

Веднъж започна работа на един рибарски кораб, но и там не прояви желание да научи занаята. На всичко отгоре не можеше да понася вълнението. Скъсваше се да повръща и докато хората от екипажа теглеха мрежите, той лежеше в салета на мръсната, вмирисана на риба койка, навесил глава над пластмасовия леген. Не се задържа много! Един ген, след поредния несполучлив риболов, когато заставаха на кея в Несебър, собственикът на корабчето го извика и ядосан и изнервен му каза: – „Момче, искам да се разплатим и да си вървиш! Не си ни нужен! От теб рибар никога няма да стане! Близо месец си на кораба, а не проявяваш никакъв интерес към занаята. Не издържаши и изобщо не привикна на вълнението! Но дори и когато няма вълна, пак не се справяш с работата! Ленив си, бавен си и несъобразителен. В нашата работа се иска ловкост и бързина и съобразителност.. Някой ген тралът, ще те закачи и ще те завлече в морето. Ще ни докараш бяла! На всичко отгоре, откакто си дошъл на кораба, риба не можем да хванем. Като че ли проклятие ни доведе с твоето идване на този кораб, момче! Котсузлия си!... Или риба няма, или ще изкараме трала пълен с медузи, или мрежите се закачат за нещо, за да се скъсат. Постоянно мрежи кърпим. Другите кораби се спускаха риба да ловят, а ние само мрежи кърпим или медузи чистим. Станахме за подигравка на колегите!... Вземи се заплатата и си върви. За един месец и нещо отгоре ти давам. Върви си и на разстояние от петстотин метра от кораба да не си се мярнал!... Видя ли те наблизко, много ще съжаляваш! Да не съм те видял повече наоколо. Има нещо много зло около теб момче! Не си добър човек!... Махай се!...“

Груди прибра парите. Взе си багажа и тръгна да си ходи. Направи ня-

колко крачки, извърна се и като видя че няма никої навън, се върна и от височината на кея се изпика на палубата на кораба. Това му беше отмъщението! Изобищо не съжаляваше, че го изгониха от рибарския кораб. И без това тази работа не му харесваше. Всъщност нямаше работа, която да му харесва. Чувстваше отвращение от работата. Той също стана клошар.

По същото време се бяха нароили едни неумни, но много яки дебеловрати момчета, който преживяваха като охрана на новобогаташите, или като рекетираха хората, ограбваха ги, изнудваха ги или се занимаваха с пласиране на наркотици. Груги не се възмущаваше от тяхната престъпна дейност. Напротив, възхищаваше им се! Гледаше техните дебелите задници, охранените им гърбове, самодоволните им нагли лица и тлъстите им вратове, по които висяха огромни златни ланци и желаше да стане един от тях. Мечтаеше да стане мутра. Знаеше, че това е работа за него. Усещаше го!... Искаше му се да бъде с тях, когато те вкупом, заплашително като глутница вървяха по средата на главната улица, наперени и нахакани, а хората уплашено ги гледат, или гаже се страхуват да погледнат към тях и как бързо се отгръпват към тротоарите, за да не се изпречат на пътя им. Искаше хората да се страхуват от него, да го уважават, да вижда в очите им страх, подчинение и покорство. Знаеше, че е гребен и физически слаб. Като много от слабохарактерните зли хора, също беше страхлив и жесток. Но инстинктивно чувстваше, че тази работа е само за него. Че точно там е мястото, където можеше да прояви натрупаната омраза и гнева си към хората!... По природа беше жесток! Искаше да бие, да бие който и да е, може да е необосновано и немотивирано, но да бие и за каквото и да е, а ако се наложи можеше и да убие... Ще убие!... Кажеш ли шефът, ще убие ако трябва. Знаеше, че е способен да убие човек. И без това в тази шибана държава толкова убийства ставаха и почти никої не влиза в затвора за това.

Беше през лятото. Липите от двете страни на „Александровска“ бяха вече прецъфтели и хвърляха гъстата си сянка по асфалта, където минавачите бързаха за плажа в горещия августовски ден, или посръбвайки от кафенцата си, тихо разговаряха насядали около масите под сянката на огромния чинар, разпрострял могъщите си клони над малкия площад.

Дебеловратите момчета обикновено се събираха пред кафенето на някогашната руска книжарница. С часове седяха около масите, отпуснали дебелите си задници, с провиснали тежки златни ланци на тлъстите си вратове, лениво се почесваха по слабините, важно разговаряха по мобифоните си с други мутри от съседните маси, или отегчено гледаха минавачите по улицата.

Груги се приближи до една от масите и плахо поздравил. Мутрите учудено изгледаха слабия групав мъж, който смутено и угоднически им се усмихваше. Един от тях извадил шепна жълти стотинки и му ги подаде, Груги взе стотинките, за да не го обиди, изкашля се притеснено и тъкмо щеше да им обясни, че той не е дошъл да проси, а иска да ги попита нещо, когато другият до него, нисък и як тип го изгледа злобно със сините си изпъкнали очи и го изруга:

– Какво чакаш още?... Разкарай се!

- Ама аз...
- Ама аз не прося!...
- Кво искаш тогава?
- Аз искам да работя като вас.
- Какво?!?!

Груди не усети заплахата в тона на якия тип

- Какво работим ние?!... – проявиха интерес някоу от мутрите
- Ами нали вие, когато..... – не успя да довърши.

Мутрите се засмяха, а ниският як тип, който знае защо много се ядоса.

Скочи, напсува го и с ритници и с удари по главата го прогони на улицата.

От страничната маса една жена възмутено скочи и се развика:

- Защо биеш човека бе глупак?!...
- Млъкни, че да не започна и теб! – заплаши я мутрата.

Приятелката на жената я гръпна и уплашено ѝ прошепна да млъкне.

– Защо да млъкна? Защото винаги млчим, затова такива идиоти ни тровят живота, – гневно продължи жената.

От мъжете никой не се обади

С това приключи единствения му опит да стане мутра.

Оттогава завинаги си остана клошар. Всъщност опита няколко пъти с един несретник като него да краде. Другият бе висок, слаб и хилав наркоман и алкохолик, който твърдеше, че някога бил музикант. Свирел на бас китара. Заради страстта му към наркотици и непрестанния му алкохолизъм вече в нито една банда не го искали. Прогал си китарата. Поради липса на пари за наркотици и алкохол, наркоманът дишаше лепило, а алкохол пиеше като обираше по гробищата оставените за помен недопити бутилки. Пиеше без избор. Пиеше каквото свари. Обикаляше гробищата с едно пластмасово шише в ръка и наливаше в него всичко, което намери: домашна и купешка ракия или остатъци от уиски; вино, коняк и всякакви боклуци, които намери оставени по гробовете, той смесваше всичко в това шише и го изпиваше. Груди се запозна с наркомана една зима, когато двамата несретници се бяха подслонили в един от многото недовършени строежи, с каквито бе пълен градът. Там, в студеното, с неизмазани стени мазе, върху изцапаните с цимент и хоросан дъски, Груди бе сложил един кашон от огромен хладилник, който бе намерил изхвърлен до един боклукчийски контейнер. Беше го застлал с парче от стиропор и вечер пропъзляваше в кашона да спи. Другият нещастник лягаше на голите дъски, напъхал под грините си картони и стари вестници. Една нощ двамата със съквартиранта си, се опитаха да оберат един гараж, но стопанинът ги усети и със сина си, – а те и двамата бяха огромни, яки типове, спинаха крадците и ги пребиха от бой. Даже и полицията не извикаха. Много ги биха! Пребиха ги и ги пуснаха да си вървят. Оттогава партньорът му започна да храчи кръв, а една легена зимна вечер, след като отново се напи с оставен на гробищата за помен на умрелите алкохол, преди да си легне да спи, той забрави да напъха под грехите си хартия и повече не се събуди. За да няма проблеми с полицията, Груди не събуди на никого за смъртта на съквартиранта си. Просто се премести в мазето на друг незавършен строеж.

След като остана сам, Груди, престана да практикува това опасно начинание и си остана само на просия и на събиране на отпагъци. Всъщност и просията много не му вървеше, защото не будеше съжаление у хората... Останаха му само много тънките, непостоянни и несигурни финансови капки, които му носеше събирането на отпагъци

Разрови още няколко казана и като не откри нищо ценно в тях, се запъти към центъра на града. От бабичките, които стиснали в сухите си ръце китки с босилек и сухи цветя, преминаваха край него по посока към центъра, се досети, че днес трябва да е някакъв религиозен празник. Надяваше се да изкара нещо с просия. Всъщност и на това много не разчиташе!... Хората не му съчувстваха. Въпреки жалния си умолителен глас, с който искаше да предизвика съчувствие към себе си, те не го съжаляваха. Усетили върху себе си тежкия му злобен, недоброжелателен и завистлив поглед, те с безразличие го поглеждаха, или соннато го съветваха да не стои като някакъв жалък несретник, а да си намери работа, че е срамота здрав, млад и пъргав мъж като него да проси по улиците. И да не го мързи, защото за млад човек работа, колкото щеш...

След като погминеха той дълго, тихо и злобно ги псуваше.

Пред църквата се бяха събрали тълпи от хора. Всички смирено влизаха, кръстеха се пред иконите, палеха свещи, а на излизане повечето даваха подаяния на събралите се пред храма просяци. Най-често се спираха пред застаналия настрана от всички, дребен стар човек с дълга бяла коса и бяла брада до кръста, облечен с почти до земята дълго, не за неговия ръст старо палто, стегнато през кръста с въженце. Приличаше на дребен праведник. Всички го наричаха Светеца! Кой беше той, никой не знаеше! Появи се отнякъде един ден преди две години, непознат и неизвестен, застана пред църквата, кротък, тих, добър и загадъчен; коленичи на терасата пред входа на църквата, прекръсти се, поклони се, пак се прекръсти и, като че ли с присъствието си допълни божествеността на Божия храм. От този миг всички хора го възприеха като част от харизмата и светостта на храма, харесаха го и го обикнаха. Когато някой го попиташе как се казва, той се усмихваше весело и казваше първото име, което му хрумне: – Иван. Или Васил. Или Георги. Или Атанас. Или Асен. Но кой бе той и откъде се появи, как му беше името никой, никога не разбра. Разнесе се слух, че някога е бил монах в манастира на Света гора, където дал обет да ходи по земята беген, друнав, бездомен и безименен; да проси и всичко което спечели с просия, да го дава на нуждаещите се. Но дали това беше истина, никой не можеше да потвърди. Наричаха го просто Светеца

Груди със злоба погледна Светеца, защото знаеше, че заради този мръсник днес сигурно нищо няма да изкара с просия. Познаваше добре тази гаг. Преди да се появи той, Груди се правеше, на сакам. Прибираше единият ръкав на палтото си и го навличаше така, че едната му ръка да остане под палтото. В началото хората като че ли се вързаха на хитрината му и приходите му значително нараснаха. И точно тогава се появи, този старец. Кой знае откъде, кой вятър го доведе, но от този миг постъпленията на Груди от тази хитрост изведнъж секнаха. Като

че ли всички хора едновременно прозряха измамата със сакамата ръка и оттогава, всички се трупаха да дават подаяния на Светеца. Той даже не молеше за милостиня. Просто си стоеше гребен и гринав с дългата си бяла коса и брада до кръста и изглеждаше величествен като благ дровен пророк. И хората, примамени от неговия благ и кротък и нищо неизискващ син поглед, се трупаха да му дават даренията си. На опашка се редяха, за да му дават парите си. Някои по-заможни дами и господа понякога му пускаха в шепата банкноти от по десет и по двадесет лева. Веднъж един заможен господин му даде цели петдесет лева. И дъртакът ги вземаше така, сякаш му се полагат. Бабички се кръстеха пред него, целуваха му ръка и искаха да ги благослови. И той ги благославяше гадината!... И те пак му се кръстеха и му се покланяха. Младите също се натискаха да бъдат благословени от него. Понякога те се шегуваха за нещо със стареца, а той весело им отвръщаше с кроткия си благ глас, широко им се усмихваше с двата зъба на беззъбата си усмивка, благославяше ги и те щастливи си тръзваха.

Груди мразеше светеца, мразеше го не само за това, че му беше конкуренция. Светеца май всички просяци около църквата го мразеха. Най-много го мразеше за това, че този нещастник всичките си пари получени от милостиня, дарява на църквата, на сиропиталищата, или на някой болен и гринав като самия него несретник. Възмущаваше се от това: Не може човек да е толкова глупав, че да си раздава всичките пари, които е спечелил – „Гадина – мислеше си със злоба Груди... Глупак!... Ако този идиот бе по-умен, досега милионер можеше да бъде... Лицемер! Мръсник!... Светец бил!... Идиот!... Мамка му и мръсник! – изстена той като видя как Светеца върна парите на една зле облечена бабичка, която с треперещите си пръсти се мъчеше да му даде левчето си и как Светеца бръкна в джоба на гринавото си палто, насила изсипа цяла шепа стотинки в шепата ѝ и я благослови. – Мръсник, мръсник! – шепнеше от гняв Груди и псуваше стареца. – Гаден лицемер!... Светец?!... Лицемер мръсен!... Не му вярвам!... Не може нещичко да не е скътал и за себе си. Не ми изглежда да е толкова прост... Човек не трябва да е толкова глупав! Мамка му мръсно копеле!... Светец бил! Да бе!... Светец! Като че ли, не го познавам!...

Добре познаваше Светеца. Той също като него, беше клошар. Също като него зиме живееше в мазетата на недостроените жилищни кооперации. Лете, когато много от изоставените през зимата, приютяващи несретници строежи, започваха да се дострояват, на него и на другите клошари им се налагаше да изоставят временните си убежище и да се приютяват, кой където намери. Груди предпочиташе да се приютява пог моста над железопътната линия близо до езеро Вая, където, прогонени от зимните си квартири се събираха много от клошарите и барабите на града. Мостът бе широк и позволяваше пог него да се приютят много от отхвърлените от обществото градски несретници. Там те пиеха, когато имаше нещо за пиене, псуваха се, караха се, биеха се, лъжеха или си разказваха историите и премеждията през изминалия ден. Пог моста често търсеше подслон и Светеца. Пристигне ли, скандалите и псувните от само себе си спираха, защото старецът почти винаги носеше по едно

голямо шише ракия и го подаваше на някой от компанията. А той самият много рядко се случваше да си сръбне глътка от ракийката. Стоеше настрана от тях, мълчеше, гледаше кротко насъбралата се около огъня компания и само, когато страстите отново се разгореяха и нещата станеха скандални, той кротко се намесваше, за да измести по някакъв начин темата и нещата се укротяваха. Всички го уважаваха и го слушаха.

Груди също никога не участваше в компанията на тези несретници. Не го интересуваха нито скандалите им, нито историите, който си разказваха. Дразнеше се от смеха им и от това дружно и гадно кикотене, което като експлозия избухваше, след като някой от тях мощно се изпърди, или обхванат от внезапен порив на пиянско въодушевление, започне като дивак да танцува около огъня, кълчейки се превзето, размахал в гротескни движения друпавите си мръсни парцали. Стоеше галеч от всички, гледаше мрачно и презрително, и мълчаливо ги псуваше.

Една вечер Светеца се приближи го него, седна и като сложи ръка на коляното му, се усмихна и загрижено го попита като го гледаше кротко с наивните си сини очи:

– Защо не си с тях, момче?... – посочи той компанията, която весело разговаряше около огъня. – Млад си, много си млад. Радвай се на живота!... Какъвто и да е, радвай се на това, което ти дава!.. Нагявай се!.. Нагявай се!.. Не знаеш животът каква съгба ти е...

– Не е твоя работа!... – злобно го прекъсна Груди. – Разкарай се веднага оттук...

Старецът навече глава, замълча за миг и тихо отвърна:

– Много си зъл момче!... Много си зъл, синко!... Много омраза има в теб!...

– Махай се ти казвам! – той с гняв блъсна ръката на стареца от коляното си. – И не ме докосвай, защото ще ти... майката, гърт педал такъв.

Старецът със съжаление го погледна и обиден се отстрани

От всички несретници Груди най-много мразеше Светеца. Не знаеше защо го мрази. Омразата му бе презрителна, високомерна и неосъзната. Не го проумяваше! Намираше неговата щедрост и себеотдаване към хората за преструвка и за глупост. За голяма глупост! И още един ненавиждаше Груди от компанията. Всъщност това копеле изобщо не беше от компанията на тези несретници. Това бе едно младо интелигентно келешче, което кой знае защо често се мяркаше, облечен като клошар, и като си въобразяваше, че добре се е дегизирал, натрапчиво разпитваше другите как живеят, какъв е бил животът им преди да станат клошари. И каква е причината да станат клошари. Имали ли са семейства и какво мислят и как си обясняват промените, които станаха. Разпитваше всички. Ровеше се и в най-малките лични подробности на шибания живот на клошарите това копеле, което те в началото помислиха за ченге. От съседните блокове постоянно имаше оплаквания за присъствието на клошарите под моста, че много мърсят наоколо и са много шумни. Една вечер го притиснаха, за малко да го набият и той си призна, че се занимавал с писане на разкази и за доказателство им показва една малка книжка с разкази, издадена лично от него. А сега искал да напише социален роман за

живота на несретниците, затова и се обличал като клошар, за да се слее със средата, която описва и да почувства нуждите и тежбите на тези нещастни хора, за да бъде съвсем достоверен в написването на романа. Тогави барабите му простиха, накараха го да почерпи и му казаха, че няма смисъл да се предрешва, защото и предрешен и брадясал той никак не прилича на клошар, защото това не е роля, която – да ги прости, – ама той никак не играе добре. Разясни му го доайенът на клошарите – един бивш капитан далечно плаване, посетил безброй страни, мъдър човек, знаещ няколко европейски езика, който в момента се изявяваше като лидер на сбирчината от групировци под моста: Интелигентен човек, дотолкова се пропилил преди години, че се превърнал в отчаян алкохолик, който, след като преминал през всички низходящи етапи на социалното сгромолясане, накрая напуснал семейството си и постепенно пропаднал до сегашното си ниво. Капитанът все още носеше куртката и шапката от униформата си; вече много захабени и замърсени; от които още в началото на клошарския си живот, бе премахнал всички отличителни знаци, загатващи за някогашния му висок социален статус – за да не сраму професията – както обясняваше той. Капитанът повика младия мъж при себе си, за да му обясни:

– Слушай, младеж! – добронамерено го презърна през раменете той. – Седни! – и двамата седнаха на една изгнила захвърлена траверса – Искам да ти разясня как стоят нещата в нашето общество: Внимавай добре, какво ще ти кажа!: Клошарството не е само начин на живот! – разсъждаваше бившият капитан далечно плаване – То е философия. Трябва да си клошар по призвание, за да проумееш философията на този начин на съществуване. Философията на клошарството е много проста. До тази идея още преди около две хиляди и четиристотин години пръв е достигнал големият гръцки мъдрец и философ Диоген, когато се приютил в една каца за зеле: – Буре! – прекъсна го младежът, за да покаже, че знае кой е Диоген. – „Добре де! Нека да е буре!... – продължи капитанът. – Та в това буре Диоген решил, че на човек не му е нужно нищо повече от една гупка, в неговия случай каца за зеле – буре, в която човек да подслони глава в студените и влажни дни и гървена чаша за вода. Така че вероятно Диоген е първия клошар, който е осъзнал простотата на този начин на битуване и е предал на клошарството философски замисъл. Да се превърнеш в клошар е много лесно. Причините за това са много. Те могат да бъдат от всякакво естество: Несполучлив брак, алкохолизъм, обикновен мързел, провален живот, или досада и отегчение от това, вечно да се съобразяваш с наложените от цивилизацията правила.... И още безброй други причини. За да станеш клошар не може да ти попречи нито блестящото образование, нито високият социален статус. Впрочем по високите етажи на властта и тези които имат мерици да се домогнат до властта, също така има клошари, които още не са разбрали призиванието си, но съзнателно, или не, намират начин го проявяват. По природа са клошари. Генетичният им код е така изграден. По своему, те също са склонни, до шия да се заровят в боклуците, ако това диктуват личните им интереси. И го правят! Но това е тема на друг разговор. И на специален анализ. Та така! Сега

нека да се върнем на гумата за начина на живот на обикновения, натурален, градски клошар; част от колорите на съвременното цивилизовано общество: Това е, живот, който е пропилил в теб, пропилил е в кожата ти, в костите ти, в мозъка ти е пропилил, в мисленето, в начина ти на вървене, в стойката, в грехите ти е пропилил и с всичко това сте станали едно цяло. И когато достигнеш това ниво на свършено себеотдаване на този начин на съществуване, чак когато то започне да ти харесва, и когато вече нищо не е в състояние да те върне обратно в баналния ежедневен и скучен начин на живот на общоприетото добро общество; когато може да се докоснеш до мъдростта и философията на това съществуване; чак тогава можеш, гордо да се накичиш с титлата: Клошар! – Ако, разбира се, притежаваш достатъчно аналитичен ум и желание да разсъждаваш на тази тема. Разбира се, може да си клошар и без да разсъждаваш по темата. Клошар си и толкова! Обикновен, скромнен естествен клошар. Дете на природата! Както казах, философията на клошаря е проста. Не може да се претруваш на клошар. Това не е роля. И ако искаш да си клошар, то е като да си монах. Нали не може насила да станеш монах. Трябва да желаеш да си такъв, трябва да се посветиш на това. Както казах, трябва да имаш призвание! И при нас е така! Трябва да се посветиш на това. Трябва да мирушеш на клошар. Не може да се претруваш... Това, че ти угваш брадясал и с чисти грипави грехи нищо не значи. Правиш се на клошар, а си чист, мирушеш на паста за зъби и на тоалетен сапун, че и одеколон си слагаш понякога да ти ухае на хубаво. Гнусиш се! Това да не е театър?!.. Не може след като си изиграеш ролята, да закачиш в гардероба артистично разгърпаните грехи и след представлението да се прибереш у дома, или да посетиш приятелите си в близкото кафене... Да си клошар е гарба! Талант!. Призвание! Повтарям! Не можеш да се претруваш на клошар. Трябва да го носиш в душата си!.. Нужно е призвание. Има и при нас случайно попаднали, принудени от обстоятелствата хора. Ние ги приемаме в нашите среди, защото ги съжаляваме и защото сме демократична институция. На тях, аз им казвам временяци. Те се надяват, че някога отново ще се върнат в обществото. Това може никога да не стане, но те вярват!. Те страдат от това, че животът им е пълен провал и се срамуват, че са попаднали тук. Тези нещастници винаги копнеят и вярват, че някога ще могат да възстановят предишния си социален статус. Не, че ще успеят! С години могат да се мотаят из улиците на града грипави, мръсни и гладни, и почтените граждани да ги наричат клошари, но те не са истински... Те пак са временяци. Все някъде в дъното на изтерзаната си душа таят надеждата, че някога в живота им нещо ще се промени и отново ще се върнат в изхвърлилото ги с презрение общество. Те мислят и се надяват, че това е временно! Обикновено това са ограбени, измамани, прогонени от имотите си, или от жилищата си, озлобени от съдбата си личности и за съжаление в много от случаите, те вече не са добри хора. Станали са завистливи и зли, и високомерни. За всички свои провали винаги обвиняват обществото. Никога не допускат, че вината може да е в самите тях. Разбира се, в немалка част, те може и да са прави. Истинските клошари не се надяват. Те не искат промени. На тях им харесва да

са такива. Малко са истинските клошари. Малко са тези истински, идейни и свободолюбиви, мирозливи групльовци, до гроб верни на благородната идея на клошарството – но те: те са поантата, те са корена, те са истинското ядро на това благородно високо демократично общество! Истинският клошар е самотник. Той живее, както желае, без да пречи на останалите да живеят, както те желаят. Не им наптрапва своята философия и личното си разбиране за живота – Какво?!... Аз дали съм истински клошар?!... – Да истински съм!. Преходих през проверката на времето. Знаеш ли, когато попаднах тук, бях почти престанал да пия. Е, не съвсем де, но пиех много по-малко, защото няхах пари да пия повече. Един ден, потънал в разкаяние от пропиления си живот, реших да се прибера у дома... Близките ми с радост посрещнаха моето завръщане. Посрещнаха ме с буйна радост, така както в древността нещастният баща посрещнал онзи библейски пройдоха – блудния син. В моя случай синовете ми посрещнаха мен – блудният баща! Защото аз също имам двама сина!... Прибрах се, и всички много се зарадваха. Изкъпах се, почистих гадинките, които се бяха навъдили по мен, избръснах се и с моето семейство, и с цялата рода отпразнувахме моето възвръщане. Аз се гържах прилично и скромно приемах поздравленията; докато един ден – това се случи няколко седмици след моето завръщане, излязох сам, за да се срещна с много от старите си приятели... И се напихме...! Много се напихме! А от всички най-много, аз се напих! Както някога!... Безпаметно! Едни млади полицайчета ме намерили на улицата в безпомощно състояние и ме докарала с полицейската кола у дома, пиян и ограбен!... Защо приятелите ми не са се погрижили да ме върнат въкъщи ли?. Защото и те бяха пияни, колкото мен. Не помня как се разделихме! Всичко пропих!... Да, всички пропих!. Какво? Дали съм се опитал да се лекувам от алкохолизма? Да опитах! Две седмици изгържах в клиниката за безнадеждни алкохолици. Не изгържах теста. В края на втората седмица с отвлечение избягах! Отново се върнах тук! Така, че и аз имам своята лична и трагична биография. Всъщност!... – тук доайенът премина към практичната част. – Ако ти младеж, наистина искаш да научиш нещо за бита на клошарите; да не се стискаш, а винаги когато идваш, носи по две шишета ракия и тогава ще научиш това каквото ти е нужно. Ще го научиш от всеки от нас, на това място. Ще го чуеш тук, тук от чистия извор на достоверността. Оттук можеш да научиш истинската история на всеки от членовете на това уважавано, благородно общество. Разбира се, насила никого не можеш да принудиш да ти се довери!... При нас всичко е доброволно!... – Погледни, момко, от какъв богат материал от биографиите на всички тези несретници си обграден. Виж този юнак: Той някога е бил в работник от Коми. Трепал се човека шест години в сечищата на тази далечна северна страна и когато се върнал, жена му го напуснала, като му отнела всичко, което спечелил за шест години. А виждаш ли този прегърбен човек – този, който в момента е с гръб към нас и се мъчи да си запали фаса. Цял живот е бил моряк на корабите на Океански риболов и е с почти със същата съдба на гървосекача. След великите промени в нашата гържава, когато негодници ограбиха и съснаха всичко добро що видят; фирмата не изплатила на моряка

заработеното за последните два рейса, а когато все пак благоволили да го компенсират; на него като на всички моряци, му платили заработеното със замразена риба. Той не успял да я продже, защото не намерил хладилник, където да съхранява такава голямо количество стока и да плаща таксата за съхранението ѝ. А и не бил само той! Рибата, разбира се, се развалила и се наложило да я изхвърли... След като я изхвърлил в езерото Вая, изтробил голяма част от местната риба и еколозите и санитарните власти му друснали такава голяма глоба, че за да не влезе в затвора, изтеглил го стотинка спестяванията си. След това, разбира се, жена му също достигнала до прозрението, че трябва да е била сяпа, проста и безумна, досега да не види, с какъв идиот, глупак, некадърник и неудачник е живяла и съсипвала младия си живот! – Напуснала го, разбира се!... А, ето и този горд, бивш пазител на реда и на законността на социалистическата собственост от бившето ни славно социалистическо минало – милиционер, на когото синът му продал и пропил апартаментата и сега пребива баща си, когато го срещне, ако няма да му даде пари за алкохол от гребната си пенсийка. Обърни внимание на тези две благородни дами, сигнали на една траверса, които в момента навярно водят високо интелектуален разговор. Тези дами: тези две труженички на свободната платена любов, са бивши проститутки, които ние по-възрастните познаваме и помним от кафенетата и ресторантите и пред градинката на пристанището в по-добрите времена. Още се носят легенди за тази гигантска руса дама, която стои пред теб с цялото си величие. Казва се Поля. Това е партизанското ѝ име. Когато през седемдесетте години, гоїде от село да превземе града, се е казваше Пула. Вероятно родителите ѝ са я кръстили така, за да бъде според представите на селските ѝ родители по-умна, с отворени очи към живота. – Името е женски вариант на мъжкото име. Да, има такава мъжко име, нали си чувал за човек с фамилия Пулеви; значи бащата или дядото на този Пулев се е казвал Пульо, което е сравнимо с турското значение на умен човек с отворени за света очи: Ачигъоз! – Ачик – отворен, Гъоз – очи! Ачигъоз! Така мисля аз! Някога в екипажа си имах един моряк с такава име: Пульо. Не беше умен. Всъщност беше глупав! Много глупав. Големи проблеми ми създаваше този Пульо, но не можех да се отърва от него, защото имаше големи връзки... Но както и да е! Веднага след като момчето дошло в Бургас да учи за осми клас, то веднага поправило позорящото я име и се кръстило Поля. Училището изобщо не ѝ вървяло и не след дълго, момата напуснала училище и станала проститутка. Та някога тези две дами бяха едни от най-големите красавици, които правеха успешни творчески турнета из всички пристанищни градове и известни курорти. По това време, те бяха от елита на бургаската пристанищна проституция. А днес, както сам можеш да видиш, тези гротескни нещастнички приличат на грозни, гротескни карикатури, нарисувани от злобен и циничен творец. Аа!!!... Я, погледни! Виж, там на земята, близо до дамите, вероятно пиян, в тревата е легнал бивш пожарник-герой, който на два пъти влизал в огнения ад и с риск на живота си спасил майка и двете ѝ деца. Спасил и котката, която като го видяла, скочила и се вкопчила на главата му като в уплахата си му изгра-

ла цялото лице и едва не му извадила очите. За погвизга си, бил награден с орден за храброст! Смел човек!.. Само че човечецът имал една гребна, незначителна слабост.! Обичал да играе комар. Пристрастен бил към комара: Взимал заеми от рогини, от колеги и не ги връщал навреме. Или изобщо не ги връщал. Уволнили го, след което той продължил да играе комар и разорил семейството си. Сега вече не играе комар, защото нама пари, но се превърна в алкохолик. Няма пари да играе, но за алкохол намира. До него си брой стотинките бивш гимназиален учител. Превъртял е нещо човечецът. Когато бил гаскал, се опитал да въведе някаква нова по-прогресивна форма на обучение: Млад бил, наивен, ентузиазирани; искал с да създаде приятелски и демократични връзки между учителя и учениците. Не се получило! Попаднал на лош клас. Като във всяко стаго и тук всички се подчинявали на алфа – самец; най-якия, най-тъпия и най-зъл ученик в стагото на маймунарника. Учениците се качили на главата му! Поддудили го!. Не го уважавали. Подигравали му се! Тормозили го! Замеряли го с хартии и с тебешир, подигравателно имитирали неговия глас, закачали позорящи бележки по гърба му. Разочарован от експеримента, решил да премине в по-строг режим в отношенията си с тях, но вече било късно!... Нямам необходимия силен и мощен глас, с който да стресне и да респектира маймуните в класа, за да наложи подчинение. Гласът му бил кротък и интелигентен. Коемо означава слабак! Лесна плячка за учениците! Неведнъж го разплаквали! Напуснал училището. Прехвърлил се в друга гимназия, но там вече слухът за неговата слабост и безпомощност вече се бил разпространил. Гаврата продължила: Учителството е опасна професия. Много рискова професия. Учениците могат да те побъркат. Така станало и с него!... Побъркал се!... Сега редовно бяга от психиатрията и вместо да се прибере у дома си, се връща при нас. Винаги се връща при нас! Не знам защо предпочита да бъде при нас. Навярно скоро от психиатрията пак ще дойдат да го търсят тук. Преди време имаше един бивш собственик на много успешен ресторант, когото мутрите първо изнудвали, изнудвали и накрая наглостта, алчността и тъпотата им достигнала готам, че той вече да не може да плаща това, което искат от него и за да му отмъстят, те на два пъти му запалили ресторанта, като с това го съсипали... Не устоя човечецът!... Самоуби се!. Хвърли се от моста!... Имаше още един момък: – Инженер. Дребничък и фин човек! Той страдеше от пълна липса на самоуважение. Вече също не е между нас... Жена му го изгонила за некадърност. Не успяла да го е оцени! Интересно момче! Николай!... Николайчо!... Малкото Коле му казвахме, защото беше много фин и гребничък човечец. Много, много начетено, интелигентно и много умно мъжленце... Мечтаеше някой ден да се завърне при семейството си с гостойнство!... Поетична гуша! Знаеше много стихове от известни и неизвестни автори и от различни епохи. Рецитираше тъжни любовни стихотворения на тези две дами – Поля и Арнестина, а те го слушаха и се заливаха в сълзи. Много беше зиморничав. Тази величествена дама Поля, за която преди малко ти говорех, често в хладните есенни нощи го гушваше в могъщата си гореща гърд, за да го стопли... И той не устоя!.. Веднъж спечели от тотото най-голямата печалба. Изобщо не можа да ѝ

се наравда нещастникът. Когато разбрал, че е спечелил огромната сума, от възторг тичал по улицата, крещял и навирал фиша в лицето, на когото видял. Да видят всички, как му е провървяло... И някой му откраднал фиша!. От отчаяние и безнадеждност и той се хвърли от моста!... Прег очите ни! Всички видяхме, когато се хвърли от моста. Беше жестока картина!... За кого питаеш? За този старец ли? Този гребничкият, с дългата до кръста брада?!... За него не мога да ти кажа нищо, синко!.. Никой, нищо не знае за него. Стои пред църквата и всичко, което спечели, го дарява на църквата, на болни и на нещастници. Но кой е той, не знам?!... Никой не знае! Може да е светец, а може и да е самият Господ; лично дошъл предрешен на грешната земя, да ни брои греховете, за да реши някой ден дали заслужаваме да ни остави, или да ни заличи от лицето на тази претърпкана с грехове Земя....

– А, кой е този гребният слаб мъж, когото лежи сам настрана, гледа злобно сякаш на всички ви е сърдит?

– Този ли? Дявол го знае, кой е!. И за него нищо не знаем! Седи и все е сърдит за нещо. С никого не разговаря!... Мрачен човек!... Дявол знае, кое е това същество. Не ми харесва! Изобщо не ми харесва!... Настръхвам като го гледам! Зло същество!.. Е, не всички при нас са бележити личности. Като всяко общество и при нас се срещат, невежи и полуграмотни. Всъщност повечето са такива! Имаме си също простаци, грубияни, тъпанари и идиоти. Всичко има в нашето общество. Точно като в другото общество, откъдето идваме. Е, тъй де, нали всички все оттам сме дошли!... Виждаш ли с какъв богат материал от житейски съдби разполагаш, млади момко.. Богат материал от съдби, когото ако си талантлив, можеш да превърнеш в прекрасен шедевър на съвременната българска литература, в който да опишеш, най-франпантните идиотщини на нашето съвременно общество. Нещо подобно на пиесата на Горки „На дъното“. Нали помниш там, че: „Човек, това звучи гордо!!!“ – и така нататък!... ГОРДО!... Гордо, ама друг път!. Май по-правилно е да се каже, че Човек, това звучи подло... И така заповядай при нас, върши си работата и ако нещо не ти е ясно, се допитай до мен. Но както ти казах, от теб се иска само, от време на време, всъщност, всеки път, когато идваш, от време на време носи по две шишета ракия – имам предвид два литра ракия. Може и малко повече да донесеш! Виж колко хора сме?!. Това ще е нашия хонорар!.. Не държим на това дали е домашна или от магазина. Не сме капризни! Както ти е по-евтино! Само гледай да не ни изтровиш всичките тук, с някой съвсем некачествен самогон... За всеки случай, ти ще пиеш пръв, така че трябва много да внимаваш!....

Повече от час стоя Груди пред стълбите на църквата, но никой не му подхвърли и стотинка. Снегът се топеше и свободно проникваше през разпраните му обувки. Краката му мръзнаха. Със злоба и завист гледаше Светеца, който спокойно прибираше парите на хората, така сякаш всички му ги дължат и ги благославяше с кльоцавата си суха ръка

– Лицемер!... Лицемер-шепнеше с гняв Груди и страдаше. Страдаше

от щедростта на стареца, когато връща парите на някоя бабичка, или пълнеше с монети ръката на някой по-нещастен от самия него несретник. Страгаше така, сякаш Светеца вагеше парите от неговия джоб. – Мръсна гаг!... На благороден се прави!... Маmicaта му!... На светец се прави. Да гледат хората как той също дава пари на по-бедните, а другите да му дават още... Хитрец е той! Не знаят, че той им прибира паричките... Хитрец! Но аз зная!... – сепнат от една идея – ...мамка му!... Та аз зная къде се е приютил този мръсник сега... Преди няколко дни, той бе видял как Светеца излиза от входа на една недовършена кооперация... – Знам в коя дупка се е наврял мамка му и мръсник да му... – напсува той. – Как не съм се сетил досега?!... Не се сетих, защото и аз като глупак вярвах на приказките, че всичко което изкарва през деня, вечер е раздал на бедните... Раздава той!... Аха, раздава!... Да не е луд!... Не може да не си отделил нещо. Няма такъв човек! В света няма толкова луд! Няма такъв глупак, когото да гарява всичките си събрани пари по сиропиталища и по църкви. Има други хитри тарикати, когото събират пари за някаква кауза. Нали така го наричат сега? Фондация! Ама, чувал съм, че и те законно си отделят нещичко от тази галавера. Чувал съм, че някои милиардери стават от такава галавера! Сигурен съм, че и този гъртак, също си е отделил нещо. Все е отделил нещичко и за себе си! Колко ли пари вече е натрупал?!... Къде може да ги крие?!... Довечера ще разбере. Довечера да чака гост. Събирай, птичке!, мръсно копеле! Събирай, гадино!... Довечера всичко ще ми дадеш! – засмя се той. – На чинийка ще ми поднесеш паричките...

След като му хрумна тази идея, Груди реши, че няма смисъл повече да мръзне на стълбището пред църквата. Вдигна яката на палтото си и пое към пристанището. Там понякога моряците от българските кораби от съжаление го канеха на борда и в столовата му сервираха останала след закуска, или след обяда храна. Много храна оставаше, защото моряците от екипажа, когото живееха в града, си ходеха по домовете. Много хубава храна!... Понякога с първо, второ и с десерт го гощаваха...

Този ден нямаше късмет. Полицията на портала не го пусна да влезе в пристанището. Можеше да отиде към морската градина, на плажа, откъдето да прескочи стената на вълнолома и оттам да се озове в пристанището, но го домързя. Тръгна си гладен и озлобен. Пое към центъра на града. Надяваше се, там в някое от кошчетата за боклук около закувалните, да намери захвърлена недоведена закуска.

.....

Нощта бе тиха, ясна и мразовита. А луната ярка и пълна, самотно мръзнеше в чистото безоблачно небе. Хората, сгушили вратове във високо вдигнатите яки на палтата си, бързаха да се приберат в топлите си домове и в бързината се подхлъзваха по заледряващия се мръсен сняг, на глас ругаеха кмета и службите по почистване и отново припряно притичваха по замръзващите улици. След около час улиците съвсем опустяха.

Като се озърна да не го види някой, Груди влезе в тъмния вход на недовършения строеж и тихо се спусна по стълбището, осветявайки пътя си с фенерчето на запалката. Мазето бе сухо и сравнително топло. Зави наляво по коридора и чак в края, в неговия тъмен ъгъл под опънатото на

отвора на вратата платнище от брезент забеляза мека бледа светлина. Лeko пристъпвайки, той измести единият край на платнището и тихо влезе в стаята, без старецът да го усети.

Старецът седеше на един гънер с гръб към влезлия и вечеряше на обърната с гъното нагоре щайга, застлана с вестници. Вечерята му бе съвсем оскъдна. Разкъсано парче хляб, малко сирене и отворено, наполовина празно бурканче сладко. Над главата му, закрепена върху забита между тухлите отчупена от гъска треска, парче свещ осветяваше оскъдно мазето и зелените със скоч по стените изрезки от хартиени икони.

– Опа-а-а!... – глухо извести присъствието си Груди и мрачно огледа помещението. Старецът се стресна и рязко се извърна. После бавно се изправи, гържейки в ръка късче хляб, вгледа се в младежа с късогледите си съзвясци очи и плахо попита:

– Кои си?... Кои си ти?!...

Груди мълчаливо пристъпи към него.

– Кои си?!... Какво искаш?!... – уплашен се гърбна старецът.

– Парите!... – мрачно промълви Груди и отново пристъпи.

– Какви пари?!... – отстъпи назад старецът.

– Парите!... Всичките пари... Всичките!...

– Нямам пари. Ето това е всичко!... – старецът бръкна в джоба на грюпавото си палто и извади шестдесет стотинки и с трепереца ръка му ги подаде. – Това ми се парите. Вземи ги!... – и подаде на младежа стотинките.

– Не ми трябва тези боклуци! – и гневно блъсна ръката на Светеца.

– Искам всичките пари, които си събрал.

– Аз нямам груди!...

– Лъжеш!

– Истина ти казвам! Всичките пари, които днес събрах, ги дадох на църквата. Свещениците казаха, че ще ги дарят на сиропиталището. Празници приближават. Великден! Децата грехи и обувки нямат! Запазих за себе си само два лева. Взех си с тях само хляб и малко сиренце, а бурканчето със сладко ми е отпреди два дни. Останаха ми само шестдесет стотинки. Вземи ги, и старецът отново подаде стотинките на Груди.

– Какво ми навираш тези боклуци?!... – гневно блъсна ръката му той и стотинките се разпиляха. – Лъжеш! Ти подиграваш ли се с мен бе, идиот! Мамка ти?! Мамка ти – изрева той и хвана стареца за гушата. – Лъжеш! – и го блъсна в стената. – Дай ми парите! Искам всичките пари, които досега си събрал. Искам всичко!... Всичко!... – и с всички сила удари стареца в зъбите.

Светеца падна на земята, изплю кръвта от устата си и изплака:

– Не ме бий бе, момче!... Какво съм ти направил?... Нямам пари. Аз всичко давам на сиропиталищата, или на църквата, или на бедните. Много бедни има на този свят. Много нещастни! На тях давам парите!...

– А ти богат ли си, гадино?!... Значи си много богат, щом така си раздаваш парите – и се нахвърли върху стареца. – Колко години вече събираш пари пред църквата? Сигурно много пари си събрал за себе си. Давай ми парите!... Давай парите, мамка ти... Давай всичките пари, защото ще те пребия!... – заблъска той стареца, целият обхванат от злоба.

– Нямам бе, момче!... – непохватно се мъчеше да се прегнази с ръце старецът – Аз давам...и... на... на!...

– На кого още даваш, мръсно копеле?!... Значи имаш, за да раздаваш. Даваш, а? Дај сега и на мен. И аз съм беден. Искам всичките пари. Всичките!...

– Нямам бе, момче! Ако имах, щеше да ти дам всичките. Ама нямам!... – стенеше старецът, кръстосал пред лицето тънките си кльощави ръце, едва подаващи се от широките ръкави на групавото му палто, като се опитваше да се защити от ударите

– Искам си парите!... – крещеше от гняв Груди – като нямаш, защо даваш, гадино!. Или на светец ми се правиш. Нали така ти казват?... Светеца!... Светец бил... на Христос ще ми се правиш, гаг мръсна! Гаг си ти, не си светец. Гаг си, мръсно копеле!... Изрог!... Такива изроги като теб не заслужават да живеят на този свят!... Мръсна гаг!... – тресеше се от гняв Груди, псуваше го, удряше стареца, който вече не се защитаваше, не се оправдаваше и не молеше за милост. Обезумял от ярост, Груди вече не се интересуваше дали старецът има скрити пари. Докато биеше стареца, изпита някакво необяснимо чувство на въодушевление и на сладост, на радост и на ожесточен възторг. Искаше да бие. Искаше да стига до крайност. Доколкото е възможно. Докрай! Огледа се и видя едно огромно парче от тухла, което се търкаляше на цимента, грабна го и го стовари върху главата на жертвата си. А после удряше още и още, и още. Удряше със страст!... Старецът отдавна бе мъртъв, а той все удряше нещастника. Удряше, за да си отмъсти на жертвата под него, тя да поеме вината на всички, които някога не го уважаваха и го презираха. За да си отмъсти на своите съученици, които никога не го забелязваха, да отмъсти на майка си, която най-погло умря, точно когато му беше най-необходима, да отмъсти на баща си, да отмъсти на мутрите, които го пребиха, да отмъсти на Светеца, защото всички го обичаха, да отмъсти на всички клошари, които мразеше, без да знае защо. Да отмъсти на света, който мразеше!... Старецът отдавна бе мъртъв, а той все удряше, възторжено, докато омаломощен и изчерпан, излял цялата с години натрупана омраза, в убийството на този старец и останал без сили, уморен и облян в кръв се отпусна върху жертвата си. После бавно се изправи, огледа се в полумрака на осветената от свещта стая и гневен напусна мазето.... Смъртта на стареца не го успокои...

Нощният мраз сграбчи лицето му с ледени пръсти. Снегът по улиците бе замръзнал и хрущеше, трошащ се като стъкло под краката му. Вървеше, подхлъзваше се и псуваше. Псуваше замръзналите улици, псуваше ледената лунна нощ. Псуваше стареца, когото преди малко уби. Не чувстваше вина! Не чувстваше разкаяние! Нямаше никакво разкаяние!. Чувстваше само огромен гняв и омраза. Омраза дълбока, всеобхватна, неизчерпаема, достигаща до дълбото на душата му, попила до най-скритите гънки на мозъка му, до плътта му, до костите му. Омраза нервна и всеобхватна, която разтреса тялото му. Омраза унищожаваща! Изпита необясним порив и неустово желание; ако му се отдаде възможност да събере всички бомби на този свят, да ги натъпче в центъра на Земята и да я взриви. –

Да се пръсне тази планета, да се пръсне вселената. Да се пръснат всички вселени, за да настъпни мрак, мрак вечен студен безкраен и успокояващ... И кой знае защо в тази всеобхващаща съзнанието му омраза се прокрадна една-единствена мисъл; мисъл която като светкавица прониза мозъка му; мисъл самозародила се и нямаща нищо общо с разума, мисъл изгаряща и неосъзната:– „Няма смисъл!“.. Няма смисъл!“ Той не осъзнаваше какво можеше да означава тя и защо се зароди в съзнанието му. Не се замисляше за дълбочината на това, което: „Има смисъл!“, или „Няма смисъл!“ Не се замисляше, защото беше примитивен и глупав, нямаше никакво въображение и не притежаваше аналитичен начин на мислене. Вървеше в поледицата като изтървано от клетката си гребно, зло, хищно животно; препъваше се, подхлъзваше се и залиташе гневен и уморен, изпълнен с омраза и разочарование, защото убийството на стареца не заговори това, за което неосъзнато копнееше да сътвори: Да сътвори някакво огромно, мащабно и всеобхватно, велико зло. Усещаше гребната, нищожна недостатъчност в жестокостта на своето гело и липсата на сили и възможност да извърши някакво по-могъщо зло го разяри. А и тази проста и странна, гразнеща и досадна мисъл като гонг кънтеше в главата му – „Няма смисъл! Няма смисъл!“!... – Спря се, вдигна глава към нощното легено небе, към замръзналата Луна и с неочаквана първична спонтанност като вълк зави – „Няма смисъл! Няма смисъл!... Мамицата ви...!“ – псуваше света и всички хора и ехото на гласа му кънтеше и се разнасяше по тъмните улици – Няма смисъл!.. Няма смисъл!... Няма време!... Мразя...я... ви...и...и!...– и това не беше вик на отчаяние. Това бе вик на диво животно, вик естествен, първичен и спонтанен, изпълнен с чиста, съвършена и неосъзната проява на ненавист към този свят. Няма време! – прошепна.

Недалеч някаква компания от младежи, пресичайки другия край на пресечката го чу, извикоти се подигравателно и се пробикна: – „Има смисъл!... Има смисъл!... Има време да ти такваме майката... Педал!...– свирейки пронизително и псувайки го подигравателно, младежите подминаха. Груди ги чу, но не им отдаде значение. Затича по заледената улица, падна, изправи се и пак падна и залитайки, се втурна в мрака на студената нощ.

Като се спъваше по стълбите на строежа, бегом се изкачи в студената неизмазана стая на четвъртия етаж като крещеше грезгаво и уморено: – „Няма смисъл! Няма смисъл!.. Време е!“ – гласът му кънтеше силно и зловещо по стълбището и по коридорите на цялата сграда. Това не беше вик на отчаяние и болка, а вик нечовешки, вик на съвършена ярост и гняв, гняв от корен изтръгнат от гъното на ага в жестоко опустошената му душа. Загъхан, развърза въжето, стегнало го стената събраните на куп изцапани с хоросан кофражни гъски. Яростно го изгърпа, от което гъските се разпиляха по плочата. Припряно премести скованата мазаческа стойка, покатери се по нея и като повтаряше тихо и уморено, почти шепнешком – „Няма смисъл!.. Няма смисъл!“.. – вече намерил решение, направи примка, прехвърли няколко пъти дългия край на въжето през гредата на тавана, нахлузи примката на врата си, и облекчено въздъхна: – Най-послед!...– и скочи от скелето...

Взриби се Земята, взриби се Вселената. Взривиха се всички вселени и духът му изчезна завинаги във вечния леден мрак, за да търси покой...

След няколко дни откриха труповете на двамата несретници. Единият пребит и размазан до неузнаваемост, а другият висящ на мръсното строително въже. Следствието бе кратко, защото набързо бе открит убиеца на Светеца: Убиецът висеше на гредата в студено таванско помещение на недовършения строеж, целият залят с кръвта на убитата от него жертва. Съобщиха по радиото, по телевизията и по вестниците за двамата мъртъвци, но тъй като и двамата отгавна нямаха лични карти от снимките, по които можеха да бъдат разпознати, а несретниците, които можеха да разпознаят труповете, се бяха приютили под мостовете, или във тъмните влажни мазета на строящите се кооперации, където изобщо нямаха възможност да четат новите вестници, нито да гледат телевизия, нито да слушат радио; те също не научиха за смъртта на тези двама несретници. Така властите не успяха да разкрият самотичността на двамата бездомници... И тъй като никой не ги потърси; един сив, влажен, мокър и разкалян от топящия се сняг ден, общината със свои средства погребва двамата несретници в най-далечния край на гробището, един до друг: Светеца и неговият убиец... Без кръст, без опело и без име....

Една година по-късно от гъжговете и вятъра гвете купчини пръст на гробовете се слегнаха; изравниха се със земята, покриха се с тръни, бурени и храсти, и изчезнаха завинаги. И никой, никога повече, не си спомни за тях.

Ивайло Савов.
„Три желания“

Цветелина Александрова **ТРАМВАЙ „СТРАХ“**

Разказ

На Донна

Трамваят проскързва равномерно по релсите. Малко след десет е. Пътниците са се отпуснали на седалките, втренчени в телефоните си. Едно момиче слуша толкова силна музика, че възрастната жена пред него вече няколко пъти се обръща и му хвърля продължителни строги погледи. Момичето изобщо не я забелязва.

Трамваят спира на поредната спирка, за да прибере мъж и жена, които чакат прегърнати. Те се качват, хванати за ръце. Възрастната жена ги следи любопитно с поглед. Мъжът силно стиска ръката на приятелката си, преди неохотно да я пусне, за да отиде до ватмана за билети. После ѝ се усмихва и докато потропва с кокалчетата на пръстите си по стъклената преграда, пак я поглежда крадешком с весели пламъчета в очите. „Я пък тия – мисли си възрастната жена, – не са в първа младост вече, какво се зяпат като котараци.“

– Билета или живота, моля! – изведнъж чува от лявата си страна и направо подскача на седалката.

– А! – извиква стреснато и обръща глава.

Контрольорка в овехтяло костюмче е протегнала срещу нея апарата за таксуване.

– Ох, как се стреснах! – усмихва се жената.

– Защо? Да не си помисли, че съм се маскирала? – ухилва се контрольорката и в устата ѝ зейват гупки от извадени зъби. – То си е Хелоун, де!

– Ох – пак изпъсква жената, но припряно протяга картата си към апарата.

– Какво? На баба Яга ли ти заприличах? – смръщва вежди контрольорката.

– Ама, моля Ви се, какво говорите! Изморена съм просто.

– Ахаа... А някой лев от пенсийката има ли останал в тая вехта чантичка?

Контрольорката сега се е нагвесила застрашително над нея. Малката бяла глава на възрастната жена изведнъж потъва в падината между огромните ѝ гърди. Тя тихо изпуска и гърна главата си назад, но мощната нападателка я притиска още повече, като продължава да шушне в ухото ѝ:

– Изваждаш портмоненцето и ми го подавай. И слизай на следващата спирка. И ни гък, ясно?

Жената изпълнява нареждането. С треперещи пръсти изважда портмонето и го набутва в ръцете на контрольорката. Онази бързо го взема, оттегля пищната си плът, шмугва го в сутиена си и изчаква бабата да слезе и ватманът да затвори вратите.

После бавно се насочва към предната седалка, върху която се е разлял пълен мъж на средна възраст. Той хърка силно с отворена уста, а ръцете му са отметнати нагоре като на дълбоко заспало бебе. Контрольорката се навесва над него, оглежда го и внимателно отлепва телефона от потната му лява длан. „Хмм, май е доста стар модел“ – промърморва недоволно, но въпреки това бързо го натиква в джоба на самото си и продължава напред.

На следващата седалка е влюбената жена. Тя дори не забелязва контрольорката, понеже гледа замечтано приятеля си, който все още стои до кабината на ватмана.

Контрольорката се навесва над нея и изсъсква в ухото ѝ:

– Билета или живота, моля!

– Хмм, много оригинално! – поглежда я снизходително жената, все така с любовна усмивка, пришита към устните. – С карта съм, момент! – гърбва ципа на чантата и изважда отвътре портмонето си.

Контрольорката се пресяга и бързо го взема. Напъхва го в чантата си, без да отделя поглед от жената.

– Шш! В апарата ми има бомба – прошенва толкова тихо, че сащисаната жена не е сигурна дали чува това или си го представя, но зад дебелия показалец с дълъг черен маникюр устните, покрити с пътен слой кафяво червило, помръдват лениво като две тлъсти червейчета.

Контрольорката отстъпва бавно назад, докато все още гържи на мушка влюбената жена с апарата за таксуване.

– Само думица да чуя и ще я задействам – изсъсква, преди да се отдалечи.

Все още размахва апарата в лявата си ръка, докато се приближава до една бременна жена, която се разплаква от притеснение и бързо ѝ протяга портмонето. После слага длани върху корема си и уплашено се свиба на седалката.

Междувременно трамваят спира и отваря врати, но никой от пътниците не слиза.

– Писенце, какво ти става? – прегръща приятелката си влюбеният мъж, който най-накрая е сигнал до нея с перфориран билет.

– Боли ме главата – отговаря неохотно жената. – Тихо, моля те!

Контрольорката приближава към момичето със слушалките в ушите. Изгърбва слушалката от дясното ѝ ухо и прошушва в него грезгаво:

– Картата или живота, милчка!

Момичето се стряска и извиква високо.

– Извинете! – въздъхва, като осъзнава, че срещу нея е контрольорка.

Мисли, че ѝ се е причуло. – Сега ще Ви дам карта.

– И телефончето, милчка!

– Моля?! – настръхва момичето.

– Не викай! Мама и тати ще ти купят ново. Ако не го гадеш, ще задействам бомба и всички ще умрем.

– Да бе! Къде е пък тая бомба? Я се разкарай! – става и бута с ръка контролорката, за да мине.

Масивното туловище не помръдва, но контролорката изведнъж стисва устни и изкрясква.

– Ама че възпитание! Защо ме удряш, бе, момиче?

– Аз?

– Ти, ти, същата! Само ти поусках картата! Нахалница! Да не си на трева?

– Хайде сега! Чак пък трева! – изведнъж се намесва влюбеният с мазен глас. – Забравило си е картата детето. Случва се.

– Тихо, тихо – бута го с лакът приятелката му, но той не обръща внимание и продължава.

– Е, това не е причина да удряш жената, обаче! – размахва той строго показалец към момичето, но в същото време бързо ѝ намига, закривайки с длан лицето си откъм страната на приятелката си.

Момичето гледа объркано ту него и приятелката му, която, цялата изчервена, го моли да млъкне, ту масивната контролорка, която е преречила пътя ѝ към изхода.

– Пълни откачалки! – клати глава момичето и стиска телефона си. – „Жената“... е крадла и лъжкия. А вие сте глупаци.

– Аз слизам – хвърля се с цялото си тяло върху контролорката, избутва я и се мята навън през отворените врати на трамвая, който току-що отново е спрял на спирка.

Никой друг не слиза.

Трамвайът потегля отново.

Ивайло Савов.
„И светите са били деца“

Снежана Изворска – Израел
МЕЖДУ НИЩОТО И СБОГОМ

МЕЖДУ ДВЕ МОРЕТА

НА ЕДИН ДЪХ

Младостта ми прескача гуварите
да краде сладки бели черешки,
младостта ми открива на старите
философи фаталните грешки,
младостта ми, наука на приетите
правила за добро поведение,
късно нощем се шляе с поетите
на божемското ни поколение,
пие, смее се с тях и страда,
но осъмва в добро настроение
и, размесила рая със ага,
пише ново стихотворение.

ТРЕВА

В памет на Радко Радков

Градска градинка.
Обеден час.
Слънцето – руса глава.
Тихо наоколо.
Тихо в нас.
Дъх на косена трева.

Минал косачът.
Свойта коса
с весел замах завъртял.
Мирис на сокове,
пръст,
небеса
в пръски роса засвистял.

... Знаеш ли, липсва ни
страшно това
в нашия свят на атом и джаз –
синьо-зелена,
дива трева,
буйна и жилава
като нас.

УЛИЧЕН ТЕЛЕФОН

Помня, имаше някъде
един уличен телефон
между мене и тебе.
Аз шепнех в слушалката
моята мъка,
аз виках в слушалката
моята обич,
а отсреща една
спокойна ръка
бавно натисна вилката...
Помня, всичко заплува
по нощната улица –
светлини и сенки се смесиха,
людешки се завъртяха...
А през потното, мътно стъкло
на кабината
непролятата ми сълза
само две чужди очи видяха...

P.S. Раздялата днес
става лесно и гладко:
носим с нас телефони
със цветен екран
и просто чуваме глас „Абонатът
не може да бъде избран.“

ПЕЙЗАЖ

Споменът за гъжд лежеше на платното.
Колите бързаха да го изтрият.
Опърпан гарван отлетя, защото
намери кътче да се скрие.

Объркан кипарис опита да го следва,
забравил, че е здраво закопчен за земята.
А облакът, олекнал, без да се огледа
прибра си мълниите
и продължи нататък.

ПРИКАЗКА ЗА ДРАГАЛЕВСКИЯ ПАНОРАМЕН ПЪТ

(стихотворение за посветени)

Тогава... то не бе още път,
а иглолистна гора, висока и тънкоствола:
бели борове, сини ели
и една-единствена топола.
Сечахме гората, додето очите ни се слепят
от смола и от умора.
Сечахме гората, развеселени до смърт
от тъпия виц за портокалите от Портокалия...
Палатката „Серенгети“ бе таинствен кът,
вечерната проверка – низ от страдания...
А нощем сред боровете, недосечени през деня,
ти ме презръщаше – висока и тънкоствола.
Витошката гора се усмихваше през съня
и ме мислеше за топола.
...Други после прокараха пътя.
С други вицове и друг смях.
Те не помнят гърветата, онези гърветата...
А аз цял живот все вървя сред тях.

КАФЕ БЕЗ ЗАХАР

В кафенето на „Раковска“, тъмно и прохладно,
до мъничката масичка, забърсана с парцал,
струпани сме всички приятели по пладне –
стипендиите са утре, и никой не е ял ...
По джобовите търсим стотинките къде са
(виж, някой тука даже и левче е дал!) –
ще стигнат за всички, за по едно еспресо
и малък тост със кашкавал.
Отпивам с наслада от кафето горещо
(вьетнамско кафе, без захар горчи),

а през малката масичка, от стола отсреща
ме изпиват със поглед две любими очи ...

... Споменът е стар, паметта го залича,
но онова кафе без захар още ми горчи.

НА БАЩА МИ

...Рисуваше облаци.
Все едно над какво –
хармани, стобори,
тополи и църкви.
Рисуваше облаци –
с водни бои
или с перо,
с платно и палитра
до мръкнало.
Бели перести облаци,
разпилени в простора
като сламата по хармана...
Или тъмни и тежки,
легнали от умора
върху калта размазана.
А веднъж нарисува
ярки пурпурни облаци,
поръбени с златен фестон
от залеза...

... Досега още търся
в простора над мене
живите облаци на баща ми,
сякаш пътьом в небето полезнали...
Но намирам там само
кълба изпарения,
аерозоли студени...
Онези облаци си отидоха с него.

1971

САМО МАЙКА МИ

Само майка ми го можеше това –
пране – в коритото, обядът – на котлона,
а тя, отметнала глава,
да пее като примадона.

Божествен алт се носи над света,
над сивите олющени дувари,
прескача леко пътната врата
и озарява улчките стари...

Кухнята е акустична зала,
прозорецът отворен – мегафона,
а хората, минаващи в квартала,
се спират да послушат под балкона...

Наистина го можеше това...
И всеки път, когато искам да запея,
я виждам – как отмяташе глава...
И пея за нея.

ГОЛЕМИЯТ БРАТ

Никога, никога вече няма да съм същата...
И колко странно е, че никой не го разбира!
Твоята смърт в друг човек ме превръща,
с теб половината ми живот умира.
...С теб играех на топчета, с теб ловяхме рибки,
до кръст нагазили в Перловската река
(аз се подхлъзвам, намокрям плитки,
а ти ме измъкваш със силна ръка).
Ти бе там, с мен, през цялото време
на „стражари – апаши“ в пращната улчка,
а когато се връщяхме уморени,
ти ме учеше на числа и буквички.
С теб крадахме онези бели черешки,
с теб танцувах на всяка забава,
а твоята китара в семейните вечери
стопляше детството ми тогава.
...Ти и тук бе с мен – малко кътче в душата,
взела спомените си вместо наследство...

...Ала аз не бях с теб, когато
угаси светлината на детството
и затвори вратата след себе си...

19.06.2001

СВЯТ

На Ануар

Тъмновежда,
светлоока,
се оглеждам
в две дълбоки,
в две обичани
зеници.
Не приличам
на момиче,
не приличам
на жена,
като слънце
съм галечна
и съм близка
като хляб,
а детето ми
в ръцете ти
е целият свят.

1968

СПАСЕНИЕ

Бях на гъното.
Бях на върха.
Бях във тинята.
Бях на ръба.
Стигнах края – не! –
стигах краища!
Заложих всичките си души!
... И от тези безумни залози
само твоята любов
ме спаси.

Красимир Машев
СТИХОТВОРЕНИЯ

СКРИТ НОМЕР

Трябва да измине време –
има-няма и година,
докато бубеното семе
се превърне в коприна.

Във черничеви вършини
змеж гъсеници се тули.
От вечен глаг на тез гадини
стават златните пашкули.

У нас и пряхгане се види
с години в милата родина:
шум(а), гъсеници, какавиди
под небесата от коприна.

И разбираме с въздишка
от всяка точка, запетайка:
във наша ниша или нишка
се крие номер на китайка...

КЪРТОВСКИ ТРУД

Всеки кърт,
макар от кръв и плът,
от сонда е по-твърд
и по-пробивен
от лъч радиоактивен,
колкото и да е слаб.
Зер, за себе си не е сляп.
За разлика от всеки по-горен
и на по-високо,
познава света от корен,

т. е. и по-дълбоко.
Неговото скривалище
е многоходово обиталище.
И заплаха да го гони до дупка –
през друга и хайде,
чупка...
Ум да ти зайде.
И е прочут
със своя труг
денонощно да тича
от дупка до дупка къртича:
сигурността обича
слепият кърт
и къртица
до самата им смърт,
която за тях
си е страх
от непозната тъмница.

Пада голямо тичане
само между къртичини.

КОМПЮТЪРНИ ИГРИ

Да им се не найде
софтуера
и компютърната намера
на всички програмисти,
ама хайде:
още през докомпютърната ера
имаше измами
на политбюрата в софтуера
за изборни листи
и партийни програми –
в това сме добри програмисти,
зер.
И да не се тревожим.
Можем и без софтуер.
С него – двойно повече можем,
че сега политбюрата
са хем обществени, хем и частни.
А днес номерата,
с които се прави галавера

гори от идеалистите,
съвсем не са ясни
(не от днес и от вчера)
само за програмистите
на софтуера.
И на програмистите косъмът
не е чист,
но е загладен,
защото няма у нас програмист
край контейнери
да се върти гладен.
Кой с тях ще се мери
по стандарт?
Макар да е жалко,
че потребителите на софтуери
и на компютърни игри
вече са по-малко
от потребителите на пари
без бодигард.

БО(Р)БЕНО ЗЪРНО

Борбата му беше кратка
за демокрация и свобода –
три дни живя в палатка
на Истината във града.

Сега слугува на Лъжата,
че после стана депутат
и приключи му борбата,
след като заживя в палат.

До днес не може да прозре,
че е безмилостно жестока
борбата да се живее по-добре
на цена, която няма стока.

Паруш Парушев

ПИСАТЕЛ СЪС СОБСТВЕН СТИЛ

За романа „Кръговрат“ на Емил Кръстев (2021)

От вече многогодишния си живот в литературата знам, че достигането до собствен стил преди всичко е въпрос на морал – към себе си и към творчеството, което създаваш. Модните увлечения, които за кратко те поставят в дадена тенденция и озвучават името ти покрай нея, всъщност са предателство към собствената природа. Аз от години следя своеобразния и бих казал ненаптрапчив път на Емил Кръстев в литературата, който го отведе до успеха на последната му книга „Кръговрат“. В случая онова, което имам намерение да сподея за нея (ама и за него самия), може да се поведе както към традиционната рубрика „Редакторът представя“, така и към една нейна модификация – „Приятелят представя“. И в двете си качества – на приятел и на редактор – имам непосредствени наблюдения върху усилията на Емил да осъществи себе си в литературата единствено според собствената си визия и без значение на това как би го преценило чуждото критическо мнение и къде точно би го поставило то сред борците за литературна известност.

В този смисъл – първо за личността на писателя Емил Кръстев, защото май стана ясно, че стилът е еманация на моралната творческа личност. Колкото и да се опитвам да си припомня, не виждам Емил в някогашното писателско кафене, удобно настанен сред себеподобни, да търси в уж фриволни разговори онова, което би впечатлило дебнещата за тенденции критика. По-скоро го виждам спрял за кратък разговор отвън, бързащ да продължи пътя си. Той някак свързваше себе си с едно сериозно отношение към проблемите на екологията и в първите му текстове се съчетаваха белетристика, документалност, научност. Него сякаш никак не го интересуваха чистата проза. Но това съвсем не беше така. Емил Кръстев осъществяваше себе си като писател, но по свой собствен начин и стоенето „настрана“ не беше нито поза, нито нерешителност. Той всъщност винаги е знаел, че истинският успех в литературата идва, когато постигнеш собственото си своеобразие. В краткото въведение към „Кръговрат“, озаглавено (предполагам самоиронично) по библейски образец „Откровение“, Емил започва така: „Да си писател е голяма работа!“ и сподея, че „писателят е роден да напише шедевър“ и той самият няма да умре, докато не го напише, но ще отложи този момент, „за да живее по-дълго писателят“, нищо, че ще се мятта в творчески огън. Познавайки го донякъде, пък и усетил неведнъж трепета, с който създаваше книгата си, знам, че самият той е преживявал себепостигането си.

Сега за стила. Фразата, с която Емил Кръстев гради текста си, е изчистена и ясна, но същият този текст, сякаш следвайки потока на съзнанието, неочаквано кривва в друга посока, понякога се забръща в нишката на логиката, но често не го и прави. Ако преценим това от призмата на псевдо-постмодерността, която обезличи много пишешци в последно време, бихме заключили повърхностно, че имаме още една среща с проза, претендираща за модерност. Но тук съвсем не става дума за търсена модерност, а за вникване в онези психични процеси, които движат човека и моделират неговите жестове и постъпки. Имам усещането, че Емил Кръстев улавя словото, което съзнанието твори, малко преди то да се превърне в осъзната реч, излязла от устата. Точно този пласт ни поднася той, внушавайки колко деликатно психичен е човешкият индивид и какви неподозирани подтици го движат към едно или друго действие. Никак не е случайно, че героят на книгата се появява пред нас още преди раждането си, гочувайки и коментирайки света отвън, подготвяйки се за него. Скоро той попада в огромната сграда на едно учреждение колкото град, колкото света – абсурден и неизброжен, защото е кръговрат, в който пътят към всяка цел само на пръв поглед изглежда движение напред, а всъщност е иронично връщане към началото. Авторът така е композирал и книгата си, озаглавявайки отделните ѝ части с названията на сезоните, завършвайки с „и пак зима – пролет – лято...“ По този начин той гради една метафора на човешкото битие, в което страстите и амбициите изглеждат смешни. В крайна сметка става дума за многопластова проза и като текст, и като замисъл, за която е необходимо напрегнато читателско внимание.

Ивайло Савов.
„Кирил и Методи
– покровители на
Европа“

НОВА КНИГА

Емил Кръстев
Из книгата
КРЪГОВРАТ

И не компютрите са най-голямото постижение на човечеството, нито теорията за относителността и щом се палите, че се обаждам за неща, от които нямам понятие – и рапсодия „Варгар“ не е върхът, защото не е задължително да си учил десет години в университет, за да откриеш, че най-голямото постижение е култивирането на ориза. И не че милиони хора преживяват като само него обработват и само с него се хранят. Оризът е най-голямото постижение, защото и отделният човек може да преживява само с него, но го човечеството ли ми е било, когато с месеци обикаляхме с квартета по света, а като се прибирахме, се затварях в кухнята, готвенето ме успокоява и разсейва. Имам записани гвайсет рецепти за приготвяне на ориз – варен, задушен, запечен, с яйца, с пиле, със свинско, с риба, със зеленчуци и така нататък – и кой знае защо точно за това си мислех през онзи следобед във Виена, когато ни се обадиха от София, че в общия хаос някаква дирекция била закрыта, друга не била още открита и вече не се водим никъде на щат.

Още от началото и тримата подхвърляха да не се връщаме и сега си намериха повод, а след година повече не можеха да ми търпят мърморенето – как така само рапсодия „Варгар“, има и други реки. Ако става дума, и през центъра на София минава река, а Цигулката ме тупаше по гърба – не се впрягай, светът е пълен с реки. Челото ме гледаше с присвити очи и цедеше през зъби, че в апартаментчето ми в Подуяне най-много да напиша рапсодия „Владайска река“ и се правеше, че не вижда как Виолата ме гали по ръката и ми шепне в ухото, че той го казва не защото не ми харесва композициите. От години изпълняваме твои работи и ни аплодират, но такава е времето сега там. Цялата нощ си представях как се разхождам край реката, сядам на поваленото дърво, гледам небето, скачам по камъните във водата и се излежавам на слънце при водопадга, а в ушите ми звучи рапсодията, после се прибирам и споря с пианото и като изцедя от себе си всичко, вадя купите и тенджерките и се заемам с една от гвайсетте рецепти.

На сутринта им казах, че времето е такава, каквото е било преди

петдесет години, когато се е родила рапсодия „Варгар“, такова ще бъде и след петстотин години и те, ако искат да свирят рапсодия „Хъдзън“ или „Сена“, да си купят нотите от книжарницата. Изслушах обясненията на Виолата, че има да свърши още едно-две неща във Виена, целунах я като на парти и на другия ден почуквах по клавишите на пианото в апартаментчето в Подуяне, докато тя не ми позвъни от Сао Пауло, че остава с квартета, който вече не е квартал по моя вина, но тя не ми се обажда да ме обвинява. Челото е предложил да продължат заедно и тя много се колебала, но накрая приела, не можела да гиша без квартета, макар той да не съществувал вече – по твоя вина, но не те обвинявам! – и се налагало тримата да си търсят работа по тамошните оркестри.

Една седмица седях втрепенен в празния нотен лист, после няколко години генем излизах край реката, излягах се до поваленото дърво, гледах небето, плисках се с вода от водопада, прибирах се и сядах да споря с пианото, а вечер си приготвях ориз по една от двайсетте рецепти. Докато един ден отворих хладилника, видях, че е празен, и отидох в пенсионното. Служителката ме посрещна доброжелателно и ми обясни с дати и параграфи, че не е важно гето съм свирил двайсет и осем години в квартета и за хонорарите от чужбина съм плащал данъци колкото за пет-шест тогавашни заплати, има нов закон и не ви стигат дванайсет точки. Какво, тогава законът бил груг? Законът тогава може да е бил груг, но вие искате да се пенсионираме сега, така че да сте мислили, като сте разтурили вашия – как го казахте? Оркестър? Квартет? Камерно какво? Добре, като се е закрило, каквото е било там, е трябвало да постъпите някъде на работа, не да съчинявате у дома си рапсодия. Пенсия се дава за трудов стаж, не за рапсодии и сега ни оставете да работим, че вижте каква тъпа чака след вас – а аз се опитвах да ѝ обяснявам отново, но зад мен наистина се трупаха хора.

Исках и на тях да кажа, че не е възможно в тези земи да се роди само рапсодия „Варгар“, реки – дал Господ, и таланти колкото щеш, нямам предвид себе си, но хората вече подхвърляха заканително да се омитам, че ако до обед не си получат пенсиите, вечерта няма какво да ядат. Тогава повторно, след целувката като на парти на Виолата, ми мина през ума, че рапсодия не се ражда само с вдъхновение, досущ като истинското раждане е, и боли, и охкаш – и изтичах до магазина да купя двайсет пакета ориз с последните си пари. Ще кажете – този си е надвил на масрафа, по двайсет пакета купува!, но просто не знаете за голямото постижение на човечеството, да не говорим, ако не са ви гали пенсия, дори от символичните. Като отидете на митинг с пенсионерите или отворите някой от вестниците им, се чувствате като отличник от черната борса, промъкнал се на благотворителна вечеря за безработни. Заради данъците, които не сте плащали.

Всъщност каквото и да кажете, нещата няма да се променят и аз варях ориз, гъвчех и гледах пианото, откъде ли ще изскочи рапсодията?, и така се бях унесъл, че не усетих как щрак! – и изплюх един зъб. Сдъвквал съм камъче и ми идеше да удрям по пианото и да кресця, но пианото беше най-малко виновно, камъчето пък още по-малко и като счупих и втория

зъб, се хванах да чистя ориза, но пакетите се оказаха половината пълни с камъчета. Колкото и да чистиш, все ще остане някое, а и порцията намалява и е трудно да внимаваш за кътниците си и да чакаш рапсодията, а когато строших и последния си зъб, усетих как тръпка се спуска от гърлото към стомаха ми и се разлива в гърдите, сякаш съм изпил чаша изпозено вино.

В първия момент си казах – а!, но веднага си дадох сметка, че това е, щото вече няма нужда да чистя ориза. Изглежда глупаво, но всъщност беше страшно важно. Пакетите бяха останали само три и на другия ден като не изчистих ориза, тенджерката се напълни, какво от това, че половината бяха камъчета, нали няма опасност да си счупя зъб. Следващата мисъл хич не беше откритие, най-малкото откровение. Съвсем логично беше, че ако събирам камъчетата, които гъжгът рони от перваза, и ги смесвам с ориза от двата останали пакета, ще има какво да сипя в чинията чак до края на месеца. Откровение получих пет минути по-късно, когато ме озари кое е най-голямото постижение на човечеството: като свърша и последния пакет, ще варя камъчетата от перваза – гъжгът ми е приятел и ще ме снабдява с тях – и най-после ще спра да се тормозя от мисълта гали да не забравя за препълнените концертни зали и аплодисментите.

Ще пълня тенджерката с камъчета, ще гледам как водата забира и те се вдигат от гъното и почукват по стените ѝ и с парата звучи рапсодията, която пианото така и не поуска да ми даде. Рапсодия „Ориз“, най-голямото постижение на човечеството, и какво са пред нея теорията за относителността и компютрите, а Челото да не злорадства, Цигулката да не пшика притеснен, Виолата да не ме гледа с насълзени очи – милият... Да се върнат тук и не само ще засвирят моята рапсодия, но след време и ще им хареса и ще признаят: има музика, която се ражда само у нас, прав беше Композитора – ама аз кога съм казвал такова нещо?...

Емил Кръстев започва работа като репортер във в. „Орбита“. Същата година постъпва като редактор в Българското радио, програма „Христо Ботев“. По-късно работи във в. „АБВ“ и издателство „Земиздат“. През 1991 г. основава издателство „Гей-Либрис“.

Като журналист пише основно по темата за опазване на околната среда и екологичното равновесие. Дебютира през 1984 г. с повестта „Луда надежда“ в библиотека „Смяна“ на издателство „Народна младеж“. Автор е и на книгите „Кръговрат“, „Уебсайт“, „Медии“, „Лунен загар“, „През екологичния лабиринт“, „Змейова гонитба“, „Плацента“, „Макиаж“, „Сянката“.

Продрум Димов
ВЪРХОВЕ В СЪВРЕМЕННАТА НИ
ЛИТЕРАТУРНА КРИМИНАЛИСТИКА
90 години от рождението на Донка Петрунова

Останал съм с твърдото впечатление, че името ѝ се погълна безвъзвратно от някаква безкомпромисна забрава, изчезна безследно от днешното духовно и обществено пространство. Сякаш тя нищо не е сторила със своите 23 романа, отразяващи с езика на художественото слово антисоциалните разрушителни процеси в обществото по време на необуздания и несвършващ грабителски преход.

А те, романите ѝ, бяха я направили забележима не само в литературните, но и в широките обществени среди, привлякоха вниманието и на управляващите, които си затварят очите пред развилнелите се социални неправди и нравствена уродливост.

Възползвам се от навършващата се на 9 ноември т.г. 90-годишнина от рождението на Донка Петрунова, за да възкресим нейния образ и забележителен принос в най-новата ни литературна история, особено в сферата на криминалния жанр. В същото време да си припомним и някои по-значими шрихи от напрегнатия ѝ житейски и творчески път.

Донка Петрунова е родена в София, в семейство на изключително бедни родители, преселници от Радомирско в столицата. Още от малка тя се научава да чете, което не допадало на майка ѝ, тъй като нейното намерение било да я прави плетачка. Така или иначе, никои не бил в състояние да я откаже от книгите и тя завършва успешно Софийския висш селскостопански институт. По разпределение е изпратена на работа в Добруджа, но се оказва, че тя не вижда бъдещето си на агроном галече от столицата и решава на своя глава да напусне определената ѝ месторабота.

С това си прибързано действие младата агрономка изсипва куп проблеми и огорчения на родителите си, но успява да се измъкне от създалата се ситуация с подкрепата на земеделското министерство, което ѝ предлага работа на журналист в редакцията на вестник „Кооперативно село“. Настроена на творческа вълна, още с първите си репортажи тя впечатлява колегите си, които ѝ предричат бъдеще на талантлив литературен творец. И не се излъгали. Новата работа ѝ дава възможност да навлезе не само в журналистическите, но и в авторитетните литературно-творчески среди. Успоредно с редакторската си работа, тя пише радиопиеси, сценарии за документални филми, стига и до по-сериозни самостоятелни изяви.

През 70-те години на миналото столетие се появяват първите ѝ книги: „Звездите слизат на земята“ (1970) и „Казанлък“ (1975), които ѝ дават самочувствие, зареждат я с енергия, за да се нареди през 80-те години сред амбициозните ни писатели. През 1984 г. тя предлага на читателите зрели в художествено-естетически план творби – „Искри от огън и пожари“ (1986), „Сивият дом“ (1988), „Сто и първото лице на любовта“ (1990) и други заглавия.

С настъпването на така наречените демократични промени Донка Петрунова настройва своето, събрало професионален опит надарено перо, на нова творческа вълна. В произведенията ѝ намират място нравствената деградация, безпрецедентният упадъчен морал в обществото, станало жертва на безпощадна икономическа и духовна разруха. В новите си издания тя поставя на осъдителен прицел този морал, който и днес продължава да съсипе безнаказано обществото като цяло и отделния човек, отнемайки им възможността за нормален живот. Тези проблеми обезпокоената ѝ гражданска съвест пренася в книгите „Надиграване с дявола“ (1991), „Вила мистерия“ (1995), „Опашката на змията“ (1997) и в много от другите ѝ романи.

Длъжен съм обаче да припомня, че Донка Петрунова притежава пъргав и аналитичен ум, който претегля критично немаалкото негъзи и морални деформации, довели до краха на социалистическа България. С цел да вникне дълбоко в душевността на нашия съвременник, с подкрепата на вътрешното министерство, тя влиза в сливенския затвор в ролята на „осъдена“, т.е. „пандизчийка“, и в продължение на няколко месеца проучва отблизо социално-битовата и нравствена атмосфера на съкилийничките си, за да оживее тя след време в дълбоко психологическите ѝ творби. Случай, който няма precedent в историята на българското писателство. Този факт може само да подскаже колко отговорно, честно и добросъвестно се е отнасяла към творческата си работа тази наша писателка.

Кусурите на тоталитарния режим обаче беднеят пред бруталното, безскрупулно и зашеметяващо нашествие на дивия капитализъм, в който вземат връх най-долнопробните човешки страсти. Това предизвиква будната човешка съвест на писателката, която впряга в работа нейния белегтристичен талант. В творческото ѝ ползрение попадат неугържимият стремеж към властта, корупцията, задкулисието във висшите властови етажи, „случайните“ убийства, погазването на човешките ценности и прочее. И всичко в името на политическо и икономическо надмощие.

Именно тази мръсна пяна, както я нарече навремето Алеко Константинов, изплувала на повърхността на живота ни под формата на гемагогска, фалшива свобода и демокрация, беше отразена и категорично отхвърлена в произведенията на Донка Петрунова. Тази грозна действителност, която погребва всякакво чувство за човешко гостойнство, намери отражение във внушителна поредица от силни, изобличителни романи – „Голямото прецакване“ (1999), „Заслепяване“ (2001), „Мафиотски романс“ (2003), „Петата власт“ (2003), „Любов в криминално време“ (2005), „Дни за любов и убийства“ (2006), „Скандална тайна“ (2007), за да стигнем до някои от последните ѝ изключително стойностни заглавия като „Ръкописът на мръсните тайни“ (2011) и „Стълба за двама“ (2015).

В началото на 21-ви век, утвърдила се вече като авторитетна и търсена авторка в областта на литературната криминалистика, Донка Петрунова шества в читателските среди с подчертано самочувствие и със съзнанието, че е забележимо явление в литературния ни свят. Името ѝ беше достатъчно нащумяло и често се появяваше в различни издания. Това естествено предизвика любопитството ми да се запозная с нея. И случайно по време на едно от съюзните събрания в кино „Люмиер“, до НДК, до мен седна непозната жена, видимо вече на зряла възраст, средна на ръст, но с гордо изправена снага и изражение, подсъказващо нескрито достолепие. Погледът ѝ обхождаше внушително просторната кинозала, сякаш търсеше познати колеги. И като не откри познати физиономии, се обърна към мен и ме заговори. Оказа се, че съседката ми е популярната авторка на криминални романи. Това беше и първата ми среща с Донка Петрунова. Това запознанство не след дълго се превърна в творческо сътрудничество и приятелство. Разменихме си книги, общувахме често по телефона, взаимно се търсехме и уреждахме срещи по време на събирания, четения и съюзни тържества. Почувствах, че се сближавам с автор с впечатляваща културна ерудиция и висок професионален ръст. Страшно ме заинтригува романът ѝ „Бели рози в черна ваза“.

В това издание Донка Петрунова се представя, за кой ли път, с респектиращо гарование пред многолюдната си читателска аудитория. В тази книга обект на нейното внимание са както племеница от любовни интриги, така и ненаситната жажда за власт и пари. В него необузданите страсти и инстинкти, сребролюбието, пораждаат безумия, които водят до низ от криминални престъпления. Този роман е сурова, но справедлива присъда на днешното арогантно време. Авторката се е добрала до една твърде реалистична характеристика на унизителното настояще с цяла галерия от образи, чието поведение носи отровния му дъх. Това силно актуално звучене ми даде импулс за представянето на „Бели рози в черна ваза“ пред културната общественост на Пазарджик. На 12 март 2012 година салонът на концертна зала „Маестро Георги Атанасов“ се оказа месен да побере многобройните почитатели на Донка Петрунова, стекли се да се срещнат и разговарят с писателката. Този ден се превърна във въздуващ духовен празник на града.

След горещия прием на книгата публикувах рецензия във в. „Дума“, в която отразих нейната художествено-естетическа същност и огромното ѝ въздействие върху читателската аудитория. Авторката не пропусна да благодари, изказа задоволство от гостуването си в нашия град и продължи да се интересува от приема на творбите ѝ и от събитията, свързани с местното ни духовно битие.

Не по-малък интерес предизвика и появата на нейния роман „Очите на сърцето“. С него тя ни въвежда в погубващия свят на нравствена деградация в обществото, в което безнаказано виреят измамата, фалшът, лицемерието и бездушието на гържавата. Нищо не е в състояние да ни спаси от бруталната имотна измама, чрез която е заграбен апартаментът на младата, красива и интелигентна архитектка Жана. Съсипана от беззаконието, изхвърлена на улицата, споходена от амнезия, бедната

столничанка заживява сред клошарите. Проследявайки нещастната участ на своята героиня, писателката ни запознава със съдбите на всевъзможни обитатели на улиците и деградирани хора от окаяното ни съвремие. Донка Петрунова удивява с таланта си да изобразява героите в едно срамно битие, във време, тръбящо за апология на хуманност, свобода и демокрация. Писателката впечатлява с дълбокия психологизъм при отразяване моралния упадък на изхвърлените на социалното бунцище персонажи чрез сполучлива речева и авторска характеристика. Тя показва наистина невероятното си умение да вниква в нравствения облик на типажите чрез взаимоотношения, задъхващи се от вулгаризми и цинизми, чрез уродливости от най-голнопробен род. Всичко това превръща произведението ѝ в един стряскащ художествен атестат на гнешната жалка социална реалност.

И този роман на Донка Петрунова ни убеждава в солидните ѝ творчески възможности да вниква нагълбоко в негативните социални явления и болезнени психически сътресения – постоянна черта на гнешния ни объркан ген. Заех се да оценя благородния замисъл на авторката, гръзнала да извади на светло разрушителните и гнилостни процеси, разяждащи обречения на гибел социален организъм, като публикувах рецензия на книгата във в. „Дума“.

В този ред от мисли си спомням, че навремето изключителен интерес предизвика и поредният ѝ остро изобличителен роман „Стълба за двама“. Той грабна читателското внимание със смелия нрав на писателското ѝ перо да открива и с хирургическия нож на словото да изрязва язвите на болното общество. Добронамереният критичен език ми допадна и аз отразих впечатленията си в рецензия, приета радушно от сп. „Пламяк“.

В хода на създаването на произведението си авторката, споделяше някои мисли с мен и аз добивах представа как се ражда то. Изводът е един: и този, както и другите ѝ романи, е изстрадан, костващ ѝ безбройни напрегнати, безсънни нощи. Но пък се четеше на един дъх и поради недостиг на екземпляри, се предаваше от ръка на ръка.

За новото ѝ заглавие се заговори и в нашия град и през есента на 2015 година решихме да организираме представянето му пред местната общественост. Аз бях секретар на Клуба на дейците на културата и исках да популяризирам изданието.

По това хубаво есенно време Донка Петрунова обитаваше малката си къщичка в Драгалевци и рядко слизаше в града. Постихналите ѝ стари болестки я споходиха отново и скоро се превърнаха в тежко поносими болести, които я отведоха в болница. Понякога състоянието ѝ временно уж се подобряваше и най-неочаквано се видяхме на едно премиерно тържество за Евтим Евтимов в клуба на журналистите в София. За съжаление всичко се оказа затишие пред буря. След междувременната загуба на съпруга си и единствения им син, бурята се разрази със съсипваща сила. От това безмилостно осиротяване я спасяваше единствено общуването ѝ с белия лист. Коравият характер донякъде ѝ помагаше да се избавя от непоносимата скръб, но несломимият ѝ дух беше застава да отстъпи пред коварните удари на връхлетелите я неизлечими заболявания.

По време на мъчителния ѝ престой в болницата подгържахме връзка

по телефона, но в гласа ѝ се долавяше отпадналост и безсилие, което не смогваше вече да прикрива. От време на време болките затихваха, тя се поосвестяваше, но отново се завръщаха и силите я напускаха. На 15 февруари 2016 година Донка Петрунова си отиде от този свят.

С нея си отиде един рядко талантлив творец, чието дарование и упорит съзидателен труд издигнаха на нов, по-висок връх българската криминална литература, запазиха ѝ място в националния духовен живот. С нея си отиде сякаш епоха в генезиса на родиното криминално четиво.

28 октомври 2021 г.

**Ивайло Савов.
„Кон“**

Крум Гергицов
ДВАМА РУМЪНСКИ
ДРАМАТУРЗИ
ЗА ПЪРВИ ПЪТ
НА БЪЛГАРСКИ¹

Преводачът Огнян Стамболиев от госта години проявява определено пристрастие към идеята да представи на българския читател известни съвременни и класически автори, както и драматурзи от съседна Румъния. Той е превеждал пиеси на драматурга-класик Йон Лука Караджале, както и на световноизвестните автори с румънски произход Йожен Йонеско и Матей Вишниец. А също и автори като Аурел Баранга, Думитру Соломон, Хоря Ловинеску, Марин Сореску, Матей Вишниец и други големи имена, познати и на нашата публика. Наскоро излезе и най-новият му, майсторски превод на пиеси от други двама големи драматурзи – Михаил Себастиан и Думитру Раду Попеску. И тук текстовете им са пресътворени на един богат и гъвкав български език и са готови за нашите сцени. Силни пиеси от силни автори!

В сборника от творби на Михаил Себастиан са публикувани трите му пиеси – „Звезда без име“ (1944), „Игра на ваканция“ (1938) и комедията „Аферата Протар“ /Последният час“ (1946), разкриващи в максимална степен атмосферата на неговия театър. Българският зрител помни един незабравим френски филм – „Звезда без име“ по тази пиеса, с централни изпълнители големите френски актьори Клод Риш и Марина Влади – филм, който бе много популярен през 60-те години.

В опусите на Михаил Себастиан определено витаят Чеховски мотиви, настроения, сюжетни структури. Тези настроения произтичат от обединителната линия на поведението на главните персонажи и в трите пиеси – личността, която страни, изолира се от възможността да се включи в общия поток на стандартните закони за битуване в живота. Това ражда тяхната грама, но и тяхната горда алиенация. Главните герои на Себастиан са определено романтични натури, които живеят в един свой свят и там те са истинските, там те са проникновените тълкуватели и философи на живота. Именно тази им нагласа ги сродява

¹ МИХАИЛ СЕБАСТИАН. *Звезда без име. Избрани пиеси. Превод Огнян Стамболиев. Изд. Гей – Либрис. С., 2020.*

ДИМИТРУ РАДУ ПОПЕСКУ. *Цезар, шута на пиратите. 10 разказа и 6 пиеси. Подбор и превод Огнян Стамболиев. Изд. Гей – Либрис. С., 2020.*

с Чеховите персонажи-мечтатели. Действието в пиесите на Себастиан, подобно на Чехов, се развива в затворено пространство, сред един сюжет, който не търпи линейно развитие. От срещата ни с творбите му остава спомена за сценичния разказ на герои, които търсят звезда на небето, и която биха я нарекли на своята мечта. А тя е красота и доброта в един свят, прекалено прагматичен, прекалено суров и арогантен – свят на маскарада в отношенията, свят на разрушаващите се човешки нравствени ценности.

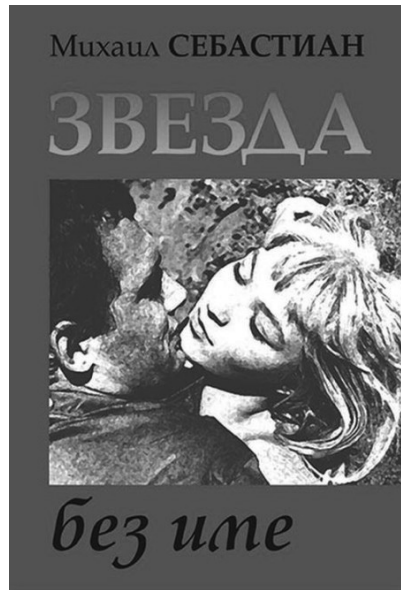
В преговора си към Себастиан Огнян Стамболиев ни припомня не само за филма „Звезда без име“, но и групи гледани от него реализации на тази пиеса на различни сцени, и то пак с участието на големи майстори на киното и театъра: руските актьори Анастасия Вертинская и Михаил Казаков, на сръбската актриса Милена Дравич. Тук ще припомня и за реализацията ѝ като една много успешна лирична българска опера от големия наш оперен композитор Парашкев Хаджиев в Софийската национална опера, създадена по либрето на Огнян Стамболиев през 1985 г. От същия автор той преведе наскоро и романите „Жени“ и „Две хиляди години“.

Димитру Раду Попеску е представен в сборника „Цезар, шута на пиратите“ като белетрист и драматург. Именно в тези два профила на литературата той е известен и в родината си. Много от особеностите на днешната румънска литература носи творчеството на този оригинален автор. Това преди всичко е особената атмосфера на смесица на реалистичното с фантастичното, на сатиричното с гротескното, както пише в преговора си преводачът.

Д. Р. Попеску (в родината му името му се произнася Де Ре Попеску!) е представен в сборника с 10 разказа и 6 пиеси. А иначе той написва около 60 пиеси, които имат богата театрална история в Румъния. Поставяни са и в чужбина. Атмосферата на театъра на този драматург е съвсем различна от тази на Михаил Себастиан. Някои критици определят пиесите му като откровено „политически“, други като „театър на идеи“, трети – за „митологичен“, четвърти твърдят, че е „барок“. Театралният критик Лучиан Райку ги определя като „яростни“ и „необуздани“, а друг критик Йон Негойцеску говори в тях за „склонност към маскарадното“, към „спектакъла – парад на чудатостите и маниите“, към „оригиналните персонажи и патологични феномени“. Само тези определения на критици са достатъчни, за да ни разкрият атмосферата на театъра на Д. Р. Попеску – един театър, който се рогее с най-съвременните тенденции в процесите на европейския и световния театър. За разлика от Себастиан, който напомня Чехов, при Д. Р. Попеску има навеи и от театъра на Бертолт Брехт, също на Антонен Арто, на Алфред Жари, както и на духа на днешните авангардни течения. Театър, който бих подчертал, прави безпощадна дисекция на доброто и лошото в днешния свят. При това в една твърде ярка, агресивна светлина.

В свое изказване известният драматург споделя: „Възприемам те-

атъра като храм, като светилище, където хората се откриват или преоткриват, където се пречистват“. Тези му думи силно напомнят за катарзиса на древните гръцки граматурзи, за театъра на Шекспир. Ценното е, че този световнопризнат румънски граматург прави своеобразна трансформация на този катарзис. Така Д. Р. Попеску се явява като ярък, проникновен автор, в чиито пиеси винаги отправяме поглед към небето...

Магда Белло, Никарагуа
**НЯМАМ ДРУГ ГЛАС ОСВЕН
 СТИХОВЕТЕ СИ**

НЕ СЪМ ЗА СВЕТА

Паралелен космос има в
 утробата ми,
 изправен гръб и тъмно

орлово перо.

Днес не съм... не съм за света.
 И за утре може би няма да съм.
 Когато есенята покрие с листа
 пейзажите на Амхърст,
 тялото на моя любим
 ще лежи във вечността на съня.
 Бездната вдишва стиховете ми –
 без претекст и без вина.

– Променям ли се?

Когато хълмът стане по-малък,
 а хоризонтът утре го няма...
 Бурната зима ме ограничава
 между стените от махагон
 и безсмъртният стон
 в утробата ми.

Днес не съм... не съм за света.
 И за утре може би няма да съм.

(Из стихосбирката „Емили“, 2017)

„... ДОСТИГНИ МЕ, АКО МОЖЕШ,
 ако искаш премини
 бездната на Курилите
 огнения гракон,
 граничната арка –
 от пагубния ми смях,
 към скритият ми вик

полети...
Целувките ми там
все още те чакат.
Достигни ме, моя любов,
че инак срещата ни
ще е неизбежна.
И ще знаеш понякога,
че ще бъда отчаяно твоя
... и завинаги своя.“

СЛЕД ВСИЧКО...
Да вървим през живота
на къси крачки
по релси –
да не докосваме земята.
После по магистралата –
без да излизаме от платното –
стъпваме.
Пазим баланса
на високи токчета
върху възета,
докато се подиграваме –
с дракотините,
с препъването
и със срама си.
Да пием с отличие
горчивите дни,
надигайки чашата,
съгрешавайки в гордост –
без да се молим
Отче наш...
След всичко това
ни остава
Омир, Сафи и Хезиод.
Да вървим през живота
на къса нишка,
без бързане,
докато не освободим звяра,
който да ни кара да полетим...

НЯМАМ ДРУГ ГЛАС ОСВЕН СТИХОВЕТЕ СИ
с моята силна хартиена барикада
и заточена страст сред стени от елегии.
Гарваните не издигат моя гений.
Пеперудите не разпръскват
прашеца ми.
Нямам друг глас освен стиховете
си
и стоте писма до малкото, което
обичах.

ЛУДОСТ Е ДА СЕ ЧУВСТВАШ
със стряскаща сянка.
Почувствай, че ме докосваш
че ме притискаш,
че ме успокояваш.
И всичко наше
ще е прекрасно
в ума ни.

Чувствам понякога,
че ме чувстваш.

В ТЪЛПАТА ОТ МОИ ВИДЕНИЯ
видях себе си като момиче –
измършавяло, треперещо,
заточено в поезията.
Растеше под краката ми
остров от светлокафяви
невени.
Големите им стебла
ме повдигнаха
до върха на елегиите –
в лавровите полета,
в плачещите блата,
в черната цитадела
и в театъра на влюбените.
В прилива на виденията
видях себе си като момиче.

Вървах през тунел –
хиляди души маршируваха,
а ръцете ми държаха
лампа.

ТРЪГНАХ СИ, ПОВЯРВАЙ.

И все тъй те виждам
с крайбрежията

на очите си.

Докато целувките ми
се топят като пяна,
стъпките ти ме гонят
и ти ми викаш – Бяло момиче,
не бягай, не тичай...

Тръгнах си, повярвай,
когато повдигах бузи
само за да те видя.

И отидох в града на лилавото,
където има любов без мярка,
без сянка...
без сън...
без забрава...

* * *

Магда Белмо е известна в испаноезичния свят никарагуанска поетеса, писателка и есеистка – носителка на престижната международна награда за поезия на името на големия никарагуански поет Рубен Дарио (Ruben Dario, 1867–1916).

Подбор и поетически превод на стиховете:

Владимир Луков

Буквален превод от испански език:

Милена Маринова

IN MEMORIAM

Георги Н. Николов
„ЗЕМЯТА ПРЕЗ
ВСЕЛЕНАТА
ПЪТУВА...“

Във всички епохи литературата е плод на възприятия, оценъчност и художествена интерпретация в рамките на обществото. И като негова палитра се движи в границите му. Подчинена на закони, тласкащи поредния исторически етап напред. Самото общество не е явление, битуващо статично в свят на обогатявана с познания традиция. То осъществява приемственост на своите модели между минало и настояще, за да прелее най-ярките им образци в бъдното. Така хора и битност се вписват в естетическата матрица на времето. Съзиждат пирамида от нравствени ценности, завещавани на идни човешки същества. Които на свой ред ще вградат пулс в скрижалите им, преди тленно да избледнеят в спомена.

Лириката на Андрей Андреев цветно, в дълбок философски контекст, илюстрира тези послания. Авторът е дарен с неспокоен дух, вникващ жадно в земните дела. Опитва се да разплете вечния въпрос: „С каква мисия тъпчем гръдта на планетата?“ Да отгатне времето и пространството ли моделират съдбата, или сами избираме оброчния си кръст? Или се раждаме само за да умрем? Изпълнявайки библейската повеля: „От пръст си и на пръст ще станеш...“ А може би, увлечени в делнични тегоби, не разбираме космични внушения, създали ни по свой образ и подобие? Може би:

*И в планетата ни, зелената,
 със всевиждащо будно око
 векове се заглежда Вселената.
 Търси някого, но кого?*

*Невъзможно е да е забравила
 оня миг или ден, или век,
 в който някого тук е оставила
 само с голото име човек.*

*Как мълчанието на всевишните
 ние, смъртните, да разберем,
 или те, или ние сме нищото,
 във което до днес се кълнем.*

„Сираци на вечността“ -2

Лирическият герой на Андреев е смирен бунтар. Търсещ, изследващ, проумяващ себе си в света. Мисията му е на скиталец по хребетите на роговата памет и динамиката на съвременността, преди да откряне верите на бъдеще време. Дарен с тленно безсмъртие, олицетворено с мисълта. Тя е в кръвта между нас и предците. Тя и ще ни надживее. Щом бъде втъкана в гена на онаследеното познание, без което приемственост не е възможна. Пътят на героя е труден, лъкатушец, радостно-горчив. Хората са несъвършени и мерят доверието в сребърници. Завист разяжда нечутите им викове „осанна!“ в „разни го!“, блика гнилото доволство на индивида, надживял своя брат с още ген. И все пак поетичният апостол на Андреев върви. Като упорит орач, разбиващ целината от апатия, егоизъм и гребничка злоба. Назад остават спомени за скъпи същества, изпепелени идеи, възжеления, станали реалност. Напред е мамещият хоризонт на универсалното познание. Сливането с него е подчинено единствено на гарантите от вечността мигове. Те имат свои дълбоки корени. Дремещи в етносъзнанието – от зората на личното „аз“ в тъмни времена. Сред утвърждаващ се в историята национален монолит, та до днес. Логично е авторът, български гражданин на света, да черпи сили първо в изконно родното: пъстра шевица, минаваща през цялата му лирика. И набор от теми, умело открити в графика на стиховете. Или кодирани в иноказание от фолклорни символи. Сдобряващи в човешкото съзнание разбиранията за живота и смъртта. Като за два полюса върху сцената на космическата безпределност. Върху ѝ човек има кратка роля. Но се убеждава, че трябва да я напусне едва когато сложният микс от гордост, ценя и мимолетност се утаи в душата му. Символите в лириката на Андрей Андреев са заимствани от вечността. Тя е в често ползваните от него митологеми за кладенеца, водата, моста. С внушенията за Харон и Лета. За посрещането и отлитането на църкелите. За въздуха, земята, небето. И разбира се, за пътя до родния дом. Пред който в търпеливо очакване бди споменът за мили образи. Кому са потребни след толкова години? Разпръскват ли мрака на самотата, или я правят още по-ленкава и тъмна?

*Мътно слънце. Стъпкани гробове.
Гарвани тършуват в пепелта.
Тихо падат в празните дворове
унизени есенни листа.*

*Живите заминаха. Протяжен
към небето се издига дим.
Но на мъртвите какво ще кажем,
мъртвите с какво да утешим?
„Есенна смола“*

Поезията на Андрей Андреев е илюстрация на трескаво-спокойния делничен пулс. На орис, която завлича малкия човек във въртоп от нечакани митарства. Далеч от България и от тишината на спокойно съществуване. Дошло е време разделно. За света, за родния край, за човека със славна

история, но с неясно бъдеще. Всъщност, уязвима пращинка в свят на тлеещи пожари. На възродени притчи за мъст и кръвнина. Нима стъпваме в уж отречен от разума коловоз? Нима единствено атакизмът в душите се радва на безсмъртие? В стиховете страната ни и планетата са скачени съдове. Във вените на които опасно тлеят пожарите на обществено безумство. Природата е изправена пред парадокса да се подчини пред барутните начинания на своите чеда, или да ги смачка. Експерименти с живота и надеждите на неизброима сива маса навяват аналогия с библейския потоп. Но кой е зван да бъде новият Ной? Кой е сочен за негов продължител пред хладния поглед на Вселената? Безспорно – поетът. Неведнъж, по различни поводи е търсено мястото на интелектуалеца в жаравата на съвременния антагонизъм. Поставят хората на перото в първата редица на кръвни стълкновения. Върху барикади и хилядни демонстрации. Не, мястото на осенената мисъл не е в уличната кал. Защото всеки творец е месия за времето, в което е пратен да съществува. Той трябва да озарява истината за добро и зло. Да пресява зрънца нравственост, почтеност и доверие от купчини материална изλιшност. Да отправя анатема към апологетите на идейна непримиримост. Просветлявайки съзнанието за неотмиращи Божи заповеди. Дарени на людеите, за да грешат в мир със себе си. Последвалото разкаяние блика от сърцата винаги късно. Но отправено искрено, ще бъде чуто от космичния разум и простено. Негов посредник на земята е поетът: чувствителен, болезнено-раним и... твърд като стомана. В творчеството си Андреев е рицар на българското послание към света. И едновременно изповедник на човечеството в олтара на духовността. Тематичният му обхват е с условни географски понятия. Родината при него гиша равнозначно с нашия общ планетарен дом. Те не могат да съществуват дистанцирано и отделено. Такава е повелята на Съзателя, който ни поставя пред разрешима дилема: да изберем меч, или маслинено клонче...

*Светът?! И той е суха ланска слама,
пални му клечката кибрит и ето:
гори, гори отвсякъде, а няма
глави безумни – да гасят морето.*

*И няма край. От векове така е.
И векове ще бъде, щом човека
за себе си и за света нехае
пред своите Йерусалим и Мека.*

*И ти кому да кажеш свойто сбогом,
презрял и клеветата, и елея...
Уверено към бездната и Бога
върви светът... И пее. Пее. Пее.
„Оптимистично“*

Цялото творчество на Андреев е осмислено върху панорамата на философския пейзаж. Илюстрация на лирично сфумато. В което жива-

та импресионистична картина и човешките сезони разкриват обща перспектива за човешкия индивидуум. С финал за тленната обвивка на интелекта, безсмъртен в мисловната си същност. За поета всичко, до което се докосва, е израз на променлива статичност. Природата в цветните си мантии е и позната, и по новому различна в поредния лист от календара. Земната орбита е привидно стегната във физични формули. Но ще ги разкъса веднага по гаген от Вселената знак. В посоката, която сега ще избере, човечеството няма да е неин спътник. А може и самото то да се стреми към точка в апогея си напред и нагоре. За да се върне в праисторията, започвайки всичко отначало. Страстта към унищожение е заложена дълбоко в биологичната програма на личността и не се нуждае от мотив. Заличават се цели поколения още преди рождената им гата. Изтриват се неписани страници от всемирната история. Въздигат се от руините Согом и Гомор, за да бъдат разрушени отново. Човекът сред нас е навярно паднал ангел: посланик на мъст и богохулство от библейски времена. Или неразгадана икона, забулена в противоречия. Нещо трябва да се направи, за да бъде спасен животът... от поляризацията на самия живот. Вместен между богатство и нищета. Между ситото говорство и гладния бунт. Сред хармоничното доверие на брат към брата и скрития в пазвата нож. Отново се намесва времето – най-верен съдник на нашите помисли и дела. Защото людетте са вулкан от спяща противоречивост. А то – студена разсъдъчност, черпеца извод в гима на минали години. Можем и трябва да му се доверим, за да избегнем бъдещите грешки на обществото. Можем и да му се присмеем, защо не? Портите на Едем са отдавна хлопнати зад нас. А цивилизацията е красив декор, зад който хора-роботи крачат ежедневно към миражи и химери. Ще се преоткрием ли отново в лика на сивите тълпи? Готови ли сме да се лишим от анонимност, за да познаем болката на зачатие? От чаканото раждане, чистата любов и неизбежната раздяла? Кой ще отговори, ако не пак поетът. С душа, поела в себе си горчилката и плахите очаквания на целия околнен свят. Той е в него и лети над него. Не дарява света с вехти клишета за святост и прошка. Не е и схимник, скрит в пустинята за изкупление. Негов е образът само на Сизиф. Тласкац към върха на истината свое прозрение за Човека. Този свят грешник, плод на любовно докосване между космическия разум и земната плът. Митологичен сатир с нежно сърце. Упорито отбягван от божествени събратя по другите планети, за които нехае. Неговата роля в света на земното е земна: да се възпроизвежда по свой образ и подобие. Да задоволява плътта и да тича след разума, на чийто зов не може да устои. И да прекрачи знайния финал с надежда, че оставя спомен: заявка за живот сред живите много след смъртта. Но все пак:

*Каквото е било, ще бъде – казва
Давидовият син Екклесиаст.
Но в този отминаващ вече август
какви сме и кои сме ти и аз?
Изчезват поколения предишни,
а чувам как отвсякъде крещат,*

*че са били ненужни и излишни
 животът им и скръбният им път.
 Дали е сляпа нашата Вселена,
 или ни е превърнала в слепци?
 Уж всичко се променя,
 а покрай нас гъмжи от подлещи.
 И ако Бог ни гледа от небето,
 да прокълнем или благословим,
 че битието и небитието
 са глътка въздух. Или глътка дим.*

* * *

Със споделената си мъдрост поезията на Андрей Андреев ясно се откроява в съвременната българска литература. Тя съчетава по реговете проверените истини на теистична и ренесансова хуманност. Нагживели и нагживяващи епохи. Защото са положили смисъла си в нозете на Човека от всички времена. Осъден на клада светец. Слизац от пламъка по-ярък и пречистен в копнежа за грях, земни радости, небесна прошка. Сам той малка вселена и дихание свише, слети в неразбираемо за „зрящите“ египтство. Лириката на Андреев носи печата на уморена, неуморима борбеност. Черпеща нови сили в неантагонистична полемика със своя лирически герой. Простено му е всичко, ако бъде осезаем, от плът и кръв. Ако помни образите на баща и майка и тревясалия път към техните гробове. Ако се сеца за България, макар прокуден галеч от нея неволник. Творбите на автора са сплав от традиция и модернизъм. От класически стих, в който мултиплицираното за бъдеще време послание изгрява още днес. Далеч съм от мисълта, че това е само българска поезия. Нейната елегантност, философски обхват, достъпна метафора и подкупващо откровение са дар за света. И катехизис за младите творци, тръгнащи да го покоряват. Че светът не може да бъде покоряван, а само опознат. Вярно приобщен към лирата ни, ако ни се довери. Тогава и ние ще останем в анализите му. За добро, или не съвсем... Самият Андрей Андреев има един основен грях: премного обича Човека, света и всичко, до което се докосва синовният му образ на праотец. Затова нека получи наградата, която сам помолу в стих:

*Макар пребродил много векове,
 човекът няма други брегове
 освен Земята – майчица рождена...
 Не исках и не можех да съм друг.
 И сянката ми погребете тук,
 където свършва цялата Вселена.*

Не, не бързай за наградата, поете, нищо, че физически си галеч от нас! Потребен си ни още дълго тук, на земята, макар и от груги селения на Вечността, чрез спомените и твоите творби. Убеден съм, че всички разбираме защо...

Рони Райк (Радослав Райков)
ДВА ПЪТЕПИСА

**КЪДЕТО ЖИВЕЯТ АНГЕЛИТЕ,
КОГАТО СЛИЗАТ НА ЗЕМЯТА**

Денят беше хубав, а мислите ми – цветни. Облаците бяха още бели, но вече поръбени с кант златиста светлина. Постепенно небето изсветля и стана лазурно синьо, а облаците поруменяха и се натрупаха на хоризонта. Слънцето изскочи внезапно иззад тях и през морето се спусна блестяща пътека от светлина, която мигновено достигна брега и оцвети пейзажа в кехлибаренооранжево, аметистововиолетово и карамеленокафяво, а лъчите му заманцуваха валс със сенките върху крайбрежните скали, вълните си заиграха на гоненица с брега, а вятърът заочертава пътеката на чайките в още теменуженото небе. Малките тантурести облачета, които доскоро миеха босите си крачета в морето и прескачаха вълните, забързани към сушата, се вдигнаха нагоре и огнените пръсти на изтока окончателно разкъсаха платното на нощта.

В този красив ден решихме да посетим Ез, за който дори мнозина французи не знаят, че съществува. Той се намира близо до Монако, на изток от Ница, където беше хотелът ни. Пътят се виеше по планинския релеф на Алпите, които тук достигат до самото крайбрежие и се изкачвахме към разположеното нависоко градче. Кацнало на върха на скалите като орлово гнездо, неговите 420 м. височина го пазели едно време от нападенията на морски пирати и други разбойници. Днес, хилядолетие по-късно, то продължаваше да избягва много от туристическите капани на Френската ривиера. В него не се допускаха автомобили, така че оставихме колата на паркинга и закрачихме покрай покритите с бръшлян готически сгради и заострени тънки кули, които създаваха впечатлението, сякаш Ез бе изкристализирало от въображаемия свят на Урсула Ле Гуин или К. С. Луис, авторът на цикъла книги „Хрониките на Нарния“. Ез е южнофренският отговор на Мон Сен Мишел, реец се като остров във въздуха над Лазурния бряг вместо над водите на залива Сен Мало.

Поехме нагоре по възвишението по малка, навирана уличка, която всъщност представляваше поредица от стъпала. Градът сам ти подаваше галантно ръка и те повеждаше из лабиринта на своите улички и стълби, катерещи се и спускащи се във всички посоки, из които звънтяха стъпките на стотици туристи, насочили се към върха на хълма, увенчан от руините на дъвен замък. На рухналите кули и срутените крепостни стени беше придаден нов живот, разполагайки там Екзотичните градини (Jardin Exotique). Пътят ни към тях минаваше през рушащи се сводове и

ниски, тъмни тунели, покрай гървени порти, украсени с ковани звонци и прозорци с железни решетки, през малки площадчета, окъпани в зеленина и светлина, покрай хладната вътрешност на църкви, от които се носеше ухапето на тамян и цветя – имах чувството, че се изкачвах по палубата на огромен каменен галеон, пълен със скрити съкровища.

Едно от тях бе Екзотичните градини, в които растяха стотици видове кактуси. Всред тях бе и рекордьорът – кактус с височина 13 м. и тегло повече от тон. Оттук се открива една от най-пленителните панорами в света – сини скали, зелени хълмове, бели вили и разливащо се тъмносиньо море, осеяно с лодки, което се губи в безкрая на хоризонта, набраздявано от лекия като гъх на коленце морски бриз, обкичвайки вълните с бели гриви от пяна, с които вятърът си играе на гама чак до алжирския бряг.

Дали името му произлиза от *visia* или от *Avisium*, както в гревен Рим наричали наблюдателните пунктове по планините, все още се спори, но някои учени свързват Ез с името на гревноегипетската богиня Изидя, изказвайки становище, че е основан още преди новата ера. Доказателство за това са погребаните пог руините на замъка от десети век гревни останки на крепост, вдигната още по времето на Цезар.

Слизайки обратно наголу, се оказахме на главната улица „Принципал“, която представлява гълъг наниз от магазинчета и ресторанти. По рисунките върху стените на домовете можеше да се съди за занаята и общественото положение на предишните им собственици. А те, в повечето случаи, били богати и известни: като Консуело Вандербилт, гъщеря на американския железопътен магнат и милионер Уилям Вандербилт, великата херцогиня на Русия Анастасия Михайловна, внучка на цар Николай I, която дори починала в Ез, шведският принц Вилхелм, който посещавал резиденцията си тук до 1950 г., днес превърната в разкошен хотел. Същата участ сполетяла и вилата на руския принц Строганов, намираща се по-году, на брега в подножието на скалите, където сега компания ѝ прави къщата на вокала на U2 Боно. По-малките сгради по „Принципал“ бяха заети от художествени галерии и културни институции, както и от магазините на двете известни френски парфюмерийни Galimard и Fragonard, чийто производствени цехове бяха наблизко и можеха да се посетят. И докато нежната половина на групата се изгуби в пленителните аромати на Fragonard, ние отскочихме до църквата „Белите каещи се“ от XIV в. (Chapelle des Penitents Blancs), за да видим каталонския кръст с усмихващия се Исус Христос от XIII в. и статуята на Магоната от XVI в. с Младенеца, гържащ борова шишарка.

Но като че ли най-възхитен от Ез останал Фридрих Ницше. След влошаване на здравословното му състояние, което го накарало да потърси по-благоприятен климат за здравето си, известният философ пътувал често и в края на 80-те год. на XIX в. прекарвал летата в Силс Мария, близо до Сент Мориц в Швейцария, а зимите – в Ница и Ез. Именно тук той намерил вдъхновение за третата част на „Тъй рече Заратустра“, докато се разхождал по стръмната пътека, която се спуска от селцето до крайбрежието. Сега тя има име – Пътеката на Ницше. Виейки се през гористото дефиле, пътеката някак си естествено предразполага към

съзерцание. В началото ѝ все още се дочуват звуците от обикновения живот в малкото селце, но постепенно те биват погълнати от песента на птиците, шумоленето на листата и хрущенето на камъчетата по краката, в което прониква и все повече започва да изпъква на преден план, колкото по-нагоду се слиза, плясъкът на вълните, които изскокват на брега изриво със синьото си обаяние всред упоиващия зелен аромат на строгите си пазачи – боровете, винаги готови да запазят сушата от лекомисленото им държане.

Съвсем различен е пейзажът в Кан-сюр-Мер на 15 км. на запад от Ница, където решихме да се разходим на следващия ден. Градчето сякаш бе нарисувано от импресиониста Пиер-Огюст Реноар и трептеше в нагретия от слънцето въздух с бързите мацвания на четката, така характерни за този период. Мекият средиземноморски климат облекчавал непоносимите ревматични болки на прочутия художник, но Кан-сюр-Мер се оказал толкова непреодолимо красив, че гори и ужасяващият артрит не успял да загуши желанието му да го нарисува. Той завързал четките за обезформените си от болестта ръце и така запечатал на платното облените в слънце маслинови горички и гревните каменни улици близо до дома си, днес превърнат в негов музей.

До смъртта му през 1919 г. толкова много парижки художници последвали Реноар в Кан-сюр-Мер, че започнали да го наричат Монмартр на Кот д'Азур. Той привлякъл дори и Модigliani, най-известен със своите портрети, да улови с палитрата си приказните му улочки и развълнуваното море от червени керемиди. По-късно тук пристигнал и създателят на Мегре Жорж Сименон, който облякъл в думи възхищението си от прелестното градче.

Миналото дишаше в златната прах на Кан-сюр-Мер. Кацнал на върха на хълм, тежката мантия на средновековието се спускаше по склоновете му. Мрежата от улочки приличаше на колаж от дялан камък, желязо и дърво, безкрайни пасажи, галерии и аркади плъзваха във всички посоки и тайнствено изчезваха зад каменни зидове, водейки през ниски, тъмни тунели, изпълнени с аромата на мокри кръстове и коварно минало, към скрити от хорските очи площадчета със стени от чемшир и водопади от лилави бугенвиллии. Тръгнахме и ние из племеницата на малките му улочки, а като видях усърдието ни, градът сам ни показва всичките си забележителности. А забележителностите му са неговият отминал апогей и старомодният чар, някак си малко срамежлив и плах, който все още изпълва Кан-сюр-Мер: докато се разхождахме гърленото „р“ на Едит Пиаф се плъзна елегантно във въздуха като крайчето на изчезващата зад ъгъла вечерна рокля на красивата непозната, която току-що сте видели на бала и последвали, тихите разговори на различни езици, сведени до шепот, вероятно поради безмълвието на нощта и загорелите лица на туристите, които изглеждаха като бронзови маски, обливани от кехлибарената светлина на уличните фенери... Обичам местата с атмосфера, а Кан-сюр-Мер е точно такова място. Зеленината, цветята, архитектурата, чистотата – всичко това ми действа релаксиращо, отпускане и едновременно с това зареждащо.

За да се заредим, ние се насочихме към едно ресторантче, свило се по

солидният плац на щедрия си бръшлян като калинка погъбка, търсеца убежище от гъжда. Къде другаде, ако не в Прованс, люлката на френската гурме кухня, ястията могат да съперничат на платната на импресионистите по своята виртуозност. Според менюто, изписано с червен готически шрифт на изпълен с водни знаци релефен бял картон, обрамчен със златен кант, тук се сервираха истински шедьоври на провансалската кухня: ризото с лангустини в масло от трюфели, печени на грил чушки, обилно полети с нефритовозелен зехтин или пълнени с кайма, и магданоз зеленчуци в доматиен сос „по рецепта на баба“... Ресторантът организираше партита с аромата на печени агнета, гим от ябълково гърво и марината с чесън и розмарин – ухания, които събуждаха сетивата. Те разпалиха и нашия апетит, докато четяхме края на менюто и попитахме дали в момента предлагат агнешко, а сервитьорът ни погледна отвисоко и отвърна: Oui, bien sûr! Докато чакахме, огледахме салона, чийто маси и столове бяха изработени от черешово гърво, което грееше със своя червеникав оттенък на приглушената светлина на аплиците, поставени по стените с обърнати нагоре абажури и светлината им се отразяваше от дебелите греди на тавана. Контрафилето се оказа по размер достойно за готски вожд и в същото време крехко като за новородено, а сметаната, с която ни поднесоха френския кестенов сладкиш имаше аромата на ванилия и окосена трева, каквито само в Прованса можете да опитате.

Когато напуснахме ресторанта, небето вече беше с цвета на вишневи мармалад, който обгръщаше хоризонта, разстилан от настъпващите облаци. Денят си отиваше, но Кан-сюр-Мер и Ез оставаха. Оставаха в сърцата ни със своята красота. И магия.

ПО ТЕЧНИТЕ УЛИЦИ НА СИТАН

Перли, падащи във водата – така може да се опише Ситан, който, потънал в хилядолетна история, се люлее като китайска джонка между мегаполисите Шанхай и Ханджоу. Тук времето няма особено значение, годините се изнизват в светлината на червените фенери и се разтварят в пушека на ароматните пръчици, а мигът е век, в който се оформя водната капка. Девет реки протичат през водното селище, а над 100 моста го държат заедно. Каналите са жителните артерии, по които тече съществуването на този стар град, оформяйки хората, а оттам и последвалата го култура.

Тихите води, малките мостчета, трепкащите отражения на извитите покриви в каналите, рибарските лодки и усмихващото се слънце, което погалва с лъчите си бялата лилия и тя отваря клепки, създават онова очарование на Ситан, което не може да се долови в останалите водни градове на Китай.

Тук туристите чувстват, че се потапят в магия, а местните винаги са казвали, че градът им е една гълга поема, като разгъващ се папирус, а посетителите вървят по калиграфските йероглифи, с които е изписан.

Те са толкова красиви, колкото и самото селище – неподвижните води и обхванатите от мека зелена мрежа бели стени и черни врати на къщите раждат една пасторална и наивно простодушна атмосфера, която може да се види в жената, перяца на стъпалата в реката пред своя дом, във възрастния рибар, прострял простичката си въдица от своята лодка, в децата, играещи с мокро куче, което се опитва да се отръска от водата.

Тук водата е история. Още през 770 г. пр.н.е. градът придобива стратегическо значение, намирайки се на границата между воюващите кралства Ву и Ю. По време на династията Юан Ситан разцъфва, а последвалите я Мин и Цин го затвърждават като търговски и занаятчийски център в Южен Китай.

Днес Ситан е известен със своите канали, покрити коридори и гърбави мостчета. Изящството им е така съвършено, че представляват истински пир за очите и душата – прелестни силуети обграждат каналите и се редят един след друг като блестяща огърлица от перли, легнала в пищната гръд на гревния граг. Повечето от тях се сътворяват именно под длетата на безчетната армия от работници на Мин и Цин, които в пръски искри отгеляли и оформяли камъните. Точно 104 моста нашарват пейзажа със своите контури, прехвърлящи се като гъби над зелената вода.

Застанал на един такъв, наблюдавах морето от черни керамични плочки, които застилат града. Те застилат не само покривите на сградите, но и т.нар. покрити коридори, протягащи се покрай каналите – една от най-известните забележителности на Ситан.

Израствайки като търговски център по времето на Мин, по бреговете на деветте реки започнали да изникват едно след друго малки магазинчета. Всеки собственик издигнал навес над своя, докато накрая те не станали толкова много, че се слели в един общ покрив, нависнал над протоара. Той се превърнал в удобно място за бизнес срещи на местните, тъй като можели да купуват стоката направо от лодките, плуващи в реката. Покритият коридор сега е дълъг над километър и привлича хиляди посетители всяка година с неуловимия си чар – плясък на вълничка в меката възглавка на зеления мъх, покрил каменните стени на канала, гъх на синя плесен и сива забрава, трептящ ромон на изливаща се струя зелен чай от чучура на стар чайник в порцеланова чашка в близката чайна.

Човек може да се разхожда с часове под уютата на кръглите керамични керемиди, пазещи го както от гъжд, така и от силното слънце, и да се взира в гърворезбата по гредите, оценена от специалистите като истински шедьовър. А когато се умори, може да се отпусне на кушетките, наредени под навеса покрай брега на реката, да гледа лодките, които се хлъзгат по огледалната повърхност на тези течни улици на Ситан и ще усети как бавно изпада в медитация и възторг, които тихо се разтварят като лотос отвътре, галейки всичките му сетива.

Ако искате да си отнесете част от тази атмосфера у дома няма да можете. Но иначе всички магазинчета покрай каналите продават сувенири – нежни фигурки, шарени портмонета, изящни ветрила, страшни маски... Сложната игра на иглата е оставила след себе си следата на края в

разкошни гоблени, великолепни бродерии, прекрасни китайски панделки... Тук са и фабриките за боядисване на коприна.

Кралскосиньото е запазеният цвят на Ситан и десетки работилници баганосват тънките нишки. Може да наблюдавате процеса на оцветяване, а след това да видите готовите резултати, които грабват сърцата; не е нужно да си купувате цяла роба, може да си вземете просто едно шалче, което да ви напомня за грациозния Ситан, танцуващ върху притоците на Яндзъ.

Шалчето на нашата екскурзоводка постоянно изчезва от поглед, докато ни води из лабиринта на малките улички, които са толкова сладко миниатюрни, че ти угва да ги прегърнеш. Някои от тях са тъмни по всяко време на деня, а други представляват просто дренажите на две съседни къщи. Най-известната е Шипи, чието име буквално преведено означава „кожата на камъка“. Тя си пробива път, вдълбавайки се между две каменни стени и в най-тясната си част достига ширина от едва 80 см. По дължината ѝ от 40 м. може да мине само един човек.

Уличките обхващат града като мрежа и независимо от коя ще тръгнеш, с помощта на мостчетата, може да обиколиш Ситан изцяло, без да пропуснеш нито едно място. Те обхождат града, нагиздени с червени хартиени фенери, спускащи се от всяка стряха. Често кривват към водните ръкави, без перила и паранети и завършват с няколко стъпала, потопени във водата.

Така, залутани сред лабиринта от алеи, стигаме до някои изумителни музеи.

Много малък, но много интересен е специализираният музей, посветен на копчетата – китайският им вариант, които в 90% от случаите са телени или плетени. Тук се съхранява и най-голямото подобно копче в света, а в отделна зала може да наблюдавате как се изработват. И това не е случайно – Ситан е най-големият център на тази индустрия в Китай – колкото и да е чудно, при над 1.5 млрд. население, Ситан произвежда 40% от всички копчета в страната.

Но градът се гордее още с музеи на дърворезбата, на ветрилата, на керамичните плочки, както и с музей на жълтото вино. То е вид оризово вино, с 5000-годишна история, което китайците използват повече в кулинарията, отколкото като напитка, тъй като е сладко на вкус, макар алкохолното му съдържание да е между 10 и 15%.

С чаша жълто вино в ръка пробваме и прочутите зонзи – китайски пелмени – или топчета месо, увити в оризово тесто, които се пържат в сгорещена мазнина. Тук обаче зонзите имат формата на големи тригунни и месото обикновено е предварително киснато в марината от соев сос и билки. Продават се навсякъде по улиците, а и се предлагат във всеки ресторант, често като предястие. Към оргъоврите спада и соевото сирене (тофу). То се сервира на пресовани блокчета, а по пазарите се продава, увито в бананови листа.

Така подкрепени, продължаваме обиколката си из Ситан. Жителите на града не са богати, така че рядко ще видите нови къщи – повечето гният в каналите, мазилката се рони и пада като сняг във водите на ре-

ката, вратите са почернели, а праговете – поръбени с нежен зелен мъх. Въпреки това някои от тях са истински културни съкровищници със своите гърворезбовани стрехи или покриви от керамични плочки. В някои от тях са изложени редки книги, предавани от поколение на поколение или копия на известни произведения, направени от прочути калиграфи. Други са превърнати в чайни, в които може да стоите часове наред над чаша ароматен зелен чай и да слушате сегналите малко по-наголу под цветовете на магнолиите старци да си разказват истории от тяхната младост, избухвайки в хихикащ смях от време на време.

Тук хората водят простичък живот, който с комерсиализацията на водните градове все повече отмира, но все още изпълва най-съкровените им кътчета. За туристите Ситан е глътка въздух в напрегнатото им ежедневие в задушните мегаполиси, от които идват.

Ако имаш на разположение само един ден за Ситан, е грях, макар и простим, но в такъв случай би трябвало да останеш поне до залез слънце. Когато всичко започне да чезне под плаща на мрака, един по един се палят червените фенери и градът се озарява така, сякаш целият гори.

Каналите отразяват „пламъка“, заедно с лунната пътека, протегнала се по безкрайните им извивки и Ситан потъва в своята магия, докато тишината присяга по малките му улички, а спокойствието се намъргва удобно в леглото си от зелено кагифе, покрило каналите на града.

Ивайло Савов.
„Мечтата“

ДРУГИТЕ ЗА НАС

Георги Константинов
„ВСЕКИ ДЕЙСТВИТЕЛЕН
ПОЕТ ЖИВЕЕ И ТВОРИ
В СТЪКЛЕНА КЪЩА“

През месец ноември 2021 г. българският поет Георги Константинов имаше литературна покана да посети остров Кипър. По време на посещенията му най-четеният вестник в Кипър „Филелефтерис“ публикува обширно интервю с него, а Съюзът на кипърските писатели го обяви за свой почетен член. Тук помещаваме самото интервю, публикувано във вестника заедно с портрет на поета.

За писането, за творчеството като съдба. Вашето име като открояващ се със забележителен талант поет отдавна е преминало границите на родината Ви. Откога пишете, а ето и малко странният подвъпрос: ЗАЩО ПИШЕТЕ?

– Първите си стихотворения написах, когато бях на 16 години – току-що бях влязъл да уча в плевенската гимназия. Не бях пълен отличник, но имах доста високи бележки – най-вече по математика. Обичах книгите, но предпочитах книгите с проза, стихове четях по-рядко. Но един ден усетих силна необходимост да напиша стихотворни редове, в които да кажа някои свои лични неща. Казвам – лични, но първите ми стихотворни опити не останаха моя лична тайна.

Близък приятел ме окуражи да ги изпратя на столичното ученическо списание „Родна реч“. Дойде и приятната изненада – три от стихотворенията ми бяха поместени в списанието. Там беше публикуван и моят гимназиален адрес. И започнах да получавам много писма, от които разбрах, че съм влязъл в поетичен диалог с много мои връстници. Тогава осъзнах, че писането на стихове не е само лична работа...

Та значи – носех в себе си силна склонност да се изразявам в мерена реч, но твърде рано получих усещането, че всяка моя написана дума може да достигне до мнозина. Това особено усещане ми подсказваше (подсказва ми и днес!) да бъда в стиховете си пределно искрен, без преструвки и честен към човека, който чете творбата ми. Да се старая да го разбирам, да се

замислям от всяко негово съгласие или несъгласие. Не съм следвал това усещане нарочно – станало е, мисля, интуитивно.

С времето все повече се убеждавах, че всеки действителен поет живее и твори в стъклена къща, която може да рухне и от най-малкия камък на съмнението... Такова усещане повишава неумоверно самовзискателността – и към истината, и към написаното слово.

Не се вживявам изкуствено в ролята на литератор. Стихове пиша и публикувам от юноша, завършил съм българска фиология, ползвам няколко езика, сигурно съм прочел грамада от книги. Самият аз съм автор на повече от 70 книги: поезия и проза. Но не съм изцяло литературен човек. Не станах, както казват китайците, книжен тигър. Твърде силен е в мен житейският инстинкт. Във своите най-вълнуващи мигове аз не мисля конкретно за литература. Но винаги идва момент – някаква сила „отгоре“ ме кара да изразя преживяното в думи. Наричаме тази сила вдъхновение, но мисля, че то не идва просто така – случайно и на празно място. Вдъхновението те избира, ако усети, че си готов за него... Ако усети, че носиш в себе си осмислено чувство, че имаш гостатъчен творчески и житейски опит за истинска творба. Тогава поетът става посредник между преживяното и фантазното, между земята и поезията....

А вечните теми? Винаги е интересно на читателя как поетът определя и назовава като „вечни теми“ в своето творчество. Има ли такива или темите се раждат в ярката светлина на настоящето?

– Една моя позната художничка ми каза веднъж: „Донагат ми твоите стихове, защото в тях има не толкова прочетени книги – в тях има човек“. И всъщност е така – никога не съм се стремил във всекидневния живот към някакъв особен статут на творческа личност, на необикновена пъстра птица.

Самият аз си знам, че съм човек с не много различни от на другите хора житейски проблеми. Навярно единствената разлика е, че почти винаги съм с напрегнато внимание: какво важно вижда погледът ми, какво ми подсказва чувството, кои са истинските думи, за да го изразя... Понякога творбата идва като че ли „свише“ – почти изцяло готова, почти издиктикувана, но ми се е случвало и търсене на точната дума с дни... Изричам почти мистичната дума „свише“, но повече вярвам, че животът ми подава темите, непрекъснато ме провокира за творчество и така, в края на краищата творчеството става мой истински живот.

И доколкото въпросът е за „вечните теми“: любовта, приятелството, откриването на истината, раждането и смъртта, личното Аз и голямата вселена – те не идват отделно, привилегировано, а като ярки точки в моя личен дневен рег. Само ако преминам и през моето сърце, те получават смисъл, цвят и звук в стиховете ми. Чак тогава са спасени от изкуственост и литературничене (с последната дума наричам всяко книжно съчинителство в поезията).

Вие сте дългогодишен редактор на знаковото българско литературно списание „Пламък“ – списание с дълбоки корени в историята на българската литература. Как определяте неговата мисия? Има ли своя роля и

В разкриването на други литературни хоризонти – в така наречената културна дипломация?

– За литературното списание „Пламък“, създадено през 1924 година от големия български поет Гео Милев, автор на великата поема „Септември“, може да се говори дълго. Това списание се появява по време на потушеното с кръв Септемврийско въстание – като вик за свободолюбие, като флаг на социалната чувствителност и същевременно – като българска трибуна на европейския модернизъм. То е силен творчески изблик на младите луди глави в литературата ни в едно тревожно време и нещо много важно – става широко отворен прозорец към новите духовни проявления навсякъде по света. Неслучайно в десетината броя на неговата първа годишнина има множество преводи на стихове и есета от френски, немски, английски, руски и други езици. Знае се, че самият Гео Милев, поет, художник и полиглот, е владеел писмено и говоримо 13 езика.

Тази отвореност към свободолюбивите идеи, към модерните духовни търсения на запад и на изток, списание „Пламък“ е съхранило и до днес.

Наред с публикуването на творби от известни и съвсем млади български автори, „Пламък“ винаги е търсел нови, по-просторни хоризонти. Издавали сме цели специални броеве, посветени на австрийската, френската, фламандската, шотландската, руската, индийската, полската, гръцката, сръбската и други литератури. А след запознаването ни с българо-кипърската поетеса Василка Хаджинана и известния кипърски писател Христос Хаджинанас, списание „Пламък“ разтвори широко своите страници и за кипърската литература. С водещото участие на Василка Хаджинана списание „Пламък“ представи в специален брой над 50 писатели на проза и поезия от различни поколения. Това беше всъщност своеобразна, много богата на писателски имена и творби, антология на кипърската литература. Същевременно в издателска къща „Списание Пламък“ бяха издадени през годините и близо десетина отделни книги на кипърски поети и белетристи. Много от премиерите на тези „кипърски“ издания се превърнаха в истински празници на българо-кипърското духовно общуване. Може би това е наистина реална и перспективна „културна дипломация“. Мисля, че сега нашите читатели познават доста добре кипърската литература – в техните домашни библиотеки има немалко творби от кипърски поети и белетристи, издадени с логото на списание „Пламък“. Гордеем се с това.

Наскоро в Атина излезе двуезичната книга с Ваши избрани стихотворения „Дърво и птица“. Как оценявате вие и как въобще се оценява този литературен факт?

– Най-напред ще кажа това: мои книги с поезия са били превеждани неведнъж – на руски, на сръбски, на словашки, на гръцки и гр., същевременно мои стихотворни цикли са превеждани в САЩ, Франция, Белгия, Испания, Турция, Индия, Палестина и другаде – включвани са в повече от 30 чуждестранни антологии. А хумористичният ми роман за деца „Туфо рижия пират“ беше издаден на френски, немски, полски, сръбски, казахски, руски, украински и други езици. Разбира се, повече се възприемам като поет...

И тази стихосбирка, издадена в Атина, съгръждаща около 50 мои стихотворения на гръцки и български, е неповторима творческа радост за мене. Мисля, че тя представя моето поетическо творчество (а донякъде – и българската поезия като цяло) по един най-добър начин. И пак трябва да благодаря на българо-купърската поетеса Василка Хаджиана и на видния ваш писател Христос Хаджианас, които извършиха чудесен подбор от многото мои стихотворения, направиха преводите на гръцки и предизвикаха интереса на гръцкото издателство към тази моя книга. Книгата е полиграфично изключително добре издадена, а илюстрациите на София Хаджиана са великолепни. Аз лично оценявам този поетически факт със сърцето си: като трогателно приятелски, и същевременно – най-благороден творчески жест. Наистина – благодаря от все сърце! И на купърските си творчески приятели, и на прекрасния Купър!

Такова е личното ми въннение. А съм сигурен, че когато книгата достигне до повече читатели – и в Купър, и в моята България – към личното ми въннение ще се прибави и въннението на много хора, обичащи поезията.

Едноименното стихотворение, дало заглавие на „гръцката“ книга е едно от най-превежданите Ваши стихотворения.

– Да, стихотворение „Дърво и птица“ има почти невероятна съгба – излизало е в повече от 30 чуждестранни антологии: на английски, френски, руски, гръцки, турски, арабски, фламандски, литовски, румънски, китайски, корейски, излизало е даже в Непал, Косово и Палестина. Неотдавна парижкото издателство „Характери“ ми съобщи, че по случай своя юбилей издава поетическа антология с най-превежданите стихотворения на европейски поети по света. „Дърво и птица“ е между тях... Радвам се, че сега е дало името и на чудесната ми стихосбирка на гръцки и български „Дърво и птица“!

**Ивайло Савов.
„Скулпторът
Ивайло Савов със
своята творба
Колоната“**

ПЛАМЪК

ЕДИНСТВЕНОТО БЪЛГАРСКО СПИСАНИЕ
ЗА ЛИТЕРАТУРА,
НАДЖИВЯЛО ДЕСЕТИЛЕТИЯТА!
97 ГОДИНИ –
ТВОРЧЕСКИ ПЛАМЪК!

ГОДИШЕН АБОНАМЕНТ – 40 лева
ПОЛУГОДИШЕН АБОНАМЕНТ – 20 лева

ВАЖНО СЪОБЩЕНИЕ

Съобщаваме на нашите читатели, че абонаментът за списание „Пламък“ за 2021 година ще бъде без помощта на Български пощи. Може да се абонирате в редакцията на адрес: София 1142, бул. „Васил Левски“ 60, списание „Пламък“, а така също и във фирма „Доби“ (тел. 02-9632047).

Или на банковата сметка на списание „Пламък“:
БДСК, РК „Батенберг-1“
BIC: STSABGSF
IBAN: BG67STSA93000001682901

Издателска къща „Списание Пламък“
Главен редактор **Георги Константинов**
Редакционна колегия **Паруш Парушев, проф. Йордан Калайков,**
Румен Шомов, Ирина Велева, Христо Сл. Караславов,
Георги Н. Николов, Николай Дойнов, Боян Бойчев
Редактор на броя **Румен Шомов**
Коректор **Ганка Петкова**
Предпечатна подготовка **Мариана Христова**
Редакция и администрация – бул. „Васил Левски“ 60
II етаж, тел. 02/981-42-76
Формат 16/70/100. Печатни коли 10
Интернет страница на „Пламък“:
www.spisanieplamak.com
E-mail: haini@bgcell.net
Авторски материали не се връщат и не се хоноруват.